

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ**

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ:
«ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ, ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ
ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ».**

**πρωτοπρ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΣΩΤ. ΚΑΡΥΑΜΗΣ
Α.Μ. 847**

**ΘΕΜΑ:
«ΑΠΟ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΣΤΗ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ
ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΧΩΝ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΦΛΩΡΙΝΗΣ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ».**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Καθηγήτρια: Δρ. Σοφία Ηλιάδη - Τάχου

ΦΛΩΡΙΝΑ 2019

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευχαριστίες	σ. 3
Συντομογραφίες	σ. 4
Εισαγωγή	σ. 5
ΜΕΡΟΣ Α΄	
ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΛΛΑΔΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ.	
Κεφάλαιο I: Η πορεία των σχέσεων της Εκκλησίας της Ελλάδος με το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως κατά τον 19ο αιώνα.	σ. 9
Κεφάλαιο II: Η Εκκλησία των Νέων Χωρών.	σ. 14
ΜΕΡΟΣ Β΄	
ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΑΠΟ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΗ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΧΩΝ.	
Κεφάλαιο I: Το ιστορικό πλαίσιο στην Ελλάδα την περίοδο του Εθνικού Διχασμού και η συμμετοχή της Εκκλησίας της Ελλάδος στο ανάθεμα κατά του Βενιζέλου.	σ. 19
Κεφάλαιο II: Τα πολιτικά γεγονότα στη μεταεμφυλιακή Ελλάδα και η επιβολή της δικτατορίας της 21ης Απριλίου 1967.	σ. 29
Κεφάλαιο III: Οι επεμβάσεις των ανακτόρων και των κυβερνήσεων στην Εκκλησία της Ελλάδος από τη Μικρασιατική καταστροφή μέχρι τη δικτατορία των συνταγματαρχών.	σ. 33
ΜΕΡΟΣ Γ΄	
Ο ΒΙΟΣ, Η ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΦΛΩΡΙΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΔΙΑΔΟΧΟΥ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΥ ΚΑΝΤΙΩΤΗ.	
Κεφάλαιο I: Τα πρώτα χρόνια του βίου του και η εκκλησιαστική διαδρομή του μητροπολ. Φλωρίνης Βασιλείου Παπαδόπουλου.	σ. 44
Κεφάλαιο II: Η δράση του μητροπολίτη Φλωρίνης Βασιλείου και ο τρόπος απομακρύνσεώς του από το θρόνο του.	σ. 52
Κεφάλαιο III: Η περίπτωση του διαδόχου του μητροπολίτη Φλωρίνης Αυγουστίνου Καντιώτη.	σ. 66
Συμπεράσματα	σ. 73
Πηγές	σ. 74
Εφημερίδες / Περιοδικά	σ. 74
Βιβλιογραφία	σ. 74

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Τη συγγραφή της παρούσης διπλωματικής μεταπτυχιακής εργασίας, που υποβλήθηκε στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα: «Επιστήμες της αγωγής: Θεωρητικές, Ερευνητικές και Διδακτικές προσεγγίσεις στην Ιστορία και την Τοπική Ιστορία» στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας, την ανέλαβα κατόπιν υποδείξεως της καθηγήτριάς μου Δρ. Σοφίας Ηλιάδου-Τάχου, στην οποία εκφράζω τις άπειρες ευχαριστίες μου για την επιστημονική καθοδήγηση, τις πολύτιμες συμβουλές, και την αμέριστη βοήθεια που είχα για την ολοκλήρωση αυτού του πονήματος.

Αισθάνομαι την ανάγκη να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στον σεβασμ. μητροπολίτη Ν. Ιωνίας και Φιλαδελφείας κ.κ. ΓΑΒΡΙΗΛ Α΄, για την ευλογία και την ηθική συμπαράστασή του σε ολόκληρη τη διαδρομή των μεταπτυχιακών μου σπουδών.

Θερμά ευχαριστώ τους καθηγητές μου στην Σχολή Κοινωνικών και Ανθρωπιστικών Επιστημών Φλώρινας, και πολύ περισσότερο τον καθηγητή κ. Ανδρέα Ανδρέου, και τον επίκ. καθηγητή κ. Κ. Κασβίκη για όσα με δίδαξαν σχετικά με την Ιστορία.

Θα ήθελα ακόμα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στο συνάδελφο θεολόγο κ. Γεώργιο π. Αθαν. Ρούκαλη, για την άμεση αποστολή όλων των πληροφοριών που είχε στη διάθεσή του, για τη βιογραφία του μητροπ. Φλωρίνης Βασιλείου Παπαδόπουλου ή Παπαδημητρίου.

Ευχαριστώ, τέλος, τους γονείς μου Σωτήριο και Μαρία για τη συμπαράστασή τους σε ολόκληρη την πολυετή διάρκεια των σπουδών μου.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

A.N.	αναγκαστικός νόμος
αρ.	αριθμός
αρθ.	άρθρο
αρχιεπ.	αρχιεπίσκοπος
αρχιμ.	αρχιμανδρίτης
B.Δ.	Βασιλικό διάταγμα
βλ.	βλέπε
ΔΙΣ	Διαρκής Ιερά Σύνοδος
E.E.	Εκκλησία της Ελλάδος
επ.	επίσκοπος
E.τ.Κ.	Εφημερίδα της Κυβερνήσεως
Εφ.	Εφημερίδα/Εφημερίδες
Θ.Η.Ε.	Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαιδεία
ημερ.	ημερομηνία
Ι.Σ.	Ιερά Σύνοδος
κ.λπ.	και λοιπά
Κ.Χ.	Καταστατικός Χάρτης
μητροπ.	μητροπολίτης
N.	νόμος/νόμοι
ό.π.	όπου παραπάνω
Ο.Π.Κ.	Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως
Πατρ.	Πατριάρχης
πρ.	πρεσβύτερος
πρωτ.	πρωτοπρεσβύτερος
σελ.	σελίδα/σελίδες
Σ.Π.	Συνοδική Πράξη
Σ.Τ.	Συνοδικός Τόμος
τ.	τόμος
τευχ.	τεύχος
υπ' αρ.	υπ' αριθμόν
φ.	φύλλο
Φ.Ε.Κ.	Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως
Χ.ε.	χωρίςεκδότη
χ.τ.	χωρίς τόπο
χ.χ.	χωρίς χρονολογία

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα μελέτη εκπονήθηκε στο πλαίσιο της υπό τον τίτλο «Από τη δημοκρατία στη δικτατορία των συνταγματαρχών: Η περίπτωση του μητροπολίτη Φλωρίνης Βασιλείου», μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, της Σχολής Κοινωνικών και Ανθρωπιστικών Επιστημών, του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας.

Αντικείμενο της παρούσας μελέτης είναι η εξέταση και η προσπάθεια κατανόησης των αιτιών που οδήγησαν στο ξέσπασμα της μεγάλης κρίσης των δύο κυρίως μεταπολεμικών δεκαετιών στην Ορθόδοξη Εκκλησία της Ελλάδας, καθώς και των συνεπειών που θα είχε για εκείνη, η επιβολή της στρατιωτικής δικτατορίας των συνταγματαρχών στη μετέπειτα πορεία της κατά τη διάρκεια της επταετίας.

Οι πολιτικές εξελίξεις καθορίζουν την πορεία της Εκκλησίας από την ίδρυση του νεοσύστατου ελληνικού κράτους, αφού οι αρμόδιοι κατάφεραν να επικρατήσει το σύστημα της πολιτειοκρατίας, το οποίο συνοδεύονταν σε κάθε περίπτωση με το ανάλογο νομοθετικό πλαίσιο το οποίο μετέτρεπαν ανάλογα με την εποχή, και τις ανάγκες της πολιτικής ηγεσίας ή των δικτατορικών καθεστώτων. Με αυτό το τρόπο κατάφεραν πολύ εύκολα να διορίζουν τον προκαθήμενο αλλά και τους επαρχειούχους αρχιερείς στην Εκκλησία¹.

Μία από τις τραγικές συνέπειες αυτής της πολιτικής που ασκήθηκε από τους πολιτειακούς άρχοντες και τους πολιτικούς της χώρας, ήταν η διακοπή της επικοινωνίας με τον Οικουμενικό θρόνο, της Εκκλησίας στην Ελλάδα, και έφερε στην επιφάνεια ένα νέο άγνωστο εκκλησιαστικό καθεστώς στην παράδοση της Ορθοδόξου Εκκλησίας².

Οι επεμβάσεις της Πολιτείας στα εσωτερικά ζητήματα της Εκκλησίας θα παραμένει ένα ακανθώδες ζήτημα σε κάθε περίοδο ανώμαλων πολιτικών αναταράξεων και καταστάσεων με αποτέλεσμα η Εκκλησία στην Ελλάδα να χάνει το κύρος της όλο και περισσότερο μετά από κάθε κρίση³.

Στη συγκεκριμένη διπλωματική μεταπτυχιακή εργασία θα προσπαθήσουμε να ανιχνεύσουμε με επιστημονικό τρόπο και να μελετήσουμε μαζί με την ιστορική, και την πολιτική, την κοινωνική και νομοκανονική διάσταση του θέματος, τους λόγους που οδήγησαν το πέρασμα από την δημοκρατία στην δικτατορία της 21 Απριλίου 1967, αλλά και των πολλών προβλημάτων που δημιούργησε το πέρασμα αυτό στην Εκκλησία της Ελλάδας, τραυματίζοντας ουσιαστικά τον εκκλησιαστικό οργανισμό και σκανδαλίζοντας τα πιστά μέλη της Ορθοδόξου Εκκλησίας, όπως άλλωστε έγινε περισσότερο έντονα με τις περιπτώσεις των τριών δικτατοριών (του Θ. Πάγκαλου, του Ι. Μεταξά και του Γ. Παπαδόπουλου) στο παρελθόν.

Στην ανά χείρας μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία θα εξετάσουμε ένα από τα ακραία δείγματα πολιτειοκρατίας, και αφορά την περίπτωση του μητροπολίτη Φλωρίνης Βασιλείου Παπαδόπουλου, που αναγκάστηκε να απομακρυνθεί από το θρόνο του μαζί με άλλους πέντε αρχιερείς, όταν η Πολιτεία καθιέρωσε με νόμο τη θέσπιση του ορίου ηλικίας στους μητροπολίτες, με μοναδική εξαίρεση τον αρχιεπίσκοπο Αθηνών από αυτή τη διάταξη, έχοντας ανοιχτό το ζήτημα της εγκυρότητας μιας τέτοιας διάταξης αφού καταργούσε την ισότητα όλων των πολιτών απέναντι στο Σύνταγμα και στους νόμους του Κράτους⁴.

¹ Α. Μανιτάκη, *Οι Σχέσεις της Εκκλησίας με το κράτος-έθνος στη σκιά των ταυτοτήτων*, εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 2000 (2), σελ. 23-25.

² Α. Τσαγκάρη, *Οι Μείζονες Σύνοδοι του 19^{ου} αιώνα: Οι Εθνικές Εκκλησίες των Βαλκανίων στη δίνη των νέων πολιτικών αντιλήψεων*, εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2008 (2), σελ. 143-144 και 152-153.

³ Γ. Μεταλληνού (πρωτ.), *Εκκλησία και Πολιτεία στην Ορθόδοξη Παράδοση*, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα 2000, σελ. 46-48.

⁴ Γ. Κονιδάρη, *Σταθμοί Εκκλησιαστικής πολιτικής εν Ελλάδι από του Καποδιστρίου μέχρι σήμερα*. Μετ' ανεκδότων κειμένων εν παραρτήμασι, εν Αθήναις 1971 (4), χ.ε., σελ. 112

Η περίοδος της επταετούς δικτατορίας θα φέρει στο προσκήνιο τα δύο στρατόπεδα των ιεραρχών που δημιουργήθηκαν στην Εκκλησία από την διένεξη μητροπ. Μελετίου Μεταξάκη και μητροπ. Θεόκλητου Μηνόπουλου. Η μία παράταξη έχει ιεράρχες που είναι προσανατολισμένοι στις αξίες του "ελληνοχριστιανικού πολιτισμού", με φιλοβασιλικές διαθέσεις και υποστηρικτές των εκκλησιαστικών οργανώσεων όπως ο μητροπ. Αθηνών Θεόκλητος Μηνόπουλος, και ο διάδοχός του στο θρόνο των Αθηνών ο από Τραπεζούντος Χρυσάνθος Φιλιππίδης. Ένα από τα πνευματικοπαίδια του, ο διάκονος του Αθηνών Χρυσάνθου, έγινε μετέπειτα και αυτός αρχιεπ. Αθηνών, ο Ιερώνυμος Α΄ Κοτσώνης. Η προσήλωσή του στην οργάνωση «Ζωή» θα είναι η αιτία για την προαγωγή στο βαθμό του επ. πολλών ιερομονάχων που ως αρχιμ. ήταν μέλη των εκκλησιαστικών οργανώσεων. Σε αυτή την περίοδο που οι ευσεβιστικοί κύκλοι κυριαρχούν στην πνευματική ζωή της χώρας, οι αρχιερείς που βρίσκονται στην απέναντι πλευρά, που είχε τις ρίζες της στην ομάδα του μητροπ. Αθηνών Μελετίου Μεταξάκη και μετέπειτα του αρχιεπ. Δαμασκηνού Παπαανδρέου, φιλοβενιζελικοί, θα βρεθούν στο στόχαστρο της ιερωνυμικής παρατάξεως και θα διωχθούν. Στη συνέχεια στη δεύτερη φάση της χούντας την περίοδο 1973-1974, οι αρχιερείς αυτοί όταν θα ανέβει στο θρόνο των Αθηνών, ο από Ιωαννίνων Σεραφείμ, τα πράγματα θα πάρουν άλλη τροπή⁵.

Η ελληνική κοινωνία δεν δέχθηκε ποτέ ακραίες καταστάσεις, τις ανέχθηκε ή υποχρεώθηκε να τις ανεχθεί, χωρίς όμως ποτέ να τις αποδεχθεί. Ο ευσεβισμός ο οποίος έπαιξε σημαντικό ρόλο στη ζωή της Εκκλησίας έχει τις ρίζες του στην εποχή που ο λαϊκός ιεροκήρυκας Απόστολος Μακράκης κατάφερε να επιβληθεί πνευματικά σε ένα μεγάλο τμήμα του λαού το δεύτερο μισό του 19ου αι. Μερικοί από τους οπαδούς του, γνώρισαν την εξορία για την προσήλωσή τους στον Απ. Μακράκη, όπως ήταν ο ιδρυτής αργότερα της «Ζωής» αρχιμ. Ευσ. Ματθόπουλος, ο Κ. Διαλησμάς ιδρυτής του συλλόγου «Ανάπλασις» και ο μετέπειτα αρχιεπ. Πατρών Ιερόθεος. Όλοι αυτοί απέφευγαν στο μέλλον τις αιρετικές διδασκαλίες του διδασκάλου τους, χωρίς να στερέψει μέσα τους ο παλμός και το πάθος⁶.

Έτσι το βάρος της διδασκαλίας τους εστιάσθηκε σε ζητήματα ηθικής τάξεως. Αυτό έγινε ιδιαίτερα έντονο στην νεοελληνική κοινωνία, η οποία έγινε αποδέκτης όλων αυτών των κηρυγμάτων για ηθικά ζητήματα και έβαλαν τη σφραγίδα τους στη νοοτροπία των ανθρώπων. Χρησιμοποιήθηκαν σε μεγάλο βαθμό από τη δικτατορία.

Όπως πολύ εύστοχα ο καθηγητής Ιωάννης Παναγιωτόπουλος σχολιάζει για το κίνημα του πιετισμού στην Ελληνική κοινωνία τον 20ο αιώνα τονίζοντας: «*Η διείσδυση του Ευσεβισμού στην Ελλαδική Εκκλησία του 20ου αιώνα συνιστούσε κίνδυνο θεολογικής αλλοίωσης με πολλαπλές εκκλησιαστικές συνέπειες. Δημιούργησε δε κρίση στις σχέσεις με την Ελληνική κοινωνία, σχεδόν καταστροφική, όταν μεγάλη μερίδα εκπροσώπων του Ευσεβισμού υποστήριξαν τη δικτατορία των συνταγματαρχών (1967-1974). Αυτή ειδικά η κρίση γέννησε διάφορα ρεύματα "απόκλισης" από το κίνημα του Ευσεβισμού. Ένα μεγάλο μέρος "εκκλησιοποιήθηκε" με την προσέλευσή του στο μοναχισμό, ο οποίος γνώρισε νέα άνθηση. Άλλοι πάλι επέλεξαν τις αγκαλιές των "νεορθόδοξων", ενώ πολλοί εξ αυτών γοητεύτηκαν από τη θεολογική παραγωγή των σλαβόφιλων θεολόγων που είχαν καταφύγει στη Δύση μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση (1917). Το περίεργο είναι πως οι εν Ελλάδι θαυμαστές τους αγνοούσαν ότι η παραγωγή αυτή είχε "ενισχυθεί" δραστήρια από τις δυτικές κυβερνήσεις, προκειμένου να ανακοπεί ο προ ελαύνων τότε κομμουνιστικός κίνδυνος.*

Το πρόβλημα όμως, που γεννούσε η πνευματική ευχαριστιακή εκκλησιολογία των σλαβόφιλων θεολόγων ήταν η αποσύνδεση από τη χριστιανοκεντρική εκκλησιολογία της Πατερικής Παράδοσης.

⁵Χ. Ανδρεόπουλου, *Η Εκκλησία κατά τη δικτατορία 1967-1974: Ιστορική και νομοκανονική προσέγγιση*, εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2017, σελ. 28-29, (διδακτορική διατριβή).

⁶Η. Μαστρογιαννόπουλου (αρχιμ.), *Ιερόθεος Μητρόπουλος: Ο φωτισμένος ιεράρχης*, εκδόσεις Επτάλοφος, Αθήναι 1993, σελ. 7-10.

Απέρριπταν τη Χριστοκεντρική οντολογία της Εκκλησίας, αλλά και της θείας ευχαριστίας. Έτσι μεταξύ άλλων, οδηγούνταν στο καθόλα αυθαίρετο συμπέρασμα ότι ο επίσκοπος ασκεί εξουσία στην τοπική εκκλησία επειδή προΐσταται της ευχαριστιακής σύναξης»⁷.

Στη συγκεκριμένη εργασία εκτός από τη γενική βιβλιογραφία και τις ελάχιστες αναφορές που υπήρχαν στο τοπικό τύπο της Φλώρινας και στο ομώνυμο περιοδικό του συλλόγου Αριστοτέλης, ιδιαίτερη βαρύτητα δόθηκε στο έργο του Θεολόγου κ. Γεωργίου π. Αθαν. Ρούκαλη, το οποίο αναφέρεται στη βιογραφία του μητροπ. Φλωρίνης Βασιλείου Παπαδόπουλου, όπως ο ίδιος την διηγήθηκε⁸.

Η εργογραφία του διαδόχου του μητροπ. Φλωρίνης Αυγουστίνου Καντιώτη, υπήρξε μία διαφωτιστική αναφορά των θέσεών του, για την κανονικότητα της εκλογής και της χειροτονίας του, όσο και για το γενικό κλίμα της εποχής πολιτικό και εκκλησιαστικό⁹.

Στη συνέχεια θα ερευνηθούν τα διάφορα ερωτήματα για τη δραστηριότητα του μητροπ. Φλωρίνης Βασιλείου στην περίοδο της κατοχής, της επιμονής του για την παρουσία της χωροφυλακής στην περιοχή της Φλώρινας, μα και της συνεχιζόμενης απουσίας τους τη δύσκολη εκείνη περίοδο της γερμανικής κατοχής και των αντιδράσεων που υπήρχαν τόσο από την κατοχική κυβέρνηση, αλλά και τους εκκλησιαστικούς κύκλους.

Τέλος, θα προσπαθήσουμε να αναλύσουμε τα γεγονότα που προηγήθηκαν και τα νομοθετικά διατάγματα που εκδόθηκαν για την απομάκρυνσή του από το θρόνο του, και την άποψη του διαδόχου του μητροπ. Φλωρίνης Αυγουστίνου Καντιώτη για τον νόμιμο τρόπο της εκλογής του και της χειροτονίας του.

⁷Ι. Παναγιωτόπουλου, «Γεννά αμφισβήτηση της Εκκλησίας της Αλβανίας», στην εφ. «ΤΑ ΝΕΑ», ημερ. 1-4-2019, σελ. 13.

⁸Γ. Ρούκαλη, *Βιογραφία του Αρχidiaκόνου του Χρυσσοστόμου Σμύρνης, Βασιλείου Παπαδόπουλου ή Παπαδημητρίου. Το μυστηριώδες και περιπετειώδες ταξίδι 116 Τακρiviών, Εγκυκλιών και Επιστολών (1859-1891) του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως από τις πλέον απομακρυσμένες εμπόλεμες περιοχές της τουρκοκρατούμενης Ελλάδας του 1911-1912 (Δράμα, Σέρρες, Σμύρνη) έως σήμερα, στον Πειραιά*, Πειραιάς 2012. Σε ηλεκτρονική μορφή.

⁹Α. Καντιώτης, *Η κανονικότης της εκλογής και χειροτονίας μου ως Μητροπολίτου Φλωρίνης, Πρεσπών και Εορδαίας, Ορθόδοξος Ιεραποστολική Αδελφότης «Ο Σταυρός»*, Αθήναι 1974.

ΜΕΡΟΣ Α΄
ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΛΛΑΔΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

Η πορεία των σχέσεων της Εκκλησίας της Ελλάδος με το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως κατά τον 19^ο αιώνα.

Οι υφιστάμενες σχέσεις Εκκλησίας και Πολιτείας καθιερώθηκαν από την εποχή της ιδρύσεως του ελληνικού κράτους, το οποίο ανέλαβε από το ξέσπασμα της επανάστασης του 1821 πρωτοβουλίες, που αφορούσαν τα εκκλησιαστικά πράγματα μέσα σε μία χαοτική κατάσταση που επικρατούσε στις επαναστατημένες περιοχές. Σε ολόκληρη την περίοδο του απελευθερωτικού αγώνα οι περιοχές που επαναστάτησαν αναγκαστικά αποκόπηκαν από την πνευματική κηδεμονία του Ο.Π.Κ. Κατά τη διάρκεια της επανάστασης του 1821 η ρύθμιση των εκκλησιαστικών θεμάτων πέρασε από τις τρεις μεγάλες πολιτικές διοικήσεις ή γερουσίες στο Μινιστέριον της Θρησκείας (δηλαδή υπουργείο), με πρώτο μινίστρον (υπουργό) της Θρησκείας τον επ.Ανδρούσης Ιωσήφ στις 15 Ιανουαρίου 1822. Η άθλια κατάσταση που επικρατούσε όλη εκείνη την περίοδο ήταν αποτέλεσμα της αυθαιρεσίας τόσο των διαφόρων τοπικών παραγόντων των επαναστατημένων περιοχών, όσο και των εκκλησιαστικών. Η κατάσταση που προέκυψε μέσα από τον αγώνα για απελευθέρωση από την Οθωμανική αυτοκρατορία και την ίδρυση ανεξάρτητου κράτους, έδωσε την ευκαιρία για ανάπτυξη απόψεων - προερχόμενων από τους κύκλους των Ελλήνων διαφωτιστών - και δημιουργία θέσεων που θα οδηγούσαν στο εγγύς μέλλον στις ιδιαίτερες προβληματικές συνθήκες που θα επέβαλαν ευκολότερα το σύστημα της πολιτειοκρατίας στο νέο κρατίδιο. Σε όλο αυτό το κλίμα προστέθηκε η αδυναμία των εκκλησιαστικών παραγόντων να συμβάλλουν στην επίλυση των προβλημάτων αυτών¹⁰.

Στην ουσία για τη νομοθετική τακτοποίηση όλων των θεμάτων που αφορούσαν την Ορθόδοξη Εκκλησία επικράτησε η πολιτική του υπό τους Νέγρη και Μαυροκορδάτου τελούντος Εκτελεστικού. Μέσα από μία σειρά αποφάσεων για διοικητικά θέματα που αφορούσαν το χώρο της Εκκλησίας, μπόρεσαν να ελέγξουν ολοκληρωτικά σε σύντομο χρονικό διάστημα, πολλές φορές με τη συμβολή του μινιστέριου της Θρησκείας, την κατάσταση. Οι ίδιοι κύκλοι είχαν αναθέσει στο μινίστρο της Θρησκείας τη σύνταξη και την υποβολή νομοσχεδίου για τα εκκλησιαστικά θέματα. Ο ίδιος όμως κωλυσιεργούσε σε ολόκληρη τη διάρκεια των τριάντα μηνών που κατείχε το θώκο. Στο κείμενο της παραιτήσεώς του ο επ.Ανδρούσης Ιωσήφ με ημερ. 6 Οκτωβρίου 1824, αφήνει διάφορα υπονοούμενα για τα προβλήματα που αντιμετώπιζε ο ίδιος. Η κατάσταση αυτή δεν βελτιώθηκε καθόλου κατά τη διάρκεια της επανάστασης¹¹.

Με την Γ' Εθνοσυνέλευση ορίστηκε επταμελής επιτροπή η οποία δεν μπόρεσε να επιτελέσει το έργο της επειδή οι εξελίξεις δεν το επέτρεψαν (ηρωική έξοδος του Μεσολογγίου και ο θάνατος του Παλαιών Πατρών Γερμανού). Λίγο αργότερα υποβλήθηκε σχέδιο από αρχιερείς αποτελούμενο από 24 άρθρα. Η εφαρμογή του σχεδίου αναβλήθηκε εν όψει της άφιξης του κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια¹².

Μερικές μόνο ημέρες μετά την επιστροφή του στην Ελλάδα ο Ι. Καποδίστριας συναντήθηκε με μία ομάδα ιεραρχών ενημερώνοντας τον κυβερνήτη για τα τεράστια προβλήματα στο χώρο της Εκκλησίας. Ο κυβερνήτης δέχθηκε τη δημιουργία μιας επιτροπής που θα κατέγραφε την πραγματική κατάσταση στη χώρα. Η επιτροπή αυτή συστήθηκε με το Δ' Ψήφισμα της Επιδαύρου στις 26 Ιανουαρίου 1828. Στη συνέχεια η Δ' Εθνική των Ελλήνων Συνέλευσις στις 11 Ιουλίου 1829 στο Άργος, ασχολήθηκε με την

¹⁰ Α. Καρυάμη (πρωτ.), *Τα δημοσιεύματα των φιλοβενιζελικών εφημερίδων για τον Αθηνών Μελέτιο Μεταξάκη (1918-1920)*, εκδόσεις Ηρόδοτος, Αθήνα 2018, σελ. 99-100.

¹¹ Κ. Μανίκα, *Η διαμόρφωση των σχέσεων Εκκλησίας και Πολιτείας στη νεώτερη Ελλάδα: Ιστορική και Κανονική θεώρηση των θεσμικών πλαισίων της πολιτειοκρατίας*, τ. Α', εκδόσεις Παρρησία, Αθήνα 2008, σελ. 185-189.

¹² Ε. Κωνσταντινίδη, *Ιωάννης Καποδίστριας και η εκκλησιαστική του πολιτική. Επι τη 200ετηρίδι από της γεννήσεως αυτού (1776-1976)*, Αθήνα 1991, χ.ε., σελ. 30.

κατάσταση που επικρατούσε στη χώρα. Κατά τη διάρκεια της εθνοσυνέλευσης ο κυβερνήτης ίδρυσε την «Γραμματεία επί των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίου Παιδείας».

Με αυτό τον τρόπο η Ελληνική Πολιτεία άρχισε να αποκτά λόγο στα εκκλησιαστικά πράγματα, αφού ο αρμόδιος υπουργός είχε το αναφαίρετο δικαίωμα να εκδίδει εγκυκλίους προς τους ιεράρχες για κάθε θέμα. Οι ίδιοι δεν μπορούσαν να συγκαλέσουν Σύνοδο για να πάρουν αποφάσεις χωρίς τη συμμετοχή του αρμόδιου υπουργείου. Η δημιουργία ενός τέτοιου υπουργείου τελικά ήταν μία κίνηση προς την επιβολή ενός καινούργιου συστήματος προσανατολισμένο προς τα δυτικοευρωπαϊκά πολιτειακά πρότυπα το οποίο ζητούσε την πλήρη υποταγή της Εκκλησίας στην Πολιτεία¹³.

Σε αντίθεση με τον προκάτοχό του Αγαθάγγελο Α΄ που το Μάιο του 1828 έστειλε στον Ι. Καποδίστρια επιστολή, την οποία παρέδωσε πενταμελής αποστολή από τέσσερις αρχιερείς και τον μέγα πρωτοσύγκελλο του Οικουμενικού Πατριαρχείου, η οποία απευθύνονταν σε κλήρο και λαό και προέτρεπε να επιστρέψουν ξανά κάτω από την εξουσία του σουλτάνου, ο οποίος ύστερα από επέμβαση του συντάκτη της επιστολής θα τους έδινε πλήρη αμνηστία μαζί με φοροαπαλλαγή για όλη τη διάρκεια του αγώνα και για ένα ακόμα έτος, ο διάδοχος του ακολούθησε αντίθετη πολιτική¹⁴.

Ο Οικουμενικός Πατρ. Κωνστάντιος Α΄ αμέσως μετά την ανακήρυξη του αυτόνομου Ελληνικού κράτους (3 Φεβρουαρίου 1830), με επιστολή που έστειλε στον πρώτο κυβερνήτη της Ελληνικής Πολιτείας εκφράζοντας τις ευχές του, ζητάει επανασύνδεση της περιοχής με το Πατριαρχείο. Στην απάντησή του ο κυβερνήτης γνωστοποίησε στο Φανάρι ότι σκόπευε να στείλει εκεί τον επ. Ρέοντος και Πραστού Διονύσιο, για να συζητήσει αυτό το θέμα. Με τη δολοφονία του κυβερνήτη στο Ναύπλιο στις 27 Σεπτεμβρίου 1831 διακόπηκε κάθε επαφή¹⁵.

Η στάση του Οικουμενικού Πατρ. μπορεί να ερμηνευτεί μέσα στο γενικό πλαίσιο της περιόδου εκείνης, καθώς έχει ήδη υπογραφεί το Πρωτόκολλο της Ανεξαρτησίας. Η ύπαρξη αυτού του Πρωτοκόλλου έλυσε τα χέρια του Κωνσταντίου Α΄. Το κύριο μέλημά του ήταν πλέον η αποκατάσταση της επαφής με τις επαρχίες που ήταν τμήμα του νεοσύστατου κρατιδίου. Από την άλλη, ο κυβερνήτης έψαχνε τρόπο για την αποκατάσταση των σχέσεων των εκκλησιαστικών επαρχιών με το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. Σύμφωνα με τον Αλέξανδρο Στούρζα βιογράφο του πρώτου κυβερνήτη, ο Καποδίστριας δεν πρόλαβε να πετύχει την ομαλοποίηση αυτών των σχέσεων. Εκτενείς αναφορές γίνονται από πολλούς για τον τρόπο που ο Καποδίστριας χειρίστηκε την προσέγγιση με το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως.

Η ιδέα του αυτοκεφάλου στηρίζονταν όπως τόνιζαν οι οπαδοί της πολιτειοκρατίας στη διάθεση αποδέσμευσης της Ε.Ε. από το αιχμάλωτο Ο.Π.Κ. που βρίσκονταν στο έδαφος της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, όλων των εκκλησιαστικών επαρχιών που θα ανήκαν στο καινούργιο κράτος. Η πολιτική επιρροή της Υψηλής Πύλης στην εθναρχούσα Εκκλησία αυξάνονταν συνεχώς τον 19ο αιώνα εξαιτίας των τάσεων που κυριαρχούσαν στη βαλκανική χερσόνησο για τη δημιουργία εθνικών κρατών. Μετά την έλευση του Όθωνα η αντιβασιλεία, με πρωτεργάτη τον GeorgeLudwingvonMauer, προτεστάντη στο δόγμα και καθηγητή στο πανεπιστήμιο του Μονάχου, μαζί με τον κληρικό Θεόκλητο Φαρμακίδη έβαλαν σε εφαρμογή το σχέδιο για την οριστική επίλυση του εκκλησιαστικού ζητήματος με την ανακήρυξη του αυτοκεφάλου το έτος 1833.

Ιδιαίτερα σημαντικό είναι το γεγονός ότι ένα περίπου μήνα πριν τη δολοφονία του πρώτου κυβερνήτη της Ελλάδας, η κυβέρνηση του Ιονίου Κράτους, που ήταν υπό βρετανική κηδεμονία,

¹³ Α. Τσαγκάρη, *Οι μείζονες σύνοδοι του 19ου αιώνα: Οι εθνικές εκκλησίες των βαλκανίων στη δίνη των νέων πολιτικών αντιλήψεων*, εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2008 (2), σελ. 69.

¹⁴ Ε. Χαλκιαδάκη, *Εκκλησία και πολιτική στην Ελλάδα: Το Οικουμενικό Πατριαρχείο και ο κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας (1828-1831)*, εκδόσεις Ηρόδοτος, Αθήνα 2017, σελ. 53-54.

¹⁵ Γ. Πρίντζιπα, *Εκκλησία και ελληνισμός από το 1821 έως σήμερα: Ιστορική επισκόπηση*, εκδόσεις Προσκήνιο - Άγγελος Σιδεράτος, Χαλάνδρι 2005, σελ. 22.

βρίσκονταν σε μία περίοδο ζυμώσεων για το ζήτημα του αυτοκεφάλου της τοπικής Εκκλησίας της Επτανήσου. Εκείνη την περίοδο η βρετανική διοίκηση ευνοούσε την απόπειρα αυτοκεφαλίας στα Επτάνησα σε αντίθεση με τον Ιωάννη Καποδίστρια που κυβερνούσε την Ελληνική Πολιτεία, και προσπαθούσε να ασκήσει και αυτός έλεγχο χωρίς να έρθει σε ρήξη με το Ο.Π.Κ.¹⁶

Με τη Συνθήκη του Λονδίνου του 1832 οι Μεγάλες Δυνάμεις επέλεξαν για βασιλιά της Ελλάδος τον πρίγκιπα Όθωνα, τον 17χρονο γιο του βασιλιά της Βαυαρίας Λουδοβίκου Α΄. Ο ανήλικος και ετερόδοξος Όθωνος ανέλαβε τα καθήκοντά του, βοηθούμενος από ετερόδοξη αντίβασιλεία μέχρι την ενηλικίωσή του, με αρμόδιο αντιβασιλέα, γνωστό για τις πολιτειοκρατικές του αντιλήψεις. Η ανάληψη των καθηκόντων του σηματοδοτούσε μία καινούργια αρχή για τις σχέσεις Εκκλησίας-Πολιτείας. Στις 4 Αυγούστου 1833 εκδίδεται διάταγμα της αντιβασιλείας «Περί ανεξαρτησίας της Ελληνικής Εκκλησίας» με το οποίο η Ορθόδοξη Εκκλησία στην Ελλάδα γίνεται αυτοκέφαλη. Όπως ο πρ. Γ. Μεταλληνός σημειώνει: «*Το Ελλαδικό αυτοκέφαλο είναι το κλειδί κατανοήσεως όλης της στρεβλής οργανώσεως και εξελίξεως του Ελληνικού Κράτους.[...] αυτό δεν ήταν δυνατόν (ακόμη) να περιθωριοποιηθεί και αποξενωθεί από τον κοινωνικό βίο η Εκκλησία, επιδιώχθηκε η αποδυνάμωση και φίμωσή της ή κατά καιρούς η χρήση της για την εξυπηρέτηση αναλόγων στόχων πολιτικών δυνάμεων. Εδώ εντάσσεται λ.χ. το ανάθεμα κατά του Ελ. Βενιζέλου από την Ιεραρχία της Εκκλησίας της Ελλάδος (1916) και η εμπλοκή της στα δικτατορικά καθεστώτα (1923, 1936, 1967)*»¹⁷.

Το έτος 1849 οι δυσμενείς επιπτώσεις αυτής της ανώμαλης καταστάσεως ήταν εμφανέστατες, όταν μάλιστα το πρόβλημα που είχε δημιουργηθεί από την έκρηξη της επανάστασεως και αφορούσε την πλήρωση των κενών επισκοπών, αρχιεπισκοπών και μητροπόλεων, είχε ως φυσική συνέπεια την αναβολή νέων χειροτονιών, βρίσκονταν σε έξαρση. Η Ι.Σ. και η κυβέρνηση έψαχναν τρόπο για να αποκατασταθούν οι σχέσεις με το Πατριαρχείο και να ξεπεραστούν τα προβλήματα. Η ευκαιρία αυτή δόθηκε όταν στις 17 Δεκεμβρίου 1849 απεβίωσε ο πρεσβευτής της Ελλάδος Ιάκωβος Ρίζος Νερουλός στην Κωνσταντινούπολη. Στην κηδεία του παραβρέθηκε ο Πατριάρχης Άνθιμος Δ΄ και η Ι.Σ. του Πατριαρχείου. Η κυβέρνηση αποφάσισε να τιμήσει τον Πατριάρχη Άνθιμο Δ΄ με την απονομή του παρασήμου του Τάγματος του Σωτήρος, το οποίο θα συνοδεύονταν μαζί με επιστολή εκ μέρους του Νεόφυτου ως προέδρου της Ι.Σ. Αποδεχόμενος ο Άνθιμος Δ΄ την επιστολή θα ήταν υποχρεωμένος να στείλει απάντηση. Όπως ο Ε. Κωνσταντινίδης γράφει: «*θαεσήμινεκανονικήναναγνώρισιν του «αυτοκεφάλου» της εν Ελλάδι Εκκλησίας και αποκατάστασιν των κανονικών σχέσεων μεταξύ των δύο Εκκλησιών*»¹⁸.

Το παράσημο στάλθηκε μαζί με το γράμμα με τον κληρικό καθηγητή στο Οθώνειο Πανεπιστήμιο και καθηγητή των ελληνικών του βασιλιά Όθωναρχιμ. Μισαήλ Αποστολίδη. Ο Άνθιμος Δ΄ δέχτηκε το παράσημο, όχι την επιστολή την οποία επέστρεψε. Η εξέλιξη αυτή θορόβησε την κυβέρνηση της Αθήνας η οποία κατάλαβε ότι έπρεπε να ζητηθεί επίσημα η αναγνώριση της αυτοκέφαλης Εκκλησίας της Ελλάδας. Στις 30 Μαΐου 1850 συνήλθε η Ι.Σ. και πήρε την απόφαση να γίνει επίσημα, η διακοίνωση της συστάσεώς της προς το Ο.Π.Κ. με σκοπό να δωθεί οριστική λύση στο ζήτημα. Στους επόμενους μήνες οι περιστάσεις αυτές, δημιούργησαν το κατάλληλο κλίμα για να αρχίσει ο διάλογος Αθήνας και Πατριαρχείου. Βοήθεια δόθηκε και από τη ρωσική πλευρά, η οποία μετέβαλε τη στάση της, που μέχρι τότε ήταν επιφυλακτική προς τον Όθωνα, εξαιτίας του εκκλησιαστικού προβλήματος. Η ρωσική πλευρά άσκησε πιέσεις και στην Υψηλή Πύλη, ενώ παρακινούσαν στο Φανάρι την Ι.Σ. να κάμψουν τη στάση τους προς την Ε.Ε. που ήταν μέχρι τότε αρνητική. Ο Οικουμενικός γνώριζε πολύ καλά την ανάγκη που είχε για την υποστήριξη του

¹⁶ Ε. Χαλκιαδάκη, ό.π., σελ. 95.

¹⁷ Γ. Μεταλληνού (πρωτ.), *Εκκλησία και Πολιτεία στην Ορθόδοξη Παράδοση*, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα 2000, σελ. 40.

¹⁸ Ε. Κωνσταντινίδου, *Η ανακήρυξις του αυτοκεφάλου της εν Ελλάδι Εκκλησίας (1850) και η θέσις των μητροπόλεων των «Νέων Χωρών», (1928)*, εκδόσεις Παρρησία, Αθήνα 2008, σελ. 14.

τσάρου στην περιοχή της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Όπως ο Ch. Frazeeγράφει:«γνώριζε επίσης το πόσο είχε αντισταθεί ο τσάρος από πολύ νωρίς στο σχίσμα της Ελληνικής Εκκλησίας»¹⁹.

Το Οικουμενικό Πατριαρχείο συγκάλεσε ενδημούσα σύνοδο στις 16 Ιουνίου 1850 με πρόεδρο τον Οικουμενικό Άνθιμο Δ΄ με δεκατρείς μητροπολίτες του Πατριαρχείου, τον Πατρ. Ιεροσολύμων Κύριλλο και πέντε πρώην Πατρ. Κωνσταντινουπόλεως. Στις 29 Ιουνίου 1850 εκδόθηκε επίσημα ο Σ. Τ. με τον οποίο ανακηρυσσόταν με κανονικό τρόπο, το αυτοκέφαλο της Εκκλησίας της Ελλάδος²⁰.

Το Οικουμενικό Πατριαρχείο έθεσε επτά όρους. Διαβάζοντας κάποιος τους όρους αυτούς βλέπει ότι το πρώτο μέρος αυτού περίπου το ένα τέταρτο, αναφέρεται σε ζητήματα ενότητας ενώ το υπόλοιπο μέρος του Σ.Τ. περιλαμβάνει τους όρους που το Οικουμενικό ανακηρύσσει το αυτοκέφαλο και σε αυτούς περιλαμβάνονται, η παρασκευή του Αγίου Μύρου να γίνεται από το Οικουμενικό από το οποίο θα παραλαμβάνει η Ε.Ε. και ότι ο πρόεδρος της Ι.Σ. θα αποστέλλει μετά την αναγόρευσή του τα συνοδικά γράμματα προς τον Πατρ. Κωνσταντινουπόλεως, όπως κάνουν όλοι οι προκαθήμενοι των Ορθοδόξων Εκκλησιών²¹.

Πρέπει εδώ να τονίσουμε ότι το Ο.Π.Κ. που ήξερε τις διαθέσεις των κυβερνήσεων στην Αθήνα, ήθελε να πετύχει τρία βασικά πράγματα, όπως την αποκατάσταση της κανονικής ενότητας των τοπικών Εκκλησιών στο νεοσύστατο κράτος, να μπορέσει να πορευτεί η αυτοκέφαλη Εκκλησία χωρίς τις επεμβάσεις του κράτους και να καθορίσει τη λειτουργία της ελλαδικής Εκκλησίας με άξονα τους θείους καιερούς κανόνες²².

Ο Σ.Τ. του 1850 συνοδεύονταν από επιστολές προς τους ιερείς και το λαό και προς την κυβέρνηση καθώς και αγγελτήρια γράμματα προς τους Πατριάρχες Αλεξανδρείας και Αντιοχείας και των άλλων αυτοκέφαλων Εκκλησιών. Ο Σ.Τ. έγινε με χαρά δεκτός στην Ελλάδα, εγκρίθηκε από τη Γερουσία αλλά η αντίθεση και η οξεία κριτική του καθηγητή της Θεολογικής Σχολής στο Οθώνιο Πανεπιστήμιο αρχιμ. Θ. Φαρμακίδη, είχε σαν αποτέλεσμα να αλλάξει τη θετική άποψη του λαού και τελικά να προκαλέσει την απόρριψη του Σ.Τ. από τη Βουλή. Στη συνέχεια η κυβέρνηση προχώρησε στην ψήφιση «Νόμου Καταστατικού» της Εκκλησίας επαναφέροντας κατ' ουσία τις σχέσεις Εκκλησίας και Πολιτείας, στις πολιτειοκρατικές αρχές του Μάουερ και του αρχιμ. Θ. Φαρμακίδη, χωρίς ουσιαστικά να αποξενωθούν από τη Διακήρυξη του 1833. Με το Ν.ΣΑ΄/1852 αναγνωρίζεται ως ανώτατη αρχή η Ι.Σ. της Εκκλησίας²³.

Στις 20 Αυγούστου 1850 στον Ιερό Ναό της Αγίας Ειρήνης με την παρουσία της βασίλισσας Αμαλίας τελέστηκε επίσημη δοξολογία «επί τη λαμπρά της αναγνωρίσεως πράξει». Ο αρχιμ. Μ. Αποστολίδης εκφώνησε τον πανηγυρικό λόγο που αφορούσε την ενότητα της Εκκλησίας. Στην ομιλία του φάνηκε ότι ήθελε να είναι ουδέτερος και να έμεινε ικανοποιημένος με τα αποτελέσματα αυτά, επειδή όπως πίστευε είχε επιτευχθεί ο στόχος του ελληνικού κράτους. Όπως έγραφε στις 8 Ιουλίου 1850 στον αρμόδιο υπουργό:«*Ημείς ελάβομεν, όπερεζητούμεν (δηλαδή την άδεια των χειροτονιών) και το ελάβομεν παρά την προσδοκίαν και αυτών των ιδίων, οίτινες το έδωκαν και τούτο αρκεί. Τα δε λοιπά είναι επουσιώδη*»²⁴.

Το έτος 1852 εισήχθησαν στη Βουλή οι Ν.Σ΄ και ΣΑ΄/1852 περί διοικήσεως της Ε.Ε. μέσα στο πνεύμα του Διατάγματος του 1833. Ορίστηκε ως πρόεδρος της Ι.Σ. ο εκάστοτε μητροπ. Αθηνών, ο οποίος

¹⁹ Ch. Frazee, ό.π., σελ. 217-218.

²⁰ Χ. Παπαδοπούλου (αρχιεπ.), *Η Εκκλησία της Ελλάδος. Απ' αρχής μέχρι του 1934*, εκδόσεις Αποστολική Διακονία, Αθήνα 2011 (4), σελ. 208.

²¹ Χ. Παπαδοπούλου, ό.π., σελ. 209.

²² Ε. Κωνσταντινίδου, ό.π., σελ. 25.

²³ Ι. Κονιδάρη, *Η διαπάλη νομιμότητας και κανονικότητας και η θεμελίωση της εναρμονίσεώς τους*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 1994, σελ. 51-52.

²⁴ Γ. Μεταλληνού (πρωτ.), ό.π., σελ. 197-199.

θα ήταν μόνιμος και ως μέλη της Ι.Σ. θα ήταν μόνο ιεράρχες, ενώ διατηρήθηκε ο θεσμός του βασιλικού επιτρόπου. Ο τρόπος εκλογής αρχιερέων παρέμεινε ο ίδιος. Μετά την εκθρόνιση του Όθωνα στην Εθνοσυνέλευση του 1863 αλλά και στις Βουλές έγιναν αναφορές για την αναγκαιότητα της αναθεώρησης της εκκλησιαστικής νομοθεσίας.

Το κείμενο του Ν.ΣΑ'/1852 παρέλειπε κάθε αναφορά στον Τόμο του 1850 ακολούθησε πολλές από τις αρχές του. Το συγκεκριμένο νομοσχέδιο δεν άρεσε καθόλου ούτε στους συντηρητικούς ούτε στους περισσότερο φιλελεύθερους. Στις 7 Ιουνίου του 1852 το μέτρο πέρασε ομόφωνα, όπως και στη Γερουσία, αλλά ο Όθωνας καθυστέρησε την υπογραφή του. Όμως η προσοχή στις 28 Ιουνίου, στράφηκε σε ένα καινούργιο νόμο, γνωστό ως Ν.Σ'/1852 και το Ν.ΣΑ'/1852. Οι νέοι αυτοί Ν. δεν είχαν ακολουθήσει πιστά τους όρους του Τόμου του 1850, χωρίς όμως ο Πατρ. να αντιδράσει για αυτή την εξέλιξη αφού δεν αρνήθηκε όλη αυτή τη νομοθετική ρύθμιση, όπως σίγουρα είχε δικαίωμα να το κάνει. Τίποτα σε αυτούς τους νόμους δεν ανέτρεπε τη διακήρυξη του 1833, αφού ουσιαστικά η Πολιτεία δεν είχε κανένα λόγο και καμία διάθεση να παραιτηθεί από την κηδεμονία που ασκούσε πάνω στην Ορθόδοξη Εκκλησία, η οποία δεν είχε τρόπο να αντιδράσει σε αυτή τη μεθοδευμένη διαδικασία εις βάρος της. Το μοναδικό θετικό αποτέλεσμα από όλη αυτή την εξέλιξη ήταν πως πλέον η Ε.Ε. βρισκόταν σε κοινωνία με το Οικουμενικό Πατριαρχείο, τα υπόλοιπα Πατριαρχεία και όλες τις αυτοκέφαλες Εκκλησίες του Ορθόδοξου κόσμου²⁵.

Βέβαια το φαινόμενο αυτό είχε ξανασυμβεί στον Ορθόδοξο κόσμο. Η Εκκλησία της Ρωσίας τον 16ο αιώνα επί Πατρ. Ιερεμίου Β' έπαψε να είναι κάτω από την πνευματική κηδεμονία του Οικουμενικού Πατριαρχείου και ανακηρύχθηκε ανεξάρτητη και αυτοκέφαλη. Η ίδρυση του νέου Πατριαρχείου Μόσχας είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση του κύρους του Πατρ. Μόσχας στα μάτια του λαού. Η καινούργια αυτή κατάσταση δεν άρεσε καθόλου στον τσάρο της Ρωσίας Μ. Πέτρο, ο οποίος έψαχνε αφορμή για να την αλλάξει. Ο θάνατος του Πατρ. Ανδριανού το 1600 ήταν η ευκαιρία που έψαχνε για να επέμβει. Διέταξε την αναβολή εκλογής καινούργιου Πατρ., φοβούμενος την άνοδο στο θρόνο της Εκκλησίας μιας καινούργιας εκκλησιαστικής προσωπικότητας με κύρος. Ο τσάρος είχε βρει ως κατάλληλο για τα μεταρρυθμιστικά του σχέδια το διοικητικό σύστημα κάποιων προτεσταντικών ομάδων. Το Πατριαρχείο καταργήθηκε και αντικαταστάθηκε από πενταμελή σύνοδο που βρέθηκε κάτω από τον έλεγχο του τσάρου, η οποία ήταν επικεφαλής της Εκκλησίας της Ρωσίας. Όπως ο Α. Αλιβιζάτος γράφει: «[...] αι αποφάσεις της άπαξ εγκριθείσαι υπό του αυτοκράτορος εθνεωρούντο ισοδύναμοι προς αυτοκρατορικά διατάγματα [...]. Η αυτοκέφαλος Εκκλησία της Ελλάδος ηκολούθησε τας αυτάς περίπου γραμμάς κατά τας αρχάς του 19ου αιώνας δι ειδικούς δε ιστορικούς λόγους, παρόμοιαι διευθετήσεις εγένοντο βραδύτερον, ει και διαφόρου μορφής, και εις τας άλλας αυτοκεφάλους εκκλησίας των βαλκανικών χωρών»²⁶.

Ο απόλυτος έλεγχος του κράτους κατόντησε την Εκκλησία να λειτουργεί θεσμικά ως δημόσια υπηρεσία. Όπως ο πρωτ. Γ. Μεταλληνός γράφει: «Είναι, άλλωστε, χαρακτηριστικό ότι όλες οι ανώμαλες πολιτικά περίοδοι της χώρας μας συνδέονται με «αριστίνδην» συνόδους που μεταφυτεύθηκαν από τη ρωσική (Μ. Πέτρος) στην ελληνική πραγματικότητα, στο πλαίσιο του αυτοκεφάλου του 1833 και αποδείχτηκαν, πράγματι «κωφάλαλοι» έναντι των αυθαιρεσιών της πολιτείας»²⁷.

²⁵ Ch. Frazee, ό.π., σελ. 242-243.

²⁶ Α. Αλιβιζάτου, «Η Ελληνική Ορθόδοξος Εκκλησία», εκ της «Επιστημονικής Επετηρίδος της Θεολογικής Σχολής» του Πανεπιστημίου Αθηνών, Εν Αθήναις 1955 (ανάτυπο), σελ. 96-97.

²⁷ Γ. Μεταλληνού (πρωτ.), *Συναντήσεις: Ερευνητικές ανιχνεύσεις στην ιστορία και στο παρόν*, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα 2005, σελ. 127-128.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ΄ Η Εκκλησία των Νέων Χωρών.

Μετά το τέλος των βαλκανικών πολέμων προέκυψε η ανάγκη για λύση της μορφής του εκκλησιαστικού καθεστώτος των Νέων Χωρών. Το ζήτημα αυτό συζητήθηκε σε δύο φάσεις, πρώτα στα 1914- 1915 και έπειτα στα 1927 -1928. Στην πρώτη περίοδο 1914-1915 στο ελληνικό κράτος προσπαθεί να εφαρμοστεί η μέθοδος της πλήρους προσαρτήσεως στην Ε.Ε. των Νέων Χωρών, όπως αυτή εφαρμόστηκε συνεννόηση με το Ο.Π.Κ. για τις περιοχές των Επτανήσων το έτος 1864 και της Θεσσαλίας το έτος 1882. Οι ιεράρχες των Νέων Χωρών δεν συμφωνούσαν με αυτή την πρόταση, όπως και οι αρχιερείς στην Κρήτη που επιθυμούσαν να παραμείνει το καθεστώς αυτονομίας. Το Ο.Π.Κ. στην αρχή δέχτηκε να γίνουν διαπραγματεύσεις με την ελληνική πλευρά για την επίλυση του ζητήματος, στη συνέχεια όμως άλλαξε στάση. Ζήτησε να παγώσουν οι συνομιλίες, αφού τα ξένα κράτη δεν αποδέχονταν την προσάρτηση στο Βασίλειο της Ελλάδος, του Αγίου Όρους, των νησιών του Αιγαίου Πελάγους και των ηπειρωτικών επαρχιών Δρυινοπούλεως και Κορυτσάς μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Στην πραγματικότητα όλοι γνώριζαν πως ήταν αδιανόητο και αντίθετο προς τους ιερούς κανόνες της Εκκλησίας να γίνει εκκλησιαστική εκχώρηση επαρχιών που η ελληνική εδαφική κυριότητα αμφισβητούνταν από την διεθνή κοινότητα²⁸.

Ο πολιτικός διχασμός στην Ελλάδα έθεσε αναγκαστικά το ζήτημα της ενσωμάτωσης των Νέων Χωρών στην Ε.Ε. στο περιθώριο. Ήδη μετά την επικράτηση των αντιβενιζελικών στις εκλογές που έγιναν στην Ελλάδα την 1η Νοεμβρίου 1920 ο μητροπ. Αθηνών Μελέτιος Μεταξάκης αναχώρησε από την Αθήνα για το εξωτερικό (Η.Π.Α.) που μαζί με τον επ. Ροδοστόλου βρέθηκαν στο στόχαστρο της Ι.Σ. που εξέδωσε προς τους ελληνόφωνους Ορθόδοξους Χριστιανούς μία εγκύκλιο που αναφέρονταν στους δύο ιεράρχες και στους υποστηρικτές τους ότι ήταν σχισματικοί. Το Ο.Π.Κ. έγερνε προς την βενιζελική παράταξη και αντιπολιτευόταν χωρίς κανένα δισταγμό την κυβέρνηση Γούναρη, έχοντας ως πυξίδα του την πολιτική πλευρά παρά την εκκλησιαστική τάξη. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο διέκοψε την επαφή του με την Ε.Ε., ο Μελέτιος Μεταξάκης ο οποίος είχε βρεθεί στο στόχαστρο του καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών Π. Καρολίδη στο παρελθόν. Ο καθηγητής κατέθεσε το Μάρτιο του 1921 μήνυση κατά του Μελετίου την περίοδο που ο Μελέτιος ήταν στις Η.Π.Α. Εκτός από αυτήν υπήρξε και δεύτερο κατηγορητήριο που έκανε αναφορά στις δραστηριότητες του Μελετίου Μεταξάκη στις Η.Π.Α. όπου είχε μεταβεί μετά την έκπτωση του από τον θρόνο της Αθήνας. Ο επ. Μονεμβασίας και Λακεδαιμόνος Γερμανός Τρωιάνος ενημέρωσε την Ι.Σ. στην Αθήνα για τις κινήσεις των δύο ιεραρχών Μελετίου και Αλεξάνδρου, που τις παρατηρούσε ως επίτροπος της Ι.Σ. την περίοδο εκείνη στην Αμερική. Ο Ύδρας Προκόπιος υπήρξε ξανά ο συντάκτης του δεύτερου κατηγορητηρίου, όπως και του πρώτου που ήταν βασισμένο στη μήνυση του Π. Καρολίδη, μαζί με τους Λαρίσης Αρσένιο και Μεσσηνίας Προκόπιο²⁹.

Η πορεία των ανακρίσεων και η έκδοση των κατηγορητηρίων ήταν πλέον μονόδρομος για την Ε.Ε. Αυτές οι κινήσεις δεν ήταν αυτόνομες από την θέληση της κυβέρνησης της Αθήνας, που μάθαινε για τις προσπάθειες να εκλεγεί ο Μελέτιος στο θρόνο της Κωνσταντινουπόλεως καθώς τις χρησιμοποιούσε ως μέτρο πίεσης προς τον Μελέτιο Μεταξάκη εν όψει πιθανής προσέγγισής του, για να δεχθεί από κύκλους του Ο.Π.Κ. το θρόνο. Για αυτό το λόγο άφηνε η Ε.Ε. να υπάρχουν οι κατηγορίες αυτές εις βάρος του, όμως δεν εξέδιδε καμία επίσημη κατηγορία για όλα αυτά. Υπήρχε ο φόβος πως αν προχωρούσε σε μία απόφαση καθάρσεως, θα είχε ως αποτέλεσμα να πολώσει το κλίμα, οι φιλοβενιζελικοί να τον εκλέξουν και ο ίδιος

²⁸ Α. Αγγελοπούλου, *Εκκλησιαστική Ιστορία: Η Εκκλησία των Νέων Χωρών*, εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1998 (2), σελ. 17-18.

²⁹ Α. Καρυάμη (πρωτ.), *ό.π.*, σελ. 751-754.

να δεχθεί το θρόνο της Κωνσταντινούπολης. Όμως αμέσως μετά την εκλογή του η Ι.Σ., θεώρησε πως έληξαν οι ανακρίσεις κατά του Μελετίου «επί φατρία και σχίσματι» και στην συνεδρίαση με ημ. 29 Νοεμβρίου 1921 αποφάσισε την έκδοση δύο κατηγορητηρίων. Η αιτιολογία της πρώτης κατηγορίας ήταν «επί επιβάσει και χρήσει πολιτικής εξουσίας και δη επαναστατικής, του Βενιζέλου προς κατάληψιν του Μητροπολιτικού Θρόνου των Αθηνών», και της δευτέρας επί σχίσματι και παρασυναγωγή εν ταις Ηνωμέναις Πολιτείαις Αμερικής»³⁰. Η Ι.Σ. υπό την προεδρία του μητροπ. Αθηνών Θεόκλητου και με μέλη της τον επ. Λευκάδος και Ιθάκης Δανιήλ, τον επ. Θήρας Αγαθάγγελο, Ύδρας και Σπετσών Προκόπιο, Θηβών και Λιβαδειάς Συνεσίο, παρουσία του Ιωάννη Ιωαννίδου, που αναπληρώνει νομίμως τον βασιλικό επίτροπο Ιωάννη Κονδάκη στις συνεδριάσεις που άρχισαν την Τετάρτη 22 Δεκεμβρίου 1921 και τελείωσαν την Τετάρτη 29 Δεκεμβρίου 1921 (με μοναδική εξαίρεση την ημέρα των Χριστουγέννων) καταδίκασε τον Μελέτιο Μεταξάκη. Η καθαίρεση του Μελετίου ήταν δυστυχώς γεγονός³¹.

Έτσι έχουμε το πρωτοφανές και παράδοξο φαινόμενο στην εκκλησιαστική ιστορία των Ορθοδόξων, μία αυτοκέφαλη Εκκλησία να έχει καθαιρέσει έναν Οικουμενικό Πατριάρχη. Δηλαδή τον πρώτο της Ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας. Ουσιαστικά υπήρξε σχίσμα μεταξύ Ο.Π.Κ. και Ε.Ε. Με τη στάση της αυτή η Ε.Ε., έκλεινε τον δρόμο για την ομαλή ένταξη των Νέων Χώρων. Μετά τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου υπογράφηκε στη νήσο Λήμνο η συνθήκη του Μούδρου στις 17 Οκτωβρίου 1918. Η Οθωμανική αυτοκρατορία ετίθετο υπό το διεθνή έλεγχο, ενώ η Κωνσταντινούπολη πέρασε υπό τον έλεγχο των Δυνάμεων της Αντάντ. Από τη στιγμή που αποκαταστάθηκε η επικοινωνία με το Ο.Π.Κ. άρχισαν να ζωντανεύουν ξανά οι επιθυμίες για να βρεθεί μία κοινά αποδεκτή λύση για το θέμα της ενσωμάτωσης των Νέων Χώρων εκκλησιαστικής και κανονικής. Δυστυχώς οι απόψεις του Ο.Π.Κ. δεν ήταν σταθερές ενώ δεν έλειπαν οι διαφοροποιήσεις ανάλογα με τα ιστορικά δεδομένα κάθε περιόδου. Μεγάλο ρόλο έπαιξε η χηρεία του θρόνου της Κωνσταντινουπόλεως για διάστημα περίπου τριών χρόνων. Η αιφνίδια παραίτηση του Ο.Π.Κ. Γερμανού Ε΄ ο οποίος κατηγορήθηκε από τους χριστιανούς για αδιαφορία κατά του διωγμού των Ελλήνων στη Μικρά Ασία και στον Πόντο άφησε το Ο.Π.Κ. ακέφαλο. Το ίδιο το Ο.Π.Κ. δεν ήθελε να προχωρήσει σε καινούργια εκλογή αφού όλοι περίμεναν την απελευθέρωση της Πόλης από τις ελληνικές ένοπλες δυνάμεις και την ένταξή της στο ελληνικό κράτος. Με τις απόψεις αυτές να επικρατούν και τις ελπίδες όλων αποφασίστηκε να αναβληθεί ώστε ο νέος Πατρ. να είναι χωρίς επεμβάσεις όπως γινόταν στο παρελθόν στα χρόνια της Οθωμανικής κυριαρχίας και να είναι Πατρ. όλων των ελληνόφωνων Ελλήνων. Μέχρι να εκπληρωθεί το ποθούμενο ανέλαβε τοποτηρητής του Ο.Π.Κ. ο μητροπ. Προύσης Δωρόθεος³².

Ήδη ο Ελ. Βενιζέλος γνωρίζοντας τον ρόλο της Ορθοδόξου Εκκλησίας των Νέων Χώρων συμβάλλει με κάθε δυνατό τρόπο στη δραστηριοποίησή της με την Επαρχιακή Σύνοδο της Θεσσαλονίκης, τη συνέλευση της ιεραρχίας των Νέων Χώρων, το Μάιο του 1917 και με το Εκκλησιαστικό Αρχιερατικό Συμβούλιο που στάθηκε δίπλα του από το 1917 έως το 1920³³.

Χαρακτηριστικό δείγμα της προσήλωσης των αρχιερέων στις Νέες Χώρες στο πρόσωπο του Ελ. Βενιζέλου την εποχή του Εθνικού Διχασμού ήταν όταν η Ελλάδα είχε κοπεί στα δύο και γίνονταν διάφορες διεργασίες στον εκκλησιαστικό χώρο λίγο πριν η Ι.Σ. αποφασίσει τη συμμετοχή της στο Πεδίο του Άρεως για τον αφορισμό του Βενιζέλου. Από το μήνα Οκτώβριο η Ι.Σ. συζητούσε το σχετικό ζήτημα. Ο επ. Κίτρους Παρθένιος με την υπ΄ αρ. ΣΠ32 αναφορά του καθίστουσε γνωστό πως η προσωρινή κυβέρνηση ανέθεσε

³⁰ Α. Νανάκη (διακόνου νυν μητροπ.), *Η χηρεία του Οικουμενικού Θρόνου και η εκλογή του Μελετίου Μεταξάκη 1912-1922*, Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, παρ. 5, τομ. Α΄, Θεσσαλονίκη 1991, σελ. 121-122 (διδακτορική διατριβή).

³¹ Επίσημα έγγραφα περί εκλογής Μελετίου, παράρτημα «Πάνταινου», εκ του Πατριαρχικού Τυπογραφείου, Αλεξάνδρεια 1922, σελ. 38-39 και σελ. 46-49.

³² Γ. Πρίντζιπα, *Οι μεγάλες κρίσεις...*, ό.π., σελ. 77-78.

³³ Α. Αγγελόπουλου, ό.π., σελ. 26.

στον Γ. Αβέρωφ τα καθήκοντα «υπουργού-συμβούλου» επί των εκκλησιαστικών και της εκπαιδεύσεως θεμάτων και ήθελε εντολές επίσημα. Όταν το θέμα συζητήθηκε εκτενώς στην Ι.Σ. με ημ. 21-10-1916 ο Λαρίσης Αρσένιος με υπόμνημά του ζητούσε να ληφθούν άμεσα τα απαραίτητα μέτρα. Η Ι.Σ. δέχθηκε την πρόταση του, να αποσταλεί συνοδική εγκύκλιος στους αρχιερείς με σαφέστατες οδηγίες για διόρθωση των κακώς κειμένων, και αποφασίστηκε να αποσταλεί στην Ελληνική κυβέρνηση έντονη διαμαρτυρία για τις επεμβάσεις στα εσωτερικά ζητήματα της Εκκλησίας από την μεριά των επαναστατών. Στη συνεδρίασή της η Ι.Σ. με ημ. 18-11-1916 ανέθεσε στον επ. Λαρίσης Αρσένιο να αναλάβει τη διεξαγωγή ανακρίσεων ενώ στις 5-12-1916 λίγες μόνο μέρες πριν τη συμμετοχή της στο ανάθεμα κατά του Βενιζέλου, έστειλε τηλεγραφήματα στους ιεράρχες με το ερώτημα αν μνημονεύουν στη Θεία Λειτουργία και στις υπόλοιπες ακολουθίες και ιεροτελεστίες τα ονόματα των βασιλέων Κωνσταντίνου Α΄ και Σοφίας.

Ο Θεσσαλονίκης Γεννάδιος, ο Αρδαμερίου Ιωακείμ, ο Βοδενών Κωνσταντίνος και Πολυανής Φώτιος ήταν πολύ λιτοί και σαφείς: «επαύσαμεν το μνημόσυνον του βασιλέως και του βασιλικού οίκου»³⁴.

Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή το μεγαλύτερο μέρος του προσφυγικού πληθυσμού κατευθύνεται στις Νέες Χώρες αναζητώντας καινούργιους τόπους κατοικίας. Το Ο.Π.Κ. σε συνεργασία με την ελληνική πλευρά προβαίνει αναγκαστικά πια στην αναδιοργάνωση των εκκλησιαστικών επαρχιών στις Νέες Χώρες. Η αναδιάταξη αυτή έγινε σε δύο φάσεις, η πρώτη από το 1913 και αφορούσε τις διχοτομηθείσες παραμεθόριες περιοχές και η άλλη από τον Οκτώβριο του έτους 1924, με την ίδρυση σειράς καινούργιων επαρχιών προσωρινού χαρακτήρα. Ιδρύθηκαν τον Οκτώβριο του 1924, οι νέες επαρχίες που είχαν προσωρινό χαρακτήρα με πολλά προβλήματα που ανέκυψαν και αφορούσαν τα όρια, τη δικαιοδοσία, και την ονομασία τους. Μία από αυτές τις 21 εκκλησιαστικές επαρχίες ήταν η Ιερά Μητρόπολις Γιαννιτών και Γουμενίτσας μετονομασθείσα σε Μητρόπολη Πέλλης. Σε αυτήν ανήκαν οι υποδιοικήσεις Γιαννιτών και Γουμενίτσας. Η προσωρινή μητρόπολη καταργήθηκε με απόφαση της Ι.Σ. τον Οκτώβριο του 1932, με μετάθεση του μητροπ. Πέλλης Βασιλείου στην κενή μητρόπολη Φλωρίνης³⁵.

Εκείνη την περίοδο υπήρξαν κάποιες προτάσεις για τη λύση του ζητήματος των Νέων Χώρων. Μία από αυτές υπήρξε η πρόταση του αρχιεπ. Αθηνών Χρυσόστομου Παπαδόπουλου με σκοπό να συνδυάσει την ένταξη των επαρχιών αυτών στην Ε.Ε. και της συνέχειας της σχέσεως τους με το Ο.Π.Κ. Σε αυτή θα υπάγονταν «επιτροπικώς», δηλαδή προσωρινά, οι Νέες Χώρες ενώ οι μητροπολίτες των Νέων Χώρων θα συμμετέχουν στη Ι.Σ. της Ε.Ε. με ίσο αριθμό με τους ιεράρχες της Παλαιάς Ελλάδας. Οι αρχιερείς των Νέων Χώρων θα εκλέγονταν όπως όλοι οι άλλοι της Ε.Ε., αλλά η εκλογή τους θα γνωστοποιείται στο Ο.Π.Κ., θα δικάζονται όπως όλοι οι ιεράρχες αλλά θα έχουν το δικαίωμα εκκλήτου ενώπιον του Πατρ. Κωνσταντινουπόλεως, θα μνημονεύουν τον Ο.Π.Κ. και την Ι.Σ. Η πρόταση αυτή υποβλήθηκε από την κυβέρνηση της Αθήνας στο Ο.Π.Κ., ταυτόχρονα πολλοί αρχιερείς έστειλαν επιστολές στο Φανάρι και ζητούσαν την αποδοχή της συγκεκριμένης πρότασης της ελληνικής κυβέρνησης. Μεταξύ των αρχιερέων που υπέγραψαν και έστειλαν επιστολή ήταν και ο μητροπ. Φλωρίνης Χρυσόστομος Καβουρίδης που αργότερα παραιτήθηκε και ηγήθηκε της παρατάξεως των παλαιοημερολογιτών στην Ελλάδα. Ο Πατρ. Βασίλειος Γ΄ ανέθεσε σε επιτροπή η οποία αφού μελέτησε την υπόθεση την πήγε στη σύνοδο του Ο.Π.Κ., η οποία δέχθηκε την πρόταση και έδωσε την έγκρισή της για το σχέδιο αυτό τονίζοντας πως αναθέτει προσωρινά την διοίκηση στην Ε.Ε. και πως το σχετικό διάταγμα για την εγκατάσταση των νεοεκλεγέντων μητροπ. θα εκδίδεται μετά την αποδοχή της εκλογής εκάστου ιεράρχου από τον Πατρ. Κωνσταντινουπόλεως³⁶.

³⁴ Ν. Ζαχαρόπουλου, *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος στη Θεσσαλονίκη: Κίνημα της εθνικής άμυνας στη Θεσσαλονίκη στο ιστορικό του πλαίσιο*, εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1997, σελ. 229-231.

³⁵ Α. Αγγελοπούλου, *ό.π.*, σελ. 73-75.

³⁶ Γ. Πρίντζιπα, *ό.π.*, σελ. 84-85.

Μακρά συζήτηση έγινε στη Βουλή των Ελλήνων όπου βουλευτές διαφώνησαν για την αντισυνταγματικότητα του ως προς το θέμα του αυτοκεφάλου, ενώ ο τέως βασιλικός επίτροπος δεν έκρυβε την αντίθεση του σχεδίου αυτού με τους ιερούς κανόνες, και ζήτησε την απόρριψή του από το σώμα της Βουλής. Το νομοσχέδιο τελικά ψηφίστηκε Ν. 3615/1928³⁷.

³⁷ Γ. Πρίντζιπα, ό.π., σελ. 87.

ΜΕΡΟΣ Β΄

**ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΑΠΟ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΗ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΧΩΝ.**

Κεφάλαιο Ι΄

Το ιστορικό πλαίσιο στην Ελλάδα την περίοδο του Εθνικού Διχασμού και η συμμετοχή της Εκκλησίας της Ελλάδος στο ανάθεμα κατά του Βενιζέλου.

Η έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου το φθινόπωρο του 1914 έφερε τη διαφωνία μεταξύ βασιλέως Κωνσταντίνου Α΄ και του πρωθυπουργού Ελ. Βενιζέλου σχετικά με τη στάση που θα κρατούσε η Ελλάδα στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος ήθελε την ουδετερότητα της χώρας, που δεν ήταν προς το συμφέρον της, όπως ο ίδιος πίστευε η εμπλοκή της στον πόλεμο, με βασικούς αντιπάλους τις Κεντρικές Δυνάμεις (Γερμανία, Αυστροουγγαρία και Οθωμανική αυτοκρατορία) με την Αντάντ (Αγγλία, Γαλλία και αρχικά η Ρωσία). Αντίθετα, ο πρωθυπουργός Ελ. Βενιζέλος ήθελε την είσοδο της Ελλάδας στον πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ, γιατί πίστευε πως με τη νίκη της η Ελλάδα, θα αύξανε σε σημαντικό βαθμό τα εδάφη της.

Ο Κωνσταντίνος πίστευε ότι ο πόλεμος θα είχε μεγάλη διάρκεια και ότι μάλλον θα κατέληγε σε ένα ισόπαλο αποτέλεσμα. Ήταν της γνώμης ότι η καλύτερη απόφαση για τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο για ένα μικρό κράτος όπως η Ελλάδα, η μη εμπλοκή σε ένα τέτοιο μεγάλο πόλεμο και η τήρηση της ουδετερότητας ήταν η καλύτερη λύση, αφού η χώρα βρισκόταν σε μία περίοδο που προσπαθούσε να ενσωματώσει τα εδάφη που είχε κερδίσει στο βορρά. Από την άλλη ο Ελευθέριος Βενιζέλος είχε αντίθετη γνώμη, θεωρούσε ότι ο πόλεμος αυτός θα ήταν πολύ σύντομος, και ότι οι δυνάμεις της Αντάντ θα νικούσαν στο πόλεμο. Πίστευε ότι με τη συμμαχία με αυτές τις χώρες θα ήταν εφικτή η υλοποίηση της Μεγάλης Ιδέας, του διακαούς πόθου της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής³⁸.

Στις αρχές του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου η Αντάντ θέλησε τη δημιουργία μιας βαλκανικής συμμαχίας μεταξύ Ελλάδας, Σερβίας και Βουλγαρίας. Ο Ελ. Βενιζέλος συμφώνησε να πάρουν με το μέρος τους τη Βουλγαρία και δέχτηκε να παραχωρήσει στους Βούλγαρους εδάφη της ανατολικής Μακεδονίας, αρκεί να έπαιρναν οι Έλληνες σημαντικά ανταλλάγματα. Το Φεβρουάριο του 1915 η Αντάντ ξεκίνησε τις πολεμικές επιχειρήσεις στα Δαρδανέλια, ζητήθηκε συμμετοχή της Ελλάδας και ο πρωθυπουργός Ελ. Βενιζέλος δέχθηκε την ενεργό συμμετοχή της χώρας σε αυτές. Ο υπουργός των Εξωτερικών Γ. Στρέιτ και ο αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Στρατού Ιωάννης Μεταξάς συμβούλευσαν τον βασιλιά να μην πάρουν μέρος στον πόλεμο. Η άρνηση του Κωνσταντίνου οδήγησε σε παραίτηση την κυβέρνηση του Ελ. Βενιζέλου, και πρωθυπουργός ανέλαβε ο Δημήτριος Γούναρης, που με την πολιτική που ασκούσε συνέβαλε στη διόγκωση του Εθνικού Διχασμού, διοχετεύοντας στον τύπο της εποχής, στη διάρκεια της προεκλογικής περιόδου, την πρόθεση του Βενιζέλου να δώσει την Καβάλα στους Βούλγαρους, κάτι που προβλήθηκε ως εθνική προδοσία.

Όπως ο Ρ. Αλβανός σημειώνει: *«Τα επιχειρήματα των βασιλικών υπέρ της ουδετερόφιλης πολιτικής, ήταν ότι η Αντάντ δεν ήταν καθόλου βέβαιο ότι θα κέρδιζε τον πόλεμο, ενώ δεν πρόσφερε καμία εγγύηση ούτε για τα οφέλη της Ελλάδος μετά τη νίκη, ούτε για την εδαφική της ακεραιότητα έναντι της Βουλγαρίας»*³⁹.

Βέβαια ένας από τους λόγους που ανάγκασε τον Ελ. Βενιζέλο να επιλέξει συμμαχία με την Αντάντ, υπήρξε ο φόβος ότι η Οθωμανική αυτοκρατορία ίσως έπαιρνε ως ανταλλάγμα για την εμπλοκή της στον πόλεμο (που διατηρήθηκε τυπικά ως το Νοέμβριο του 1914), την επιστροφή των νησιών του Αιγαίου Πελάγους. Στις 24/1/1915 ο πρέσβης της Μεγάλης Βρετανίας στην Αθήνα, ζήτησε στην αρχή τη συμμετοχή

³⁸ Η. Richter, *Ελλάδα 1915-1917 μέσα από τα Ρωσικά αρχεία*, εκδόσεις Γκοβότση, Αθήνα 2016, σελ. 18.

³⁹ Ρ. Αλβανού, *«Η πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα κατά την εποχή του Εθνικού Διχασμού (1915-1922)»* στο Α. Ψαρομηλίγκος, Β. Λάζου, Κ. Καρτάλης (επιμ.), *Η δίκη των έξι*, εκδόσεις Χ. Γ. Τεγόπουλος, Αθήνα 2011, σελ. 11-12.

της Ελλάδος με το μέρος της Αντάντ με αντάλλαγμα εδάφη στη Μικρά Ασία, ενώ το φθινόπωρο πρόσθεσαν στην προσφορά τους και την Κύπρο⁴⁰.

Το Σεπτέμβριο του 1915 η Βουλγαρία προσχώρησε στις Κεντρικές Δυνάμεις. Το Μάιο του 1915 γίνονται εκλογές στην Ελλάδα και το κόμμα του Βενιζέλου αποσπά 185 έδρες στη Βουλή. Ο Βενιζέλος τον Αύγουστο του 1915 σχηματίζει νέα κυβέρνηση. Η Αντάντ πιέζει την Αθήνα να δεχθεί να παραχωρήσει την ανατολική Μακεδονία, ενώ παράλληλα έρχονταν σε επαφές με τη Βουλγαρία. Ο Βενιζέλος ήξερε πως οι Έλληνες ήταν αρνητικοί σε μία τέτοια πρόταση, ενώ στάθηκε αδύνατο να πείσει τον βασιλιά να δεχθεί την απώλεια της Καβάλας. Στις 24/8/1915 η Βουλγαρία υπέγραψε στρατιωτικό σύμφωνο με τις Κεντρικές Δυνάμεις κρυφά από την Αντάντ και διέταξε γενική επιστράτευση τον επόμενο μήνα. Ο πολιτικός κόσμος της χώρας θορυβήθηκε από τις εξελίξεις της γείτονος χώρας, ενώ δέχθηκε ο Κωνσταντίνος την πρόταση του Βενιζέλου για επιστράτευση, χωρίς όμως την αλλαγή της ουδέτερης στάσεώς του⁴¹.

Τον Οκτώβριο του 1915 η Βουλγαρία κηρύσσει τον πόλεμο στη Σερβία, η οποία είχε συνάψει με την Ελλάδα αμυντική συνθήκη. Ο πόλεμος έφτασε στην καρδιά των Βαλκανίων. Ο Βενιζέλος ενημέρωσε τον βασιλιά ότι παρακίνησε την Αντάντ να αποβιβάσουν στρατεύματα στην Θεσσαλονίκη. Ως τα τέλη Ιανουαρίου του 1916 είχαν αποβιβαστεί Άγγλοι και Γάλλοι στρατιώτες, ώστε η Θεσσαλονίκη να μοιάζει σωστό φρούριο. Αυτές οι εξελίξεις προκάλεσαν στην Αθήνα την αντίδραση του Κωνσταντίνου και την μαζική εξέγερση της αντιπολιτεύσεως ώστε να δρομολογηθούν εξελίξεις⁴².

Ο Βενιζέλος, αν και νικητής των εκλογών, απομακρύνθηκε από την εξουσία και ο βασιλιάς ανέθεσε το σχηματισμό κυβέρνησης στο μετριοπαθή Ζαΐμη. Η καινούργια κυβέρνηση στην Αθήνα ενέκρινε την απόβαση των στρατευμάτων της Αντάντ στη Θεσσαλονίκη, αλλά αρνήθηκε την ενεργή της συμμετοχή με το αιτιολογικό ότι η συνθήκη που είχε υπογράψει η Σερβία με την Ελλάδα, αφορούσε μόνο την επίθεση από τη Βουλγαρία. Η Σερβία νικήθηκε και ο στρατός της κατέφυγε αναγκαστικά στην Κέρκυρα, όπου η Αντάντ κατέλαβε τον Ιανουάριο του 1916 το νησί. Αυτές οι τραγικές εξελίξεις συνέβαλαν στην όξυνση των σχέσεων με την Αντάντ. Ο πρωθυπουργός Ζαΐμης υπέβαλε την παραίτησή του. Ο Βενιζέλος αρνήθηκε να εμπλακεί στις εκλογές που θα γίνονταν. Η μάχη δόθηκε μεταξύ του Ράλλη και του Γούναρη ο οποίος εξέλεξε 256 βουλευτές. Χαρακτηριστικό αυτών των εκλογών ήταν η αποχή των ψηφοφόρων, αφού δεν προσήλθαν ούτε οι μισοί. Η αποχή ενίσχυσε την άποψη των οπαδών του Βενιζέλου πως ο βασιλιάς έχασε τη νομιμοποίηση που είχε να κυβερνά⁴³.

Στις 11/9/1916 ο Βενιζέλος φεύγει από την Αθήνα. Στις 9/11/1916 αφίχθη στην Θεσσαλονίκη η Τριανδρία Βενιζέλου, Κουντουριώτη και Δαγκλή η οποία ανέλαβε την ηγεσία του κινήματος της Εθνικής Άμυνας και προέβη στο σχηματισμό Προσωρινής Κυβέρνησης.

Ελλείπει επαρκούς χρηματοδότησης, διορίστηκαν μόνο δύο υπουργοί. Τα υπόλοιπα κυβερνητικά αξιώματα κατελήφθησαν από κυβερνητικούς επιτρόπους, ενώ τα διατάγματα τους έφεραν τον τίτλο Βασίλειον της Ελλάδος. Στις 14 Οκτωβρίου ο Ελ. Βενιζέλος ανακοίνωσε με ένα τηλεγράφημά του ότι θα ζητούσε σύντομα την αναγνώριση της κυβερνήσεώς του, πράγμα που έκανε δύο μέρες αργότερα. Η αγγλική και η γαλλική κυβέρνηση δεν ήθελαν να αναγνωρίσουν μία κυβέρνηση που δεν θα αναγνωρίζονταν πρώτα από ένα κοινοβούλιο⁴⁴.

Τα γεγονότα αυτά προκαλούν αναβρασμό στην Αθήνα. Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος σπεύδει να διαβεβαιώσει τους Συμμάχους ότι δεν θα μπει στον πόλεμο στο πλευρό των Κεντρικών Δυνάμεων. Τα

⁴⁰ Θ. Βερέμη, *Νεότερη Ελλάδα: Μία ιστορία από το 1821*, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2013 (4), σελ. 163.

⁴¹ D. Dakin, *Η ενοποίηση της Ελλάδας 1770-1923*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, μετάφραση Α. Ξανθόπουλος, Αθήνα 1998 (4) σελ. 312-313.

⁴² Α. Βακαλόπουλου, *Νέα Ελληνική Ιστορία, 1204-1985*, εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2005 (23), σελ. 353-354.

⁴³ Ρ. Αλβανός, ό.π., σελ. 15-16.

⁴⁴ Η. Richter, ό.π., σελ. 100-101.

γεγονότα που προηγήθηκαν ανάγκασαν την Αντάντ να ακολουθήσει μία πιο δυναμική πολιτική απέναντι του νότιου κράτους. Στις 29/5/1917 αποβιβάζεται γαλλικός στρατός στην Αθήνα. Τα δραματικά και αιματηρά γεγονότα που ακολούθησαν, αναγκάζουν τον βασιλιά Κωνσταντίνο να παραιτηθεί υπέρ του δευτερότοκου γιου του πρίγκιπα Αλέξανδρου, και φεύγει από την Ελλάδα. Τον άλλο μήνα 14/7/1917 ο Βενιζέλος εγκαθιδρύει ενιαία κυβέρνηση και κηρύσσει τον πόλεμο εναντίον των εχθρών της Αντάντ. Εξορίζει στρατιωτικούς και πολιτικούς, αίρει τη μονιμότητα των δικαστών, απολύει αντιβενιζελικούς καθηγητές από το Πανεπιστήμιο Αθηνών, συντρίβει στρατιωτικές στάσεις σε Θήβα και Λαμία, εφαρμόζει λογοκρισία στον τύπο, απολύει φιλοβασιλικούς δικαστικούς, δημοσίους υπαλλήλους, αξιωματικούς και άνδρες της χωροφυλακής, ενώ προσπαθεί να οργανώσει τα οικονομικά του Κράτους, και προσπαθεί για την ανάπτυξη της βιομηχανίας»⁴⁵.

Οι σχέσεις του Ελευθερίου Βενιζέλου με την Εκκλησία υπήρξαν πολύ στενές. Από την περίοδο της Κρητικής Πολιτείας η πλειοψηφία της τοπικής Συνόδου των επισκόπων, ήταν οπαδοί δικοί του όταν ο ίδιος ήταν υπουργός. Όπως ο μητροπ. Α. Νανάκης σημειώνει: «Οι απόψεις του για τα εκκλησιαστικά προσδιορίζονται και διαμορφώνονται μέσα από τα βιώματά του, τη δράση και η στάση της Εκκλησίας της Κρήτης κατά τους χρόνους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας»⁴⁶.

Το γεγονός της αντιπαράθεσης του Βενιζέλου με τον αρμοστή της Κρητικής Πολιτείας πρίγκιπα Γεώργιο είχε ως αποτέλεσμα την αποπομπή του από υπουργό, ενώ τα γεγονότα που επακολούθησαν με το κίνημα της Θερίσου το 1905, παγίωσαν τις σχέσεις του με την Εκκλησία. Ο μητροπολίτης Κρήτης Ευγένιος μαζί με τον πρίγκιπα Γεώργιο, προσπάθησαν χωρίς όμως να τα καταφέρουν να εκλέξουν επ. Κισσάμου τον αρχιμ. Γαβριήλ Μαναρή. Το αποτέλεσμα αυτό δείχνει την επιρροή που ασκούσε ο Βενιζέλος στην Επαρχιακή Σύνοδο. Ο μητροπ. Ευγένιος γράφει στον Οικουμενικό Πατρ. Ιωακείμ Γ' για την απομάκρυνση των επισκόπων Ρεθύμνης και Πέτρας ως φατριαζόντων υπέρ του Βενιζέλου. Ο Πατρ. προτρέπει τον ύπατο αρμοστή της Κρητικής Πολιτείας να αμνηστεύσει τους δύο επισκόπους⁴⁷.

Μετά το κίνημα στο Γουδί το 1909 ο πρωθυπουργός Ελ. Βενιζέλος έπρεπε αναγκαστικά να συνεργασθεί με την αυτοκέφαλη Ε.Ε., τα Πατριαρχεία και την Εκκλησία της Κύπρου. Ο ίδιος βρέθηκε σε μία διαφορετική πραγματικότητα από εκείνη που είχε βιώσει στην Κρήτη. Στην πρωτεύουσα της Ελλάδας ο Θεόκλητος Μηνόπουλος ήταν μητροπ. Αθηνών και προκαθήμενος της ελλαδικής Εκκλησίας από το 1902 όταν διαδέχθηκε τον μητροπ. Αθηνών Προκόπιο Β' ο οποίος εξαναγκάστηκε σε παραίτηση μαζί με την κυβέρνηση Θεοτόκη, εξαιτίας των γεγονότων που ξέσπασαν με αφορμή την μετάφραση του Ευαγγελίου στη δημοτική που προκάλεσαν φοιτητική εξέγερση με αρκετούς νεκρούς. Η κυβέρνηση Βενιζέλου που προήλθε από τις εκλογές της 31^{ης} Μαΐου 1915 με αρμόδιο υπουργό τον Ι. Τσιριμώκο, ζήτησε με εγκύκλιό του (8/9/1915) από τους αρχιερείς να εκφράσουν τη γνώμη τους για το νομοσχέδιο, που επιτροπή αποτελούμενη από έξι αρχιερείς (τρεις από την Εκκλησία της Ελλάδος και τρεις από τις Νέες Χώρες) και ένδεκα λαϊκούς, είχε εργασθεί για ένα έτος πάνω σε αυτό. Τόσο η Εκκλησία όσο και η Πολιτεία είχαν δεχθεί και την υποβολή των σχετικών νομοσχεδίων. Σχεδόν όλοι οι αρχιερείς αρνήθηκαν να απαντήσουν στην κυβέρνηση, που απέφευγε την σύγκληση της ιεραρχίας. Τελικά με τα γεγονότα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και του Εθνικού Διχασμού είχαν ως συνέπεια να μη φτάσουν όλα τα νομοσχέδια στη νομοπαρασκευαστική επιτροπή της Βουλής⁴⁸.

Η Ε.Ε. τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο προσπαθεί μέσα από αγώνες να επικρατήσει η διάθεσή της για αυτοδιοίκηση, αλλά και η αυτοτέλειά της στις αποφάσεις που αφορούν πνευματικά ζητήματα, να

⁴⁵ Α. Βακαλόπουλου, ό.π., σελ. 358-359.

⁴⁶ Α. Νανάκη (μητροπ.), *Η Εκκλησία και ο Ελευθέριος Βενιζέλος*, εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2008, σελ. 25.

⁴⁷ Α. Νανάκη (μητροπολ.), ό.π., σελ. 43-44.

⁴⁸ Α. Νανάκη (μητροπ.), ό.π., σελ. 60-63.

έχει το συνοδικό της σύστημα διοίκησης και να περιορισθεί η πολιτειαρχία. Μετά τους βαλκανικούς πολέμους του 1912/1913 η διάθεση των ενδιαφερομένων μερών ήταν να καταστούν οι Νέες Χώρες τμήμα της Ε.Ε., αλλά οι καταστάσεις που επακολούθησαν δεν επέτρεψαν την αυτόνομη διαδρομή της Ι. Σ., ενώ οι επεμβάσεις του κράτους στα εσωτερικά της Εκκλησίας ανέτρεψαν κάθε προσπάθεια για απεμπλοκή της Εκκλησίας από τις επεμβάσεις των κυβερνήσεων. Τον Δεκέμβριο του 1916 ο μητροπ. Αθηνών Θεόκλητος Μηνόπουλος με την παρότρυνση του Λαρίσης Αρσενίου πραγματοποίησαν το ανάθεμα εναντίον του Βενιζέλου που είχε σχηματίσει προσωρινή κυβέρνηση στη Θεσσαλονίκη. Οι αρχιερείς που στήριζαν τον Βενιζέλο που βρισκόταν στις Νέες Χώρες, συγκρότησαν ένα δεκατριμελές Ανώτατο Εκκλησιαστικό Δικαστήριο, που στηρίζονταν στο νομοθετικό διάταγμα (ημερ. 11/7/1917), που τροποποιούσε για πρώτη φορά το Ν. Σ/1852, για να συγκροτηθεί πενταμελές Αριστίνδην Σύνοδος. Το εκκλησιαστικό δικαστήριο κατήρεσε τον προκαθήμενο της Ε.Ε., μητροπ. Θεόκλητο Μηνόπουλο, και τους αρχιερείς που ως μέλη της Ι. Σ. αναμείχθηκαν στο ανάθεμα. Στη συνέχεια η Αριστίνδην Σύνοδος εξέλεξε τον μητροπ. Κιτίου Μελέτιο Μεταξάκη ως νέο προκαθήμενο της Εκκλησίας στην Ελλάδα⁴⁹.

Με την από 24/5/1917 πράξη της Προσωρινής Κυβερνήσεως, είχε συσταθεί «Εκκλησιαστικό Αρχιερατικό Συμβούλιο» με έδρα τη Θεσσαλονίκη, το οποίο λειτούργησε από 6/6/1917 ως 30/9/1920, με πρόεδρο τον μητροπ. Θεσσαλονίκης Γεννάδιο. Το συγκεκριμένο συμβούλιο ρύθμιζε θέματα εκκλησιαστικά των Νέων Χώρων, αφού η επαφή με το Ο.Π.Κ. υπήρξε προβληματική καθώς ο πόλεμος είχε ανατρέψει τα πράγματα. Στη συνέλευση αυτού του Συμβουλίου (28 Απριλίου - 10 Μαΐου 1917), είχε συζητηθεί το θέμα αν οι ευχές υπέρ των Βασιλέων της Ελλάδας θα έπρεπε να μείνουν όπως είχαν. Όπως οι Γ. Αναστασιάδης-Ε. Χεκίμογλου γράφουν: «[...] είχε εκφραστεί η λύπη των ιεραρχών των Νέων Χώρων για το «ανάθεμα» που είχε επιρρίψει η Ιερά Σύνοδος κατά του Ελευθερίου Βενιζέλου. Ακόμη «επευλογήθηκε» η Προσωρινή Κυβέρνηση»⁵⁰.

Οι Νέες Χώρες εκκλησιαστικά είχαν έδρα τη Θεσσαλονίκη. Ο μητροπ. Θεσσαλονίκης Γεννάδιος Αλεξιάδης (1912-1953), στην περίοδο που εγκαταστάθηκε η Προσωρινή Κυβέρνηση του Ελ. Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη το πρώτο εξάμηνο του 1917, έγινε ουσιαστικά εκπρόσωπος της Εκκλησίας των Νέων Χώρων απέναντι στο Ο.Π.Κ., την Ε.Ε. και την Προσωρινή Κυβέρνηση στην Θεσσαλονίκη. Ο Ελ. Βενιζέλος χρησιμοποίησε την συγκεκριμένη επαρχιακή Σύνοδο της Θεσσαλονίκης, ώστε να φέρει σε πέρας η τοπική Εκκλησία τρέχοντα ζητήματα, που είναι μεγάλης σημασίας για τη σταθεροποίηση της κυβερνήσεώς του. Με τα όργανα: Επαρχιακή Σύνοδος Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, με τη Συνέλευση μητροπολιτών Νέων Χώρων και με το Εκκλησιαστικό Αρχιερατικό Συμβούλιο, θα εργασθούν αποδοτικά από το 1917-1920. Αυτό γιατί η εκκλησιαστική κατάσταση στη Β. Ελλάδα βρισκόταν σε πολύ άσχημη θέση από το 1916, με την απομόνωση της Θεσσαλονίκης εξαιτίας της εμπόλεμης κατάστασης από την Κωνσταντινούπολη. Η Εκκλησία των Νέων Χώρων με τη συμπαράσταση του κράτους, προχωρεί με τον μητροπ. Θεσσαλονίκης Γεννάδιο και με την επαρχιακή Σύνοδο, στην ανίχνευση της καταστάσεως και υποδεικνύει στο κράτος την ανάγκη συγκλήσεως, για να πάρει αποφάσεις προσωρινές για τα προβλήματα που έχουν ανακύψει στην Εκκλησία των Νέων Χώρων⁵¹.

Η πρώτη μεγάλη μαζική πολιτική οργάνωση στο νεοελληνικό κράτος ήταν οι Επίστρατοι, όπως καθιερώθηκε να λέγονται τα μέλη στον «Πανελλήνιο Σύνδεσμο Εφέδρων». Η αποστράτευση στις 26 Μαΐου 1916 δημιούργησε τις νόμιμες προϋποθέσεις για τη δημιουργία αυτού του Συνδέσμου και τη

⁴⁹ Α. Αγγελοπούλου, *Εκκλησιαστική Ιστορία: Ιστορία των δομών διοικήσεως και ζωής της Εκκλησίας της Ελλάδος (εικοστός αιώνας)*, εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2012 (5) σελ. 40-42.

⁵⁰ Γ. Αναστασιάδης - Ε. Χεκίμογλου, Δημήτριος Γ. Δίγκας (1876-1974). *Η ζωή και το έργο του πρώτου Μακεδόνα Υπουργού*, εκδόσεις University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2002, σελ. 126.

⁵¹ Α. Αγγελοπούλου, *Εκκλησιαστική Ιστορία: Η Εκκλησία των Νέων Χώρων*, εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1998 (2) σελ. 26-27.

μαζική εξάπλωσή του. Λίγες ημέρες αργότερα (30 Μαΐου 1916) ακολουθεί η υπογραφή του πρακτικού ιδρύσεως του Συνδέσμου. Στη συνέχεια αποφασίζεται από το κράτος η γενική αποστράτευση από τις 5 Ιουνίου 1916. Η εφ. «Νέα Ημέρα», που ήταν όργανο τους, δημοσίευσε στις 15 Ιουνίου 1916 το διάταγμα εγκαινιάζοντας στο έντυπο της ειδική στήλη για τους αναγνώστες της με τίτλο «Σύλλογοι Επιστράτων καθ' άπασαν την Ελλάδα», ενώ άρχισαν να καταφθάνουν τηλεγραφήματα από ολόκληρη τη χώρα. Η οργάνωση αυτή άρχισε να κινείται συντονισμένα. Αυτό ήταν το μεγάλο της πλεονέκτημα. Όπως ο Γ. Μαυρογορδάτος αναφέρει: «Βγαίνοντας από το οργανωτικό πλαίσιο του επίσημου στρατεύματος, οι συμπαγείς μάζες των εφέδρων εντάσσονταν αμέσως σε εκείνο των συνδέσμων, πριν προλάβουν να διαλυθούν στα εξων συνετέθησαν» ξαναβρίσκοντας τις ατομικότητές τους ως πολίτες»⁵².

Στην αντίπερα όχθη τον Μάιο του 1916 αξιωματικοί, που ήταν οπαδοί του κόμματος των Φιλελευθέρων σχημάτισαν την οργάνωση «Εθνική Άμυνα», η οποία δεν μπόρεσε ουσιαστικά να φτάσει σε μέγεθος τους Επίστρατους⁵³.

Οι Επίστρατοι κατάφεραν να εξαπλωθούν αστραπιαία σε κάθε χωριό της χώρας. Σύμφωνα με τον Χρυσανθόπουλο ο οποίος με βάση την προϊστορία του Συνδέσμου Εφέδρων Υπαξιωματικών του 1913, ο οποίος είχε περίπου ογδόντα παραρτήματα στην επαρχία μπόρεσαν να χρησιμοποιήσουν τα διοικητικά συμβούλια των τοπικών παραρτημάτων αυτών που ήταν οι πυρήνες των Επιστράτων στην υπόλοιπη Ελλάδα που έγιναν οι καινούργιοι διοικητές των καινούργιων παραρτημάτων. Αυτοί το μόνο που έκαναν ήταν να ενημερώσουν τους συναδέλφους τους από το στρατό για την ύπαρξη της καινούργιας οργάνωσης και την ανάγκη να συνταχθούν στο πλευρό της, που εξαπλώθηκε με ταχύτητα φωτός όπως αντιλαμβάνεται οποίος μελετά τη στήλη που είχαν στην εφ. «Νέα Ημέρα» οι Επίστρατοι, όπου δημοσιεύονταν ως και τις 5 Σεπτεμβρίου τα τηλεγραφήματα για τη σύσταση και δράση αυτών των ομάδων. Για τον αριθμό των μελών μόνο εκτιμήσεις μπορούν να γίνουν. Ο Σαγιάς σε συνέντευξή του μετά τη διάλυσή τους αναφέρει πως υπήρχαν 200.000 μέλη, ενώ ο Σκοπετέας αναφέρει πως ήταν 180.000 μέλη. Όπως ο Μαυρογορδάτος γράφει: «Τους Επίστρατους πιθανότητα αναφέρει ο Ι. Μεταξάς όταν γράφει στη γυναίκα του από την Αθήνα, στις 11 Νοεμβρίου 1920: «ήσαν 120.000 δικοί μας εναντίον 2000 βενιζελικών». Ακόμη και αν δεχθούμε την κατώτερη αυτή εκτίμηση, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι πρόκειται για πρωτοφανές σε όγκο μαζικό κίνημα»⁵⁴.

Οι Επίστρατοι μετά την εισβολή της Βουλγαρίας στη Μακεδονία έγιναν κράτος εν κράτει. Η κυβέρνηση Ζαΐμη προσπάθησε να τους ελέγξει αλλά η προσπάθειά του αυτή στάθηκε μάταιη, ενώ κατάφεραν πολλές φορές να υποκαταστήσουν την ίδια την αστυνομία. Ταυτόχρονα σε κάθε συλλαλητήριο του κόμματος των Φιλελευθέρων αμέσως προέβαιναν στην οργάνωση αντισυλλαλητηρίων. Οι δυνάμεις της Αντάντ πίεζαν συνεχώς την κυβέρνηση της Αθήνας για αυτό το θέμα, αλλά ήταν πολύ αργά για να τους ελέγξει. Οι Επίστρατοι σε μία κίνηση αντιπερισπασμού έκλεισαν τα γραφεία τους και παρέδωσαν τα κλειδιά τους στο κράτος. Με την κίνηση αυτή κατάφεραν να παραπλανήσουν για κάποιο χρονικό διάστημα τις δυνάμεις της Αντάντ⁵⁵.

Όπως ο Ν. Τσίρος γράφει: «Ο καθεστωτικός ρόλος τους υπήρξε καθοριστικός για τη συνολική λειτουργία του πολιτεύματος σε όλη τη διάρκεια των σκοτεινών μηνών του δεύτερου ημίσεως του 1916. Η

⁵² Γ. Μαυρογορδάτου, *Εθνικός Διχασμός και μαζική οργάνωση. 1. Οι Επίστρατοι του 1916*, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1996, σελ. 41-43.

⁵³ Καρυάμη Α. (πρωτ.), *Τα δημοσιεύματα των φιλοβενιζελικών αθηναϊκών ημερησίων εφημερίδων για τον Αθηνών Μελέτιο Μεταξάκη*, εκδόσεις Ηρόδοτος, Αθήνα 2018, σελ. 139.

⁵⁴ Γ. Μαυρογορδάτου, *ό.π.*, σελ. 49-51.

⁵⁵ Α. Καρυάμη (πρωτ.) *ό.π.*, σελ. 138.

δράση τους ως παρακρατικής οργανώσεως σήμαινε ουσιαστικώς κατάλυση της ίδιας της έννοιας του Κράτους»⁵⁶.

Η προσπάθεια των βενιζελικών ένα μήνα αργότερα για τη δημιουργία παρόμοιας οργανώσεως με την ονομασία «Εθνικός Σύνδεσμος Ελλήνων Επιστράτων» δεν είχε την ανταπόκριση που το κόμμα των Φιλελευθέρων προσδοκούσε. Η διενέργεια των εκλογών τον Σεπτέμβριο του 1916 βοήθησε πολύ την οργάνωση των Επιστράτων, που εκμεταλλεύτηκαν το προεκλογικό κλίμα, με αποτέλεσμα να γίνουν πολιτική οργάνωση. Όπως ο Ν. Τσίρος σημειώνει: «Η πρωτοτυπία τους μάλιστα έγκειτο στο ότι δεν συγκροτήθηκαν μόνον ως δύναμη κρούσεως κατά του κόμματος των φιλελευθέρων, αλλά επιπροσθέτως, στις αρχικές τουλάχιστον δηλώσεις τους, εξέφρασαν μία γενικώς, ανεξάρτητη και εχθρική στάση απέναντι σε όλους τους παραδοσιακούς πολιτευτές ακόμη και στα κόμματα του κοινοβουλευτικού αντιβενιζελισμού»⁵⁷.

Στο απόγειο της δόξας τους έφτασαν το Νοέμβριο του 1916 όταν υπερασπίστηκαν την πρωτεύουσα από την αποβίβαση στρατού της Αντάντ, οι Επίστρατοι ως οργανωμένη δύναμη έπαιξαν ρόλο ισότιμο με τον ελληνικό στρατό. Όπως ο Γ. Μαυρογορδάτος γράφει: «Ενώ όμως μοιράστηκαν με το στρατό το ρόλο (και τη δόξα) της άμυνας απέναντι στον ξένο εισβολέα, ως δύναμη καταστολής του «εσωτερικού εχθρού» σφετερίστηκαν εντελώς το ρόλο της αστυνομίας «Θάπτον ή βράδιον, η σύφιλις του Βενιζελισμού θα εκριζωθή πάση θυσία από την Ελλάδα» προφήτεψε και προέτρεπε η εφ. ' ' ΝΕΑ ΗΜΕΡΑ ' 'στις 16 Νοεμβρίου».⁵⁸

Η ευκαιρία δόθηκε όταν έφυγε από την Αθήνα ο στρατός της Αντάντ. Οι Επίστρατοι μαζί με όλο το φιλοβασιλικό στρατόπεδο που βρίσκονταν σε αναβρασμό αντέδρασαν με συλλήψεις φιλοβενιζελικών, ενώ κατέστρεψαν εφ. που υποστήριζαν το κόμμα των Φιλελευθέρων. Οι Σύμμαχοι απέκλεισαν τα λιμάνια και αυτό είχε σαν αποτέλεσμα ελλείψεις σε πολλά είδη για τον πληθυσμό της πρωτεύουσας. Το αίσθημα της «εθνικής ταπείνωσης» που καλλιεργήθηκε, είχε σαν αποτέλεσμα τη μεταστροφή πολλών που στο παρελθόν είχαν υποστηρίξει τους φιλελεύθερους, να στραφούν εναντίον. Εκείνη την χρονική περίοδο δημοσιεύθηκαν πρώτη φορά στις εφ. της εποχής δηλώσεις μετάνοιας, υπογεγραμμένες από πρώην οπαδούς των φιλελευθέρων και αποκήρυτταν τον «προδότη» και «στασιαστή» Βενιζέλο⁵⁹.

Όπως ο Γ. Μαυρογορδάτος σημειώνει: «Το κυνήγι των μαγισσών που εξαπολύθηκε εναντίον των Φιλελευθέρων στις 19 Νοεμβρίου δεν μπορούσε παρά να καταλήξει σε μία τυπική τελετουργία εξορκισμού: ήταν το περίφημο Ανάθεμα κατά του Βενιζέλου στο Πεδίο του Άρεως στις 12 Δεκεμβρίου»⁶⁰.

Το «ανάθεμα» ή «αναθεμάτισμα» ή «αναθεματούρι» ή «αναθεματίστρα» κ.λπ. είναι μία λαϊκή τελετουργία διαφορετική από τον αφορισμό και το ανάθεμα της Εκκλησίας. Σύμφωνα με τη λαϊκή συνήθεια οι άνθρωποι που παίρνουν μέρος σε αυτό στοιβάζουν πέτρες τελετουργικά σε έναν τόπο ή διαφορετικά ως εναλλακτική λύση στήνουν όρθιο ένα ξερό ή μισοκαμένο ξύλο. Οι λέξεις αυτές χρησιμοποιούνται συχνά στον καθημερινό λόγο σε περιπτώσεις κατάρων. Αυτό γινόταν, όταν τα μέλη μιας κοινότητας, αποφάσιζαν να καταδικάσουν σε ανάθεμα κάποιον εγκληματία ή ιερόσυλο, μαζεύονταν σε ένα δρόμο πολυσύχναστο και σχημάτιζαν στο χώμα το περίγραμμα ενός τάφου, που συμβόλιζε τον τάφο του κακούργου και τον θάνατό του. Τότε ο μεγαλύτερος σε ηλικία ή ο ιερέας της κοινότητας έκανε αναφορά στο έγκλημα και ρίχνοντας μία πέτρα φώναζε «ανάθεμα» ή «αναθεματισμένος να είναι». Οι

⁵⁶ Ν. Τσίρου, *Κράτος, εξουσία, κοινοβουλευτικό σύστημα σε κρίση κατά την περίοδο 1914-1920. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η λειτουργία του πολιτεύματος*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2013, σελ. 220-221.

⁵⁷ Ν. Τσίρου, *ό.π.*, σελ. 222-223.

⁵⁸ Γ. Μαυρογορδάτου, *ό.π.*, σελ. 97-98.

⁵⁹ Ρ. Αλβανού, *ό.π.*, σελ. 18-19.

⁶⁰ Γ. Μαυρογορδάτου, *ό.π.*, σελ. 99.

υπόλοιποι που βρίσκονταν εκεί φώναζαν το ίδιο και πετούσαν από μία πέτρα ώσπου σχηματίζονταν ένας σωρός από πέτρες. Όποιος άνθρωπος περνούσε από εκεί έπρεπε να πετάξει μία πέτρα⁶¹.

Όπως ο Δ. Λουκάτος γράφει: «Σύμφωνα με τη λαϊκή δοξασία, το άτομο που αναθεμάτιζαν έτσι, δεν μπορούσε να επιζήσει, όπου και να βρισκόταν, περισσότερο από έναν χρόνο. «μαύριζε σαν το κούτσουρο και πέθαινε», και η ψυχή του έπειτα βασανιζόταν στην Κόλασι, όσο τον πλάκωνε ο Σωρός, κι όσο οι άνθρωποι τον αναθεμάτιζαν»⁶².

Ήδη οι φιλοβασιλικές εφ. της πρωτεύουσας όπως η «Ακρόπολις», «Χρόνος» κ.λπ. έπαιξαν σημαντικό ρόλο για το κλίμα που δημιουργήθηκε και την αύξηση των διαδηλώσεων κατά των βενιζελικών. Η ιδέα του αναθέματος συζητείται για πρώτη φορά μεταξύ του καθηγητή Φιλοσοφίας του Δικαίου και Πολιτικής Οικονομίας της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών Νεοκλή Καζάζη και του Λαρίσης Αρσενίου Αφεντούλη. Ο μητροπ. Αθηνών δεν ήθελε τη συμμετοχή της Ι.Σ. και του κλήρου στο ανάθεμα ως πράξη που ήταν αντίθετη με το άρθρο 15 του νόμου ΣΑ'/1852 που προέβλεπε, ότι αφορισμός λαϊκού δεν εκδίδεται χωρίς συγκατάθεση της κυβέρνησης. Τελικά υπέκυψε στις πιέσεις, ενώ η κυβέρνηση του Σπύρου Λάμπρου δεν αντέδρασε⁶³.

Στις 12 Δεκεμβρίου 1916 η Ε.Ε., ρίχνει εν μέσω του Εθνικού Διχασμού κυριολεκτικώς τον λίθο του αναθέματος κατά του Ελευθέριου Βενιζέλου, «του επιβουλευθέντος την Βασιλείαν και την Πατρίδα και καταδιώξαντος και φυλακίσαντος Αρχιερείς». Ήταν η περίοδος που η αντιπαράθεση ανάμεσα σε βασιλικούς και βενιζελικούς βρίσκονταν στο ζενίθ. Η φιλοβασιλική Ι.Σ. της Ε.Ε., υπό τον μητροπ. Αθηνών Θεόκλητο λαμβάνει ενεργώς μέρος στα γεγονότα. Οι αρχιερείς της λεγόμενης «Παλαιάς Ελλάδας» δηλαδή όλες οι εκκλησιαστικές επαρχίες που είχαν ελευθερωθεί πριν από τους Βαλκανικούς πολέμους συντάσσονται με τον βασιλιά, ενώ οι αρχιερείς των Νέων Χώρων με τον Ελ. Βενιζέλο. Ήδη με ομόφωνη απόφαση της Ι. Σ. στις 18 Νοεμβρίου 1916, μετά από την έντονη δραστηριότητά του Λαρίσης Αρσενίου, καλείται η ελληνική κυβέρνηση να λάβει μέτρα για την κατάσταση που είχε δημιουργηθεί και τη διαίρεση του κράτους σε δύο μέρη. Λίγες ημέρες μετά οι Επίστρατοι και συγκεκριμένα στις 11 Δεκεμβρίου 1916 παρουσιάζονται στον μητροπ. Αθηνών και του ζητούν να συμμετάσχει στο ανάθεμα κατά του Βενιζέλου. Η Ι. Σ. σε έκτακτη σύγκληση της η οποία αποφαινεται ομοφώνως ως εξής: «Ο Πανιερώτατος Πρόεδρος ανακοίνωσε τη Ιερά Συνόδω ότι επιτροπή των προέδρων των σωματείων του λαού παρουσιασθείσα ενώπιον αυτού εδήλωσεν ότι αύριο θα συνέλθη ο λαός εις το Πεδίον του Άρεως να ρίψη λίθον αναθέματος κατά του Ελευθέριου Βενιζέλου και απήτησεν όπως παρευρεθί εκεί και ο ιερός κλήρος. Η Ιερά Σύνοδος επιδοκίμασεν την πρότασιν ταύτην, ο δε Παν. Πρόεδρος εδήλωσεν ότι θα καλέση τον Ιερόν Κλήρον να προτρέψη αυτόν όπως παρευρεθί εις την συνάθροισιν του αναθέματος»⁶⁴.

Ο μητροπ. Αθηνών Θεόκλητος, ήταν σφόδρα βασιλικός αλλά στην προσπάθειά του να εκτονώσει το τεταμένο κλίμα όπως ο μητροπ. Α. Νανάκης γράφει: «[...] δήλωσε, ότι το κίνημα της Θεσσαλονίκης ούτε επήνεγκε διαίρεσιν, ως λέγει του χριστεπωνύμου πληρώματος, ούτε πρέπει να χαρακτηρισθί ως ικανόν να φέρη σχίσμα μεταξύ των χριστιανών, διότι αποτελείται εκ μικρασομάδος πολιτικών και στρατιωτικών προσώπων. Για αυτό ζήτησε να απαλειφθούν και να τροποποιηθούν επίμαχες φράσεις και προτάσεις, οι οποίες, αν έμεναν, θα ενίσχυαν την πόλωση και τον διχασμό»⁶⁵.

⁶¹ Α. Καρυάμη (πρωτ.) ό.π., σελ. 147.

⁶² Δ. Λουκάτου, λ. «Ανάθεμα», στη Θ.Η.Ε., τόμος 2^{ος}, Αθήναι 1963, σελ. 473.

⁶³ Δ. Νικολακάκη, λ. «Ανάθεμα», στη Μεγάλη Ορθόδοξη Χριστιανική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 2^{ος}, Στρατηγικές Εκδόσεις, Αθήνα, χ.χ., σελ. 330.

⁶⁴ Γ. Ανδρουτσόπουλου, Η εμπλοκή της Εκκλησίας στο ανάθεμα κατά του Ελευθέριου Βενιζέλου: η περίπτωση των Πατρών (με βάση ανέκδοτο αρχιερακό υλικό), εκδόσεις «Εκκλησιολόγος», Πάτρα 2017, σελ. 8-9.

⁶⁵ Α. Νανάκη (μητροπ.), ό.π., σελ. 64-65.

Ο Αθηνών Θεόκλητος δεν ήθελε να βρίσκεται εκεί η Ι. Σ., αλλά ο Λαρίσης Αρσένιος έπαιξε σημαντικό ρόλο στο να οδηγηθούν τα μέλη της Ι. Σ. και οι ιερείς για να παρευρεθούν στο ανάθεμα. Όπως ο Α. Αγγελόπουλος σημειώνει: «*Η περίπτωση συνιστά μία θλιβερή ιστορία της περιόδου του εθνικού διχασμού, στην οποία πήραν μέρος, ενώ δεν έπρεπε, οι τότε εκκλησιαστικοί ταγοί. Οι πολιτικοί δημιούργησαν τον Εθνικό διχασμό και οι εκκλησιαστικοί τον ολοκλήρωσαν με τον πνευματικό διχασμό, που τον πλήρωσε πολύ ακριβά το έθνος*»⁶⁶.

Ο βασιλικός επίτροπος στην Ι. Σ. Μιχαήλ Γαλανός (νομικός και θεολόγος) ανακοίνωσε στον πρωθυπουργό και αρμόδιο υπουργό για τα εκκλησιαστικά Σπ. Λάμπροτις προθέσεις της ηγεσίας της Εκκλησίας. Ο πρωθυπουργός είπε στον μητροπ. Αθηνών σε κατ' ιδίαν συνάντηση τους, την επιθυμία της ελληνικής κυβερνήσεως να μην εμπλακεί η Εκκλησία σε αυτό το ζήτημα. Την επόμενη ημέρα (12-12-1916) ο Αθηνών Θεόκλητος με επιστολή του στον Σπ. Λάμπρο καθιστά γνωστή την απόφασή του να μην εμπλακεί ο ίδιος και η Εκκλησία στο ανάθεμα: «*διότι καίγονται εγώ θα μετέβαινον όπως μη δυσχεράνωμεν το παραπάν τας ενεργείας της κυβερνήσεως*». Την ίδια στιγμή συγκαλεί την Ι. Σ. σε έκτακτη συνεδρίαση ώστε να ανακληθεί η προηγούμενη απόφαση της, ενώ έστειλε επιστολή στον πρόεδρο των Επιστράτων για να του ανακοινώσει την επιθυμία της κυβέρνησης για την μη εμπλοκή της Εκκλησίας στο ζήτημα αυτό. Ο πρωθυπουργός τελικά ανακάλεσε την απόφαση της κυβερνήσεώς του για την παρουσία της Εκκλησίας στο ανάθεμα, επειδή φοβήθηκε πως μία ακύρωση του εγχειρήματος θα την χρεωθεί ο ίδιος ο πρωθυπουργός. Ενώ συνεδρίαζε η Ι. Σ. για να ακυρωθεί η προηγούμενη απόφασή της, έφθασε στα γραφεία της, μία αντιπροσωπεία των Επιστράτων η οποία ζητούσε με πολύ πιεστικό τρόπο, την παρουσία της Εκκλησίας στο Πεδίον του Άρεως⁶⁷.

Το απόγευμα της ίδιας ημέρας πέντε άμαξες επί των οποίων επιβαίνουν αρχιερείς με επικεφαλής τον προκαθήμενο της Εκκλησίας κατευθύνονται στο Πεδίον του Άρεως. Ο Αθηνών Θεόκλητος, «*φέρων εγκόλπιον και επάνω- καλύμμαχον, άτρομος και ακτινοβολών εκ χαράς*». Επικεφαλής ρίχνει πρώτος επί σωρού λίθων αναθέματος, απαγγέλλοντας την εξής κατάρα: «*Ελευθερίω Βενιζέλω, επιβουλευθέντι την Βασιλείαν και την Πατρίδα και καταδιώξαντι και φυλακίσαντι Αρχιερείς ανάθεμα έστω*»⁶⁸.

Την πράξη του αναθέματος πρέπει, για να καταλάβουμε το μέγεθος της, να την εντάξουμε στο κλίμα της ταραγμένης περιόδου προσεγγίζοντας τον τρόπο σκέψης των πρωταγωνιστών. Η παραδοσιακή θρησκευτική πίστη έχει ενδύσει ανάλογα και τα πολιτικά πρόσωπα της συγκεκριμένης περιόδου. Όπως ο μητροπ. Α. Νανάκης γράφει: «*Το ανάθεμα του Ελευθερίου Βενιζέλου, έργο κατ' ουσίαν των Επιστράτων, όπου ο Ιωάννης Μεταξάς διαδραματίζει μείζονα ρόλο, στοχεύει στην αποδυνάμωση και αποκαθήλωση του Βενιζέλου στις συνειδήσεις των παραδοσιακά θρησκευόμενων πιστών*»⁶⁹.

Την περίοδο που γίνονταν όλα αυτά στην Αθήνα ο Ελ. Βενιζέλος είχε άριστες σχέσεις με όλους τους αρχιερείς στην Β. Ελλάδα, όπως τον μητροπ. Θεσσαλονίκης Γεννάδιο. Ο Σισανίου Ιερόθεος μαζί με ένα σώμα εθελοντών, έφτασε στην Θεσσαλονίκη για να ενισχύσει την Προσωρινή Κυβέρνηση. Όλοι οι αρχιερείς στις Νέες Χώρες ήταν στο πλευρό του Βενιζέλου εκτός από τον Κοζάνης Φώτιο, τον Καστοριάς Ιωακείμ και Δράμας Αγαθαγγέλο, που ήταν φιλοβασιλικοί. Όταν συνήλθε η συνέλευση των ιεραρχών στην Β. Ελλάδα, επισήμως αποφάσισε το μνημόσυνο της κυβέρνησης του Βενιζέλου με τον εξής τύπο: «*υπέρ των ευσεβεστάτων μελών της εθνικής ημών Κυβερνήσεως, του Έθνους και του Στρατού*». Η επίδραση του αναθέματος ουσιαστικά οδηγούσε στην πόλωση μεταξύ των δύο παρατάξεων⁷⁰.

⁶⁶ Α. Αγγελοπούλου, *Εκκλησιαστική Ιστορία...*, ό.π., σελ. 36.

⁶⁷ Γ. Ανδρουτσόπουλου, ό.π., σελ. 9-10.

⁶⁸ Γ. Ανδρουτσόπουλου, ό.π., σελ. 11.

⁶⁹ Α. Νανάκη (μητροπ.), *Πτυχές σχέσεων Εκκλησίας-Πολιτείας στον 20ό αιώνα*, εκδόσεις Μπαρμπουνάκη, Θεσσαλονίκη 2017, σελ. 69.

⁷⁰ Α. Νανάκη (μητροπ.), ό.π., σελ. 74-75.

Ενδεικτικό του κλίματος που επικρατούσε την εποχή εκείνη ανάμεσα στους κόλπους της Εκκλησίας και της συμμετοχής του κλήρου στον Εθνικό Διχασμό, είναι το βιβλίο του αρχιμ. Πολύκαρπου Ζάχου «*Το ανάθεμα των Προδοτών και η ιερότης της Βασιλείας*» που περιέχει την διάθεση των φιλοβασιλικών κληρικών την δικαιολογία του αναθέματος στηριζόμενος στην Αγία Γραφή και τους ιερούς κανόνες της Ορθοδόξου Εκκλησίας.⁷¹ Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα από το βιβλίο του αρχιμ. Πολ. Ζάχου: «*Δικαίως όθεν τον Αρχηγόν του Βενιζελισμού [...] ο δε Ελληνικός λαός κατά των πατροπαράδοτων ενθιμονεφήρμοσε τον Εθνικόν αναθεματισμόν, η δε Εκκλησία εξετόξευσε το θρησκευτικόν ανάθεμα ο εστί τον Μέγαν Αφορισμόν. Και η πράξις αυτή είναι νομιμώτατη, κανονικότατη και συμφωνοτάτη προς το πνεύμα των Αγ. Γραφών*».⁷²

Ο Ελ. Βενιζέλος δεν ζήτησε ποτέ την άρση του αναθέματος. Όπως μαρτυρεί η συγγραφέας Πηνελόπη Δέλτα, ήθελε να μη σβησθεί ποτέ από τη μνήμη των επόμενων γενεών η πράξη αυτή.⁷³

Ο Γ. Κονιδάρης αναφέρει: «*Η εκκλησιαστική αρχή αρκεσθείσα εις ταύτα ουδέποτε επελήφθη της άρσεως ή καθ' οιονδήποτε τρόπον εμνημόνευσε το ουτωσί, άνευ οιασδήποτε κανονικής διαδικασίας, απαγγελθέν ανάθεμα. Την δε αποσιώπησιν δέον να θεωρήσωμεν ως σημαίνουσαν επικράτησιν της αντιλήψεως περί του κανονικώς ανυπάρκτου της θλιβερωτάτης οχλοκρατικής πράξεως, εις ην παρεσύρθη, ως μη ώφειλεν η Εκκλησία*»⁷⁴.

Αυτήν την ενέργεια της γνωστοποίησε με έγγραφό της η Ε.Ε. στον Πατρ. Κωνσταντινουπόλεως, η οποία με προηγούμενη επιστολή είχε ζητήσει να «*ενεργήση τα δέοντα προς παραδειγματικήν τιμωρίαν*» των αρχιερέων Μυτιλήνης Κυρίλλου, Σισανίου και Σιατίστης Ιεροθέου και Αρδαμερίου Ιωακείμ, επειδή «*δια κηρυγμάτων αυτών δημοσία ύβρεις και αράξεξετόξευσαν κατά του Σεπτού ημών Βασιλέως και απεκήρυξαν αυτόν*»⁷⁵.

Όταν παραιτήθηκε από το θρόνο ο βασιλιάς Κωνσταντίνος Α΄, ο Ελ. Βενιζέλος επέστρεψε στην Αθήνα και το κράτος ενώθηκε ξανά. Η κυβέρνηση αποφάσισε και αξίωσε την κάθαρση της Εκκλησίας από εκείνους που αποφάσισαν το ανάθεμα εναντίον του. Οι επίσκοποι που ήταν οπαδοί του Βενιζέλου συγκρότησαν δεκατριμελές Ανώτατο Εκκλησιαστικόν Δικαστήριον σύμφωνα με το από 11 Ιουλίου 1917 Νομοθετικό Διάταγμα, συγκροτήθηκε Αριστίνδην Σύνοδος, ενώ απομάκρυναν τους αρχιερείς που πήραν μέρος στο ανάθεμα από τις επαρχίες τους. Στη θέση του προέδρου της Ι.Σ. τοποθετήθηκε μέχρι εκλογής νέου, ο Θεσσαλιώτιδος Ευθύμιος στις 17 Ιουλίου 1917. Η κατηγορία για όλους τους αρχιερείς ήταν ένοχοι «*αναμίξεως και πολιτικής διαμάχης και κομματικής φροντίδος και θρησκευτικού αφανισμού*»⁷⁶.

Μετά το ανάθεμα του Βενιζέλου συνήλθε η Συνέλευση των αρχή των ιεραρχών της Νέας Ελλάδος στις 28/4/1917 υπό την προεδρία του Θεσσαλονίκης Γενναδίου, παρουσία του αρμόδιου υπουργού Γεωργίου Αβέρωφ. Σε αυτήν ήταν παρόντες ο Σύρου Αθανάσιος και Παροναξίας Ιερόθεος. Το θέμα το έφερε προς συζήτηση ο μητροπ. Μογλενών Πολύκαρπος. Στην επόμενη συνεδρίαση 5/5/1917 η συνέλευση εξέφρασε τη θλίψη της για το γεγονός και «*επευλόγησε τους την*

⁷¹ Α. Καρυάμη (πρωτ.) ό.π., σελ. 151.

⁷² Π. Ζάχου (αρχιμ.), *Το ανάθεμα των προδοτων και η ιερότης της Βασιλείας: Πολιτική και θρησκευτική ερμηνεία και δικαιολογία του αναθέματος*, εν Αθήναις τύποις «Νομικής» Πέτρου Λ. Βεργιανίτου 1917, σελ. 61-62 (βρέθηκε στη βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων).

⁷³ Δ. Νικολακάκη, ό.π., σελ. 330.

⁷⁴ Γ. Κονιδάρη, λ. «*Ανάθεμα κατά του Βενιζέλου*», στη *Θ.Η.Ε.*, τ. 2ος, Αθήνα 1963, σελ. 476.

⁷⁵ Ε. Καραγεωργούδης, *Ο Μελέτιος Μεταξάκης ως Μητροπολίτης Αθηνών*, εκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2008, σελ. 34-35.

⁷⁶ Χ. Χρυσοπούλου (αρχιμ.), «*Ο Φωκίδος Αμβρόσιος στο «ανάθεμα» του Ελευθερίου Βενιζέλου*», στο περιοδικό '' Σελίδες από τη Φωκίδα'', τεύχος 147, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2013, σελ. 11.

ΕθνικήνΚυβέρνησιναποτελούντας, επικαλεσθείσα επ' αυτούς την χάριν και ευλογίαν του Παναγάθου Θεού»⁷⁷.

Τον Ιούνιο του 1917 επιστρέφει στην πρωτεύουσα ο Βενιζέλος. Η αδυναμία συνεργασίας του Βενιζέλου με τον προκαθήμενο της Εκκλησίαςμητροπ. Αθηνών Θεόκλητο, είναι προφανής. Η κυβέρνηση αποφάσισε την δημοσίευση νομοθετικού διατάγματος «*περί τροποποιήσεως του καταστατικού της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος...*». Σε αυτό αναφέρονταν πως τα μέλη της Ι.Σ. απαλλάσσονταν από τα καθήκοντά τους με την έκδοση Β. Δ. που εκδίδεται μετά από πρόταση του υπουργικού συμβουλίου, ενώ η αναπλήρωσή τους θα γίνονταν από την κυβέρνηση κατά την κρίση της, και όχι «*κατά την τάξη των πρεσβειών της αρχιεροσύνης*» όπως ήταν η τάξη της Εκκλησίας. Αυθημερόν εκδόθηκε Β. Δ. που διέλυε τη Σύνοδο που πήρε μέρος στο ανάθεμα και ορίσθηκε καινούργια, για πρώτη φορά στην Ελλαδική Εκκλησία Αριστίνδην με οπαδούς του κόμματος των Φιλελευθέρων. Με το ίδιο νομοθέτημα συγκροτήθηκε Ανώτατο Εκκλησιαστικό Δικαστήριο αποτελούμενο από 13 μέλη για να δικάζει αρχιερείς. Το «ειδικό» εκκλησιαστικό δικαστήριο υπό την προεδρία του Θεσσαλονίκης Γενναδίου με την υπ' αριθμόν 26/12-10-17 απόφαση του, αποφάσισε την καθαίρεση του Μητροπ. Αθηνών Θεόκλητου και Λαρίσης Αρσενίου και σε έκπτωση από τον θρόνο τους των υπολοίπων τριών μελών που πήραν μέρος σε όλα αυτά τα γεγονότα. Έτσι, ο θρόνος της μητροπόλεως Αθηνών έμεινε κενός⁷⁸.

Ο πρωθυπουργός Ελ. Βενιζέλος έστειλε τηλεγράφημα στον μητροπ. Κιτίου Μελέτιο Μεταξάκη στις 4/2/1918 και του ζητούσε να έρθει στην Αθήνα για να συζητήσουν για τα εκκλησιαστικά ζητήματα που είχαν ανακύψει, σε μία περίοδο που οι ζυμώσεις είχαν ήδη αρχίσει. Ο Κιτίου Μελέτιος πριν έρθει στην Ελλάδα, πήγε στον Πατριάρχη Αλεξανδρείας Φώτιο για να ζητήσει την υποστήριξή του. Ο Αλεξάνδρειας είπε στον υπάλληλο του διπλωματικού σώματος πως θεωρεί άξιο και άριστο τον Μελέτιο Μεταξάκη για το θρόνο των Αθηνών αλλά δεν θεωρεί νόμιμη την εκλογή του, αφού υπάρχει κανονικά εκλεγμένος στο μητροπολιτικό θρόνο των Αθηνών ο Θεόκλητος. Έτσι, η κυβέρνηση αποφάσισε να βρει τον τρόπο που ήδη αναφέραμε, για να ανοίξει ο δρόμος για την κανονική εκλογή νέου μητροπ. Αθηνών⁷⁹.

Στη συνέχεια η πρόταση αυτή σκάλωσε όπως φάνηκε στη συζήτηση που έγινε στις 26 Φεβρουαρίου αφού οι ιεράρχες Γυθείου, Φθιώτιδος, Χαλκίδος και Θεσσαλιώτιδος Ευθύμιος, επέμεναν στην άποψη ότι η υποψηφιότητα κληρικών εκτός της Ελλάδος ήταν σύμφωνη με τους ιερούς κανόνες, όμως ο Σύρου Αθανάσιος διαφωνούσε και έλεγε ότι «*ουδείς αρνείται το κύρος των Ι. Κανόνων, αλλ' ουδείς δύναται εν τω κράτει τούτω να μη λαμβάνη υπ' όψιν την κείμενην νομοθεσίαν*»⁸⁰.

Τελικά, στην ψηφοφορία που ακολούθησε για την πλήρωση της θέσεως του κενού θρόνου, ο Σύρου Αθανάσιος πρότεινε για το τριπρόσωπο τον αρχιμ. Χρυσόστομο Παπαδόπουλο, τον Τρίκκης Πολύκαρπο και τον Δημητριάδος Γερμανό. Οι υπόλοιποι ψήφισαν για το τριπρόσωπο ως υποψηφίους τους μητροπολίτη Κιτίου Μελέτιο, αρχιμ. Χρυσόστομο Παπαδόπουλο και Ιάκωβο Βατοπαιδινό⁸¹.

Η επιλογή του Κιτίου Μελετίου Μεταξάκη έγινε προσωπικά από τον Ελ. Βενιζέλο. Σπανίως στην εκκλησιαστική ιστορία εμφανίστηκαν ιεράρχες με το κύρος, το έργο και τη δράση του Αθηνών Μελετίου. Δυστυχώς οι εξελίξεις όπως ο αιφνίδιος θάνατος του βασιλιά Αλέξανδρου Α' με τον οποίον διατηρούσε άριστες σχέσεις, και τα αποτελέσματα των εκλογών της 1ης Νοεμβρίου 1920 τον ανάγκασαν με βίαιο τρόπο να σταματήσει το έργο του. Η νέα κυβέρνηση τον απομάκρυνε από το θρόνο του και στη θέση του έβαλε ξανά τον προκάτοχό του Θεόκλητο Μηνόπουλο.

⁷⁷ Ε. Καραγεωργούδη, ό.π., σελ. 35-36.

⁷⁸ Γ. Ανδρουτσόπουλου, ό.π., σελ. 23-24.

⁷⁹ Α. Καρυάμη (πρωτ.), ό.π., σελ. 64.

⁸⁰ Θ. Στράγκα (αρχιμ.), *Εκκλησίας Ελλάδος Ιστορία εκ πηγών αφευδών 1817-1967*, τ. Β', Αθήνα 1970, χ.ε., σελ. 757-758.

⁸¹ Θ. Στράγκα (αρχιμ.), ό.π., σελ. 758-759.

Κεφάλαιο II

Τα πολιτικά γεγονότα στη μεταεμφυλιακή Ελλάδα και η επιβολή της δικτατορίας της 21^{ης} Απριλίου 1967.

Από την αρχή της δεκαετίας του 1950 οι πολιτικές εξελίξεις στη χώρα είναι ιδιαίτερα έντονες. Το αποτέλεσμα των βουλευτικών εκλογών που έγιναν στις 16 Νοεμβρίου 1952, έδωσε στο κόμμα του Ελληνικού Συναγερμού με αρχηγό τον στρατάρχη Αλέξανδρο Παπάγο, το ποσοστό 49,2%. Με την εφαρμογή του πλειοψηφικού εκλογικού συστήματος πήρε το 82,3% των εδρών στο κοινοβούλιο. Μετά το θάνατο του αρχηγού το έτος 1955, το κόμμα αυτό μετονομάσθηκε σε Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση (ΕΡΕ). Η συντηρητική παράταξη κατάφερε να διατηρήσει την εξουσία στη χώρα έως το 1963. Η κόπωση του κόσμου από τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο, την κατοχή και τις εμφύλιες συγκρούσεις, η ανυπαρξία άλλης πρότασης, το εκλογικό σύστημα με χαμηλή εκπροσώπηση των αστικών περιοχών, και οι διώξεις των κομμουνιστών επέτρεψαν την παραμονή της στην διακυβέρνηση της χώρας. Μεταπολεμικά υπήρχε το ίδιο μοτίβο που έθεσαν σε εφαρμογή τα προπολεμικά κόμματα, δηλαδή αυτό των πελατειακών σχέσεων. Την ίδια δεκαετία η ΕΔΑ αυξάνει τα ποσοστά της στο εκλογικό σώμα σταδιακά, εκμεταλλευόμενη τον κατακερματισμό του κέντρου, με αποτέλεσμα το έτος 1958 να πάρει συνολικά 78 κοινοβουλευτικές έδρες και γίνεται αξιωματική αντιπολίτευση. Η ήττα στις εκλογές του κεντρικού χώρου θα την αναγκάσει να μπει σε μία καινούργια διαδικασία ανασυγκρότησης για να διεκδικήσει ένα σημαντικό αριθμό πολιτών ως ψηφοφόρων της στο μέλλον. Το Σεπτέμβριο του έτους 1961 ιδρύεται το κόμμα της Ένωσης Κέντρου μαζεύοντας ψηφοφόρους από ένα ευρύτερο φάσμα, συμπεριλαμβάνοντας τους οπαδούς του Βενιζέλου, μαζί με δεξιούς που είχαν φύγει από το συντηρητικό χώρο και πολλά παλαιά μέλη του ΕΑΜ. Στις εκλογές που έγιναν στις 28 Οκτωβρίου 1961, πήρε το 33,5% των ψήφων του εκλογικού σώματος και βρέθηκε μεταπολεμικά στο επίκεντρο ως μία συντηρητική πρόταση εξουσίας στην Ελλάδα, του μεταπολεμικού κόσμου⁸².

Στη δεκαετία του 1950 ο εναγκαλισμός των ΗΠΑ με την Ελλάδα είναι ασφυκτικός, αφού η τεράστια προσπάθεια τους για την άμεση ανοικοδόμηση της μικρής Ελλάδας, αλλά και το μεγάλο ενδιαφέρον τους για την αποκοπή κάθε σκέψης για την οποιαδήποτε επιρροή της Σοβιετικής Ένωσης, τόσο στο κράτος όσο και στα λαϊκά στρώματα, έθεσε σε εφαρμογή ένα οικονομικό πρόγραμμα βοήθειας. Ο υπουργός Συντονισμού Σπύρος Μαρκεζίνης, ως επικεφαλής των αρμόδιων υπουργείων (οικονομικών, εμπορίου και βιομηχανίας) αναλαμβάνει την υλοποίηση αυτού του μεγαλεπίβουλου σχεδίου, ενώ παραχωρούνται στρατιωτικές βάσεις στις ΗΠΑ, με συμφωνία στις 12 Οκτωβρίου 1952, με αποτέλεσμα η Ελλάδα να γίνει ένας τακτικός σύμμαχος στο πλευρό της Δύσης⁸³.

Μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου το φαινόμενο της αποικιοκρατίας άρχισε σταδιακά να μην είναι πλέον αποδεκτό από τους λαούς που βρίσκονταν κάτω από αυτό το καθεστώς. Άμεσα σε αυτούς τους λαούς που πρώτοι αντέδρασαν, ήταν και ο Κυπριακός λαός. Η απόφαση της κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου για παραχώρηση το έτος 1915 των κυριαρχικών της δικαιωμάτων υπέρ της Ελλάδας, με μοναδική υποχρέωση να σταθεί στο πλευρό της Αντάντ, χάθηκε όταν οι πολιτικές καταστάσεις στην Ελλάδα δεν άφησαν κανένα περιθώριο για την αξιοποίηση αυτής της ευκαιρίας, έμελλε να αποτελέσει εξαίρεση στην ικανοποίηση της θέλησης του κυπριακού λαού. Η αγγλοκρατία παγιώθηκε λίγο αργότερα με την ανακήρυξη της Κύπρου ως αποικίας του Βρετανικού Στέμματος. Η προσήλωση των κατοίκων της Κύπρου στην εθνική ιδέα συνέχισε σε ολόκληρη την περίοδο της βρετανικής κυριαρχίας, ελπίζοντας σε μία

⁸² Κ. Μαυρέα, «Η οικοδόμηση του μεταπολεμικού Ελληνικού κράτους (1952-1974)», στο *Ελληνική Ιστορία: Νεότερη και Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία*, τ. Γ', Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα 1999, σελ. 309-311.

⁸³ Α. Βακαλόπουλος, *Νέα Ελληνική ιστορία:1204-1985*, εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2005 (23), σελ. 447.

λύση, όπως έγινε στο παρελθόν με την ενσωμάτωση της Επτανήσου στην Ελλάδα. Η κυβέρνηση Παπάγου αποφάσισε πως ήταν αδύνατο να ανεχθεί η Ελλάδα τη διατήρηση ενός τμήματος του Ελληνισμού από τον αποικιακό ζυγό και μάλιστα από ένα πολύ καλό σύμμαχο τους⁸⁴.

Ο μητροπ. Κιτίου Μακάριος (αργότερα αρχιεπ. Μακάριος Γ΄) αναλαμβάνει επικεφαλής σε αυτόν τον αγώνα για αυτοδιάθεση της μεγαλονήσου. Ο υπουργός των εξωτερικών του Ηνωμένου Βασιλείου Sir Anthony Eden αρνήθηκε το φθινόπωρο του έτους 1953 κάθε συζήτηση για αυτό το ζήτημα. Ο ένοπλος αγώνας της ΕΟΚΑ (Εθνικής Οργάνωσης Κυπρίων Αγωνιστών) με αρχηγό το συνταγματάρχη Γεώργιο Γρίβα, ιδρυτή της οργάνωσης Χ στην κατοχή (έχοντας το ψευδώνυμο Διγενής) είναι γεγονός. Οι Βρετανοί για να δυσκολέψουν την κυβέρνηση της Αθήνας απειλούν με διχοτόμηση τη Κύπρο. Η απόφασή τους αυτή αφυπνίζει τον εθνικισμό στην Τουρκία με αποτέλεσμα τα τραγικά γεγονότα του Σεπτεμβρίου του έτους 1955 στην Κωνσταντινούπολη. Ακολουθούν οι συμφωνίες Ζυρίχης και Λονδίνου (Φεβρουάριος 1959) που αποτέλεσαν τη βάση της οριστικής λύσης του ζητήματος που είχε προκύψει. Η Κύπρος τελικά αντί να ενωθεί με την Ελλάδα έγινε ανεξάρτητο κράτος στις 16 Αυγούστου 1960⁸⁵.

Το πρώτο εξάμηνο του έτους 1961 ο χώρος του κέντρου είχε συσπειρωθεί σε δύο μέτωπα, την Κίνηση Εθνικής Αναδημιουργίας (ΚΕΑ) και στο Δημοκρατικό Κέντρο - Αγροτική Φιλελευθέρη Ένωση (ΔΚ-ΑΦΕ) υπό τον Γεώργιο Παπανδρέου. Ήταν πλέον ευδιάκριτο πως ο πολιτικός αυτός χώρος θα ενώνονταν. Τόσο η ΕΡΕ όσο και ο αμερικανικός παράγοντας αναζητούσαν μία παρόμοια λύση, αφού με αυτόν τον τρόπο θα αποδυναμώνονταν η ΕΔΑ. Οι εκλογές της 29ης Οκτωβρίου 1961 ανακοινώθηκαν από την κυβέρνηση του Κων. Καραμανλή, όταν η συγκρότηση του κεντρικού χώρου ήταν γεγονός, ώστε να είναι σε θέση να αναδειχθεί το κόμμα ως αξιωματική αντιπολίτευση. Ο βασιλιάς Παύλος διόρισε ως πρωθυπουργό της υπηρεσιακής κυβέρνησης τον αυλάρχη Κων. Δόβα, και υπουργό Εθνικής Άμυνας τον πτέραρχο Χαρ. Ποταμιάνο, προσωπικό εχθρό του Κ. Καραμανλή ο οποίος είχε αναμειχθεί στην προσπάθεια υπονόμησης του το 1958. Από την άλλη ο Σοφοκλής Βενιζέλος και ο Γεώργιος Παπανδρέου δεν διαφωνούσαν ουσιαστικά με το διορισμό του Χ. Ποταμιάνου στο υπουργείο, εκείνη την περίοδο⁸⁶.

Το αποτέλεσμα των εκλογών του 1961 αμφισβητήθηκε από την Ένωση Κέντρου η οποία προχώρησε στη συντονισμένη καταγγελία νόθευσης υπέρ της ΕΡΕ. Οι εφ. του χώρου βοήθησαν σημαντικά από την αρχή στη δημοσιοποίηση του θέματος. Δύο ημέρες μετά τις εκλογές 11 Οκτωβρίου ο Γεώργιος Παπανδρέου κατήγγειλε το αποτέλεσμα ως «προϊόν βίας και νοθείας». Ο Κ. Καραμανλής κατηγορήσε το κόμμα της Ένωσης Κέντρου πως έδινε άλλοθι στην ΕΔΑ για να δικαιολογήσει στους οπαδούς της τα εκλογικά αποτελέσματα, τονίζοντας πως είχε παραδώσει σε υπηρεσιακή κυβέρνηση και πως με τον εκλογικό νόμο που είχε εισηγηθεί, βοηθούσε το συγκεκριμένο κόμμα. Στο παρελθόν το έτος 1956 ο Σοφοκλής Βενιζέλος είχε κινηθεί με τον ίδιο ακριβώς τρόπο. Χαρακτηρίζοντας τα αποτελέσματα των εκλογών ως «προϊόν βίας και νοθείας». Ο Γ. Παπανδρέου την επόμενη ημέρα από την ορκωμοσία της κυβερνήσεως, δήλωσε, πως τα συμπεράσματά τους για νοθεία του αποτελέσματος προέρχονταν από την ψήφο του στρατεύματος. Ο ίδιος υποστήριξε πως η νοθεία είχε οργανωθεί από το στρατό, τα σώματα ασφαλείας και τα ΤΕΑ⁸⁷.

Ο ανένδοτος αγώνας του κόμματος της Ένωσης Κέντρου ήταν πλέον πραγματικότητα. Η πορεία που ακολούθησε το κόμμα, δόθηκε με το σύνθημα Πορεία προς τον Λαό και υποδήλωνε τις διαθέσεις του

⁸⁴ Κ. Σβολόπουλου, «Η Νεοελληνική Κύπρος: Αγγλοκρατία- Δημιουργία της Κυπριακής Δημοκρατίας», στο Κυπριακός Ελληνισμός: Σημερινή Πραγματικότητα και μέλλον, Επιστημονικό Συνέδριο, Συντονιστικό Κέντρο Ελληνισμού, Αθήνα 1999, σελ. 101-103.

⁸⁵ Α. Βακαλόπουλος, ό.π., σελ. 447-448.

⁸⁶ Χ. Χρηστίδης, *Ανένδοτος Αγώνας: Η Ένωση Κέντρου ενώπιον της ρήξης 1961-1963*, εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2018, σελ. 21-24.

⁸⁷ Χ. Χρηστίδης, ό.π., σελ. 35-41.

κομματικού μηχανισμού για τη συνέχεια της αντιπαράθεσης με την κυβέρνηση. Ένα άλλο ζήτημα που ανέκυψε ήταν οι εσωτερικές διαφωνίες στα δύο μεγάλα κόμματα της ΕΡΕ και της Ένωσης Κέντρου. Κορυφαία κομματικά στελέχη της Ένωσης Κέντρου είχαν διαφορετικές απόψεις για τις διεργασίες που είχαν αρχίσει για να δημιουργηθεί ένα ενιαίο κόμμα με κοινή πορεία. Ο Ηλίας Τσιριμώκος με επιστολή του προς τον Σοφοκλή Βενιζέλο τον Ιούνιο του 1962, ζητούσε τη γνώμη του για την καταλληλότητα της στιγμής για ένα τέτοιο εγχείρημα, καθώς και για την στάση του Γ. Παπανδρέου που μεταχειρίζονταν ως εχθρούς αυτούς που είχαν διαφορετική άποψη από εκείνον. Ο Ηλίας Τσιριμώκος ζήτησε και είχε συνάντηση με τον Γ. Παπανδρέου και Σοφ. Βενιζέλο, προτείνοντας τη σύγκληση συνεδρίου για να αποφασίσει την πορεία του κόμματος. Λίγο αργότερα η κοινοβουλευτική ομάδα συνεδρίασε, χωρίς την παρουσία των Ηλ. Τσιριμώκου και Σάββα Παπαπολίτη. Σύμφωνα με την απόφαση που πήρε η κοινοβουλευτική ομάδα του κόμματος η Ένωση Κέντρου δεν θα αποτελούσε ένα συνασπισμό από κόμματα, αλλά ένα ενιαίο κόμμα, χωρίς αλλαγή του ονόματος⁸⁸.

Η δολοφονία του βουλευτή Γρηγορίου Λαμπράκη τον Μάιο του 1963 επιδεινώνει τη θέση του Κ. Καραμανλή. Οι διαφωνίες του με το παλάτι τον αναγκάζουν να παραιτηθεί από πρωθυπουργός στις 18 Μαΐου 1963. Ύστερα από τις εκλογικές αναμετρήσεις τον Φεβρουάριο του έτους 1964 ο Γ. Παπανδρέου εξασφάλισε το 53% του εκλογικού σώματος, βγάζοντας το κόμμα του 172 βουλευτές. Ο Κ. Καραμανλής φεύγει για την πρωτεύουσα της Γαλλίας, αφήνοντας στη θέση του τον Παναγιώτη Κανελλόπουλο. Το Μάρτιο πεθαίνει ο βασιλιάς Παύλος και τον διαδέχεται ο Κωνσταντίνος Β΄. Η κυβέρνηση της Ένωσης Κέντρου αρχίζει να εφαρμόζει μία φιλολαϊκή πολιτική με σκοπό την αναδιάρθρωση του κρατικού μηχανισμού, την ανάπτυξη της παιδείας με την κατάργηση των διδάκτρων και εξετάσεων, με την χορήγηση υποτροφιών, τη δημιουργία του Πανεπιστημίου Πατρών και του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Εκείνη την εποχή έρχεται στο προσκήνιο η διαφωνία του υπουργού των οικονομικών Κωνσταντίνου Μητσοτάκη με τον Ανδρέα Παπανδρέου, που υπήρξε καθηγητής σε πανεπιστήμιο των ΗΠΑ, οι φιλοδοξίες των στελεχών του κόμματος καθώς και η έναρξη της δίκης εναντίον του Κων. Καραμανλή αρχίζουν να βαραίνουν το πολιτικό κλίμα της περιόδου⁸⁹.

Η κυβέρνηση της Ένωσης Κέντρου αποφάσισε την εκκαθάριση του ελληνικού στρατού από διάφορους συνωμότες που ήταν επικίνδυνοι για την ομαλή πορεία της χώρας. Το έτος 1965 άρχισε μία οργανωμένη επίθεση κατά της κυβερνήσεως και του πρωθυπουργού Γεωργίου Παπανδρέου. Αποκαλύφθηκε τότε μία συνωμοσία δήθεν από τη στρατιωτική οργάνωση τον ΑΣΠΙΔΑ με δήθεν πρωταγωνιστικό ρόλο του υιού του πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου. Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος Β΄ αρνήθηκε να υπογράψει το σχετικό Β.Δ. για την απαλλαγή από τα καθήκοντά του, του αρμόδιου υπουργού Εθνικής Άμυνας Π. Γαρουφαλιά αναγκάζοντας τον πρωθυπουργό, στις 15 Ιουλίου 1965, σε παραίτηση της κυβερνήσεώς του. Τα ανάκτορα αρχίζουν να έχουν ενεργό ρόλο στις πολιτικές εξελίξεις στη χώρα. Η αποστασία βουλευτών από το κόμμα της Ένωσης Κέντρου έφερε μεγάλη αναστάτωση. Ύστερα από μία σειρά διαπραγματεύσεων ο βασιλιάς έδωσε την εντολή σχηματισμού νέας κυβερνήσεως στον Στ. Στεφανόπουλο. Η κυβέρνηση αυτή πήρε ψήφο εμπιστοσύνης από 152 βουλευτές του κοινοβουλίου, αποσπώντας και την ψήφο εμπιστοσύνης του κόμματός της ΕΡΕ.

Ο Γεώργιος Παπανδρέου στον απόηχο αυτών των εξελίξεων βγήκε προσωρινά κερδισμένος. Εκτός από τους οπαδούς του δικού του πολιτικού χώρου, συντάχθηκαν μαζί του και οι οπαδοί της ΕΔΑ, που προσπαθούσε να ανασυνταχθεί χωρίς να αντιγράφει τα λάθη του παρελθόντος. Το Δεκέμβριο του έτους 1966 τα δύο κόμματα, της ΕΡΕ και της Ένωσης Κέντρου αποφάσισαν να έρθουν σε ένα συμβιβασμό. Έτσι, με την ψήφο εμπιστοσύνη σχηματίστηκε μία νέα υπηρεσιακή κυβέρνηση, η οποία δεν είχε μέλλον, αφού ο

⁸⁸ Χ. Χρηστίδη, ό.π., σελ. 164-165.

⁸⁹ Α. Βακαλόπουλου, ό.π., σελ. 451-452.

Γ. Παπανδρέου αποφάσισε να μη στηρίξει άλλο την συγκεκριμένη κυβέρνηση, η οποία αναγκαστικά οδηγήθηκε σε παραίτηση. Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος μπροστά σε αυτήν την εξέλιξη ανέθεσε στον αρχηγό του κόμματος της ΕΡΕ Παναγιώτη Κανελλόπουλο, την εντολή για το σχηματισμό καινούργιας κυβερνήσεως η οποία τον Απρίλιο του έτους 1967 δεν κατάφερε να κερδίσει την απαιτούμενη πλειοψηφία. Η Βουλή αναγκαστικά διαλύθηκε με σκοπό την προκήρυξη νέων εκλογών. Στις 21 Απριλίου 1967 καταλύθηκε η δημοκρατία και κηρύχθηκε η στρατιωτική δικτατορία των συνταγματαρχών. Με την εγκαθίδρυση του νέου δικτατορικού καθεστώτος, το οποίο κατάφερε να επιβληθεί σε ολόκληρη την επικράτεια χωρίς καμία ουσιαστική αντίσταση, ο στρατός αναγνωρίζονταν πλέον ως η πηγή της εξουσίας. Το καινούργιο υπουργικό συμβούλιο είχε ως πρωθυπουργό τον εισαγγελέα του Αρείου Πάγου Κ. Κόλλια, τον αρεοπαγίτη Λ. Ροζάκη ως υπουργό Δικαιοσύνης, τον αρεοπαγίτη Κ. Καλαμποκιά ως υπουργό Παιδείας και Θρησκευμάτων, τον αντεισαγγελέα του Αρείου Πάγου Π. Τσαρούχη ως υπουργός Δημοσίων Έργων, και τον γενικό επίτροπο της επικρατείας στη φορολογική δικαιοσύνη ως Υπουργού Συγκοινωνιών. Η Νέα «Εθνική Κυβέρνηση», ορκίστηκε ενώπιον του βασιλιά Κωνσταντίνου. Αμέσως μετά το νέο «Υπουργικό Συμβούλιο» εξέδωσε μία σειρά από Β.Δ. και Α.Ν. με τα οποία αναστέλλονταν βασικές συνταγματικές διατάξεις, διαλύονταν τα πολιτικά κόμματα, ιδρύθηκαν στρατοδικεία, δεν επιτρέπονταν πλέον οι απεργίες και επανέρχονταν σε ισχύ ο Ν. «Περί καταστάσεως πολιορκίας». Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος Β΄ παρόλο που δεν συμμετείχε στο στρατιωτικό πραξικόπημα, δέχτηκε αναγκαστικά να συνεργαστεί με τους συνταγματάρχες και το νέο καθεστώς. Στις 13 Δεκεμβρίου 1967 ο βασιλιάς οργάνωσε μαζί με αξιωματικούς που τον ακολουθούσαν ένα αντικίνημα που δεν είχε καμία επιτυχία. Αφού δεν μπόρεσε να επικρατήσει, έφυγε στο εξωτερικό χωρίς όμως η χούντα της Αθήνας να αλλάξει το πολίτευμα της χώρας. Διορίστηκε αντιβασιλέας ο στρατηγός Ζωιτάκης, ο οποίος είχε αναμιχθεί ενεργά στην επικράτηση του πραξικοπήματος. Ο αντιβασιλέας Ζωιτάκης διόρισε πρόεδρο της κυβερνήσεως στον συνταγματάρχη Γ. Παπαδόπουλο. Στις 15 Δεκεμβρίου του 1968 η στρατιωτική κυβέρνηση, για να αλλάξει την εικόνα που επικρατούσε για αυτήν στο εξωτερικό αλλά και στο εσωτερικό έθεσε σε ισχύ καινούργιο σύνταγμα κατόπιν ενός δημοψηφίσματος βίας και νοθείας, με το οποίο οι διατάξεις που είχαν καταργηθεί και αφορούσαν βασικά δικαιώματα των πολιτών παρέμεναν σε αναστολή. Η «Εθνική Επαναστατική Κυβέρνηση» διατηρούσε κάθε δικαίωμα να αποφασίσει την άρση της κατάστασης πολιορκίας και επιστροφή από το εξωτερικό του ανώτατου άρχοντα. Μετά από την εκδήλωση πραξικοπήματος το 1973 το οποίο είχε τη στήριξη του βασιλιά Κωνσταντίνου όπως η χούντα των συνταγματάρχων υποστήριζε, αποφάσισε την τελική λύση της μορφής του πολιτεύματος στην Ελλάδα. Τον Ιούνιο του 1973 προχώρησε σε κατάργηση του πολιτεύματος της βασιλείας, και την υιοθέτηση του πολιτεύματος της «Προεδρικής Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας» με πρώτο πρόεδρο της Ελληνικής Δημοκρατίας τον δικτάτορα Γεώργιο Παπαδόπουλο, ο οποίος ήταν ταυτόχρονα και ο πρωθυπουργός της χώρας. Στη συνέχεια έγινε δημοψήφισμα το οποίο έδωσε το ποσοστό 72,2% στις επιλογές των δικτατόρων και επιβεβαιώθηκε η λαϊκή συναίνεση στις αποφάσεις τους. Μετά το συγκεκριμένο δημοψήφισμα η χούντα αποφάσισε την αλλαγή της στάσης της, διορίζοντας κυβέρνηση χωρίς τη συμμετοχή στρατιωτικών σε αυτήν με πρωθυπουργό τον πολιτικό Σπ. Μαρκεζίνη, η οποία ανακοίνωσε την πρόθεσή της να διεξάγει εκλογές. Η κυβέρνηση αυτή δεν μακροήμερευσε αφού ο ταξίαρχος Δημ. Ιωαννίδης με αφορμή τα γεγονότα του Πολυτεχνείου ανέτρεψε το προηγούμενο καθεστώς, δημιουργήθηκε ένα νέο που κυβέρνησε με απολυταρχικό τρόπο, και διοργάνωσε πραξικόπημα κατά του προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας αρχιεπ. Μακαρίου Γ΄, έφερε την εισβολή των στρατευμάτων της Τουρκίας στη μεγαλόνησο τον Ιούλιο του 1974 και οδήγησε υποχρεωτικά στην πτώση της⁹⁰.

⁹⁰ Κ. Μαυρέα, ό.π., σελ. 315-318.

Κεφάλαιο ΙΙΙ΄

Οι επεμβάσεις των ανακτόρων και των κυβερνήσεων στην Εκκλησία της Ελλάδος από τη Μικρασιατική καταστροφή μέχρι τη δικτατορία των συνταγματαρχών.

Η Μικρασιατική καταστροφή ήταν η μεγαλύτερη τραγωδία στην ιστορία του νεοελληνικού κράτους. Η χαώδης κατάσταση που επικρατούσε στην Ελλάδα από άκρη σε άκρη, οδήγησε στην επανάσταση της 11ης Σεπτεμβρίου 1922, με αρχηγούς τους συνταγματάρχες Ν. Πλαστήρα και Στ. Γονατά και τον αντιπλοίαρχο Δ. Φωκά. Στη συνέχεια ο βασιλιάς Κωνσταντίνος Α΄ αναγκάστηκε να παραιτηθεί από το θρόνο, υπέρ του διαδόχου πρίγκιπα Γεωργίου και να φύγει στο εξωτερικό. Το κλίμα τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό ήταν εξαιρετικά δυσμενές για τη νέα κυβέρνηση και τα προβλήματα που συσσωρεύονταν ήταν τεράστια. Οι αλλαγές όπως σε κάθε αλλαγή κυβέρνησης άρχιζαν από τις δημόσιες υπηρεσίες, το στράτευμα και τα σώματα ασφαλείας και κατέληγαν όπως πάντα στην Ε.Ε. Η επαναστατική κυβέρνηση απάλλαξε από τα καθήκοντά του τον μητροπ. Θεόκλητο Μηνόπουλο ως αντικανονικά κατέχοντα το θρόνο, επειδή είχε επανέλθει μετά την καταδίκη του από το Ανώτατο Εκκλησιαστικό Δικαστήριο το 1917 για τη συμμετοχή του στο ανάθεμα. Έπειτα από αυτή την εξέλιξη την εκκλησιαστική διοίκηση ανέλαβε μικρή Αριστίνδην Σύνοδος. Μετά συνήλθε Μείζων Σύνοδος από τους αρχιερείς της Ε.Ε. στις 30 Δεκεμβρίου 1922, αναθεώρησε την απόφασή του Ανωτάτου Ειδικού Εκκλησιαστικού Δικαστηρίου και αποφάσισε την επαναφορά όλων των ιεραρχών στις επαρχίες τους εκτός του μητροπ. Θεοκλήτου που του αναγνώρισε μόνο την αρχιεροσύνη του⁹¹.

Αμέσως άρχισαν οι διεργασίες για την ανάδειξη νέου προκαθημένου. Με το Ν.2891/1922 η μητρόπολη Αθηνών ονομάζονταν αρχιεπισκοπή ενώ οι επίσκοποι της χώρας πήραν τον τίτλο του μητροπ. Στη συνέχεια με απόφαση της Ι.Σ. το έτος 1923, ο αρχιεπ. Αθηνών έλαβε τον τίτλο «Μακαριότατος Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδας» ως αρχηγός αυτοκέφαλής Εκκλησίας⁹².

Στο περιοδικό «Ιερός Σύνδεσμος» με ημερ. 10/2/1923, το οποίο ήταν όργανο της «Παγκληρικής Ένωσης» δημοσιεύθηκε η είδηση πως στις 8/2/1923 συνήλθε το υπουργικό συμβούλιο σε συνεδριάσεις στο υπουργείο Στρατιωτικών για να συζητήσει το εκκλησιαστικό θέμα. Το υπουργικό συμβούλιο αποφάσισε την ανασυγκρότηση της Ι.Σ. κατά τα πρεσβεία της αρχιερωσύνης για να εκλέξει καινούργιο προκαθημένο της Ε.Ε. Στην Αριστίνδην Ι.Σ. στις 13 Φεβρουαρίου 1923, η Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών έδωσε ψήφισμα στην επαναστατική κυβέρνηση Πλαστήρα-Γονατά, υπέρ του καθηγητή της Θεολογικής Σχολής Αθηνών αρχιμ. Χρυσόστομου Παπαδόπουλου για το θρόνο της Αθήνας. Την πρόταση αυτή οι αρχιερείς Σύρου Αθανάσιος, Ναυπακτίας Αμβρόσιος και Τρίκκης Πολύκαρπος, ψήφισαν για το τριπρόσωπό τους αρχιμ. Χρυσόστομο Παπαδόπουλο, Γερμανό Βασιλάκη και Κωνσταντίνο Παγώνη, οι δε Θεσσαλιώτιδος Ευθύμιος και Δημητριάδος Γερμανός ψήφισαν τους Θαυατείρων Γερμανό, Αμασειάς Γερμανό και Δημητριάδος Γερμανό. Όπως ο αρχιμ. Θ. Στράγκακσημειώνει: «*Ούτω προεκρίθη υπό του Βασιλέως Γεωργίου Β΄, τη υποδείξει και εγκρίσει του αρχηγού της Επαναστάσεως Πλαστήρα, ο αρχιμανδρίτης Χρυσόστομος Παπαδόπουλος*»⁹³.

Η πρόταση του αρχιεπ. Αθηνών Χρυσόστομου προς την επαναστατική κυβέρνηση για αλλαγή του τρόπου διοικήσεως της Ε.Ε. έγινε δεκτή. Με ένα νέο Ν. με ημερ. 14 Δεκεμβρίου 1923 καταργήθηκαν ο Ν.Σ΄/1852 και Ν.ΣΑ΄/1852 και μαζί τους η πενταμελής σύνοδος. Η Ι.Σ. αναλάμβανε πλέον τη διοίκησή της

⁹¹ Γ. Πρίντζιπα, *Εκκλησία και Ελληνισμός...*, ό.π., σελ. 89-90.

⁹² Γ. Μεταλληνού, *Ορθοδοξία και ελληνικότητα...*, ό.π., σελ. 205.

⁹³ Θ. Στράγκα (αρχιμ.), *Εκκλησίας Ελλάδος Ιστορία εκ πηγών αψευδών 1817-1967*, τ. Β΄, Αθήναι 2001 (3), σελ. 1132-1133.

Ε.Ε. η οποία θα συνερχόταν άπαξ του έτους. Στο υπόλοιπο χρονικό διάστημα θα την εκπροσωπούσε ο αρχιεπ. Αθηνών. Στις 17 Δεκεμβρίου 1923 με καινούργιο Ν. οι ενορίες στην Ελλάδα δεν θα διοικούνταν από τους δημοτικούς άρχοντες αλλά τη διοίκηση και τον έλεγχο αποκτούσαν οι ιερές μητροπόλεις της χώρας⁹⁴.

Οι ομαλές σχέσεις Εκκλησίας-Πολιτείας δεν θα κρατούσαν για πολύ καιρό. Μετά την ανακήρυξη της αβασίλευτης δημοκρατίας το 1923 ακολούθησε πολιτική αναταραχή, ενώ στις 25 Ιουνίου 1925 ο Θεόδωρος Πάγκαλος κάνει πραξικόπημα και αναλαμβάνει την εξουσία. Η νέα κυβέρνηση θέλησε να επαναφέρει σε ισχύ τους δύο Ν. που είχαν καταργηθεί πριν δύο χρόνια. Στη συνέχεια εμπόδισε τους ιεράρχες να συνέλθουν σε Σύνοδο της ιεραρχίας και προσπάθησε να ιδρύσει καινούργιες μητροπόλεις. Μέσα στα νέα μέτρα που η δικτατορία επέβαλε ήταν ο έλεγχος των εκκλησιαστικών θεμάτων, ενώ ιδρύθηκε Διαρκής Σύνοδος ως εκτελεστικό όργανο της ιεραρχίας ώστε η δύναμη του αρχιεπ. Αθηνών να μειωθεί αισθητά. Στην Ι.Σ. θα συμμετείχε και επίτροπος της επικρατείας ο οποίος μετά την επαναφορά του βασιλιά Γεωργίου Β' ονομάστηκε ξανά βασιλικός επίτροπος⁹⁵.

Στην περίοδο της δικτατορίας του Ι. Μεταξά πεθαίνει ο αρχιεπ. Αθηνών Χρυσόστομος Παπαδόπουλος στις 22 Οκτωβρίου 1938. Ο αρχιεπ. Χρυσόστομος δεν είχε καθόλου καλές σχέσεις με τη δικτατορία του Ι. Μεταξά. Από την αρχή ο Μεταξάς δέχονταν εισηγήσεις για την άμεση αντικατάστασή του από τον εξόριστο μητροπ. Τραπεζούντος Χρυσάνθο στην Αθήνα, χωρίς όμως να καταφέρουν να πείσουν τον ίδιο, που απέφυγε να προκαλέσει τη δυσaréσκεια του λαού που είχε θετική γνώμη για τον αρχιεπ. Χρυσόστομο. Μετά την εκδημία του αρχιεπ. Χρυσοστόμου Παπαδόπουλου για πρώτη φορά μετά την έκδοσή του Σ.Τ. 1850 οι ιεράρχες συνέρχονται για πρώτη φορά στην Ελληνική Εκκλησιαστική Ιστορία προκειμένου να εκλέξουν τον πρόεδρό της. Ο Νέος Κ. Χ. του 1923 αλλά και του 1931 προέβλεπαν το δικαίωμα της ιεραρχίας να εκλεγεί το κάθε πρόεδρο της. Μέχρι τότε το κράτος διόριζε όποιον ήθελε σε αυτό το νευραλγικό θώκο της Εκκλησίας⁹⁶.

Αμέσως μετά το θάνατο του αρχιεπ. Χρυσοστόμου άρχισαν οι διεργασίες για την εκλογή νέου αρχιεπ. Αθηνών. Οι ζυμώσεις στον εκκλησιαστικό χώρο υποκινούμενες από το δικτατορικό καθεστώς είχαν αρχίσει από την εγκαθίδρυση του καθεστώτος της 4ης Αυγούστου 1936. Ήταν η δεύτερη φορά που προέκυπτε αρχιεπισκοπικό ζήτημα τον 20ο αιώνα. Το ζήτημα αυτό ταλαιπώρησε την Εκκλησία από το 1938 έως το 1949. Όπως ο Γ. Ψαλλίδας γράφει: *«η διαφορετικότητα των δύο Αρχιεπισκοπικών ζητημάτων έγκειται στην απόκλιση μεταξύ των αναγκών- θρησκευτικής, πολιτικής, κοινωνικής-νομιμοποίησης που απαιτούσε το εκάστοτε πολιτικό καθεστώς να καλυφθούν από τον εκάστοτε προκαθήμενο της Ιεραρχίας της Εκκλησίας της Ελλάδος»*⁹⁷.

Ένας από τους δύο διεκδικητές του αρχιεπισκοπικού θρόνου ήταν ο μητροπ. Τραπεζούντος Χρυσάνθος Φιλιππίδης (1881-1949), μεγάλη εκκλησιαστική προσωπικότητα με σπουδές στην Θεολογική Σχολή της Χάλκης, στη Λειψία και την Ελβετία. Ως αποκρισάριος του Ο.Π.Κ. στην Ελληνική πρωτεύουσα κατόρθωσε να πείσει τον Ελ. Βενιζέλο το έτος 1931 να μην υπογράψει το ελληνικό κράτος τη σύναψη κονκορδάτου με το Βατικανό. Το θέμα αυτό ήρθε ξανά στην επικαιρότητα επί υπουργείας Ιωάννου Μεταξά. Ο μητροπ. Χρυσάνθος Φιλιππίδης κατέθεσε ένα εμπειριστατωμένο υπόμνημα με ημερ. 6 Φεβρουαρίου 1936, στο οποίο περιλαμβάνονταν οι θέσεις του Ο.Π.Κ. Ο Χρυσάνθος πίστευε πως το

⁹⁴ Γ. Πρίντζιπα, ό.π., σελ. 91.

⁹⁵ Γ. Πρίντζιπα, ό.π., σελ. 91-92.

⁹⁶ Α. Νανάκη (μητροπ.), *Πτυχές σχέσεων Εκκλησίας-Πολιτείας στον 20ο αιώνα*, εκδόσεις Μπαρμπουνάκη, Θεσσαλονίκη 2018, χ.ε., σελ. 114.

⁹⁷ Γ. Ψαλλίδας, *Συνεργασία και ανυπακοή: Η πολιτική της ηγεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος στην Κατοχή (1941-1944)*, εκδόσεις Βιβλιοπωλείον της «ΕΣΤΙΑΣ», Ι. Δ. Κολλάρου & ΣΙΑΣ Α.Ε., Αθήνα 2016, σελ. 38.

«*Concondat* θα αυξήσει τας δυσχερείας και τας επεμβάσεις των ξένων» και, συνεπώς, θα καταστεί επιζήμιο⁹⁸.

Ο μητροπ. Χρύσανθος κατηγορήθηκε ανοικτά από τους αντιπάλους του για λάθος χειρισμό του αρχιεπισκοπικού ζητήματος αφού άνοιξε ξανά τον ασκό του Αιόλου προκαλώντας νέο γύρο αντιπαραθέσεων μεταξύ φιλοβασιλικών και φιλοβενιζελικών που προκλήθηκε την εναλλαγή στην ηγεσία της Ε.Ε. του Θεόκλητου Μηνόπουλου και Μελετίου Μεταξάκη, επειδή πίστευε πως η παρουσία του αρχιεπ. Χρυσοστόμου Παπαδόπουλου στο θρόνο της Αθήνας ήταν συνέπεια και παράταση αυτής της έκρυθμης κατάστασης⁹⁹.

Ο δεύτερος υποψήφιος για την αρχιεπισκοπή Αθηνών ήταν ο μητροπ. Κορινθίας Δαμασκηνός Παπανδρέου με σπουδές στη Θεολογική και τη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, πρωτοσύγκελλοκτης Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών και πρόεδρος στην «Παγκληρική Ένωση Ελλάδος». Σε ηλικία 32 ετών το έτος 1923 έγινε μητροπ. στην Κόρινθο¹⁰⁰.

Οι προσπάθειες του καθεστώτος να εκλέξουν ως νέο προκαθήμενο τον Χρύσανθο Φιλιππίδη απέτυχαν. Η Ι.Σ. εξέλεξε τον μητροπ. Κορινθίας Δαμασκηνό Παπανδρέου ως νέο αρχιεπ. Αθηνών, στις 5 Νοεμβρίου 1938 μετά από τρεις αλληπάλληλες συνεδριάσεις εντός της ημέρας. Ο αρχιεπ. Δαμασκηνός έδωσε αμέσως το Μέγα Μήνυμα εντός του μητροπολιτικού ιερού ναού ενώπιον κλήρου και λαού όπως ορίζει η τάξη της Εκκλησίας. Ο μητροπ. Φθιώτιδος Αμβρόσιος ως αντιπρόεδρος της Ι.Σ. παρέδωσε σε επίσημη τελετή τη διοίκηση της αρχιεπισκοπής στο νεοεκλεγέντα αρχιεπ. Δαμασκηνό. Στη συνέχεια στις 7 Νοεμβρίου 1938 ο μητροπ. Φθιώτιδος Αμβρόσιος, ο μητροπ. Μυτιλήνης Ιάκωβος και ένας λαϊκός, προσέφυγαν στο Συμβούλιο της Επικρατείας και ζήτησαν επίσημα την ακύρωση της εκλογής, επειδή έλαβε μέρος και ψήφισε στις συνεδριάσεις ο μητροπ. Βελλάς και Κονίτσης Ιωάννης, ο οποίος κατά αυτούς δεν είχε κανένα τέτοιο δικαίωμα αφού είχε καταδικαστεί από το Πρωτοβάθμιο Συνοδικό Δικαστήριο. Ο μητροπ. Βελλάς και Κονίτσης προσέφυγε στο Δευτεροβάθμιο Συνοδικό Δικαστήριο, το οποίο έκανε την προσφυγή του δέκτη, οπότε η πρωτοβάθμια απόφαση του Συνοδικού Δικαστηρίου δεν ίσχυε. Το Συμβούλιο της Επικρατείας συνεδρίαζε χωρίς απόφαση. Ύστερα από πιέσεις στις 27 Νοεμβρίου 1938 η εκλογή ακυρώθηκε με ψήφους 8 έναντι 7. Το δικτατορικό καθεστώς με τη λογοκρισία που είχε επιβληθεί στον τύπο, εμφάνισε αλλοιωμένο το αποτέλεσμα του Συμβουλίου της Επικρατείας. Οι εφ. που κυκλοφόρησαν την άλλη μέρα έγραψαν ότι η απόφαση ακυρώθηκε της Ι.Σ. παμψηφεί. Την είδηση στον αρχιεπ. Δαμασκηνό μετέφερε ο δημοσιογράφος Αλεξ. Παραδείσης που παρακολουθούσε ως εντεταλμένος της εφ. του τις συνεδριάσεις¹⁰¹.

Στη συνέχεια επειδή ξανά υπήρχε περίπτωση να εκλεγεί για άλλη μία φορά το ίδιο πρόσωπο η δικτατορία του Ι. Μεταξά με νέο Ν. ανέθεσε την εκλογή του αρχιεπ. στη Δ. Ι. Σ. που ήταν υπό τον έλεγχό της. Σύμφωνα με τη νομοθεσία έπρεπε να υπάρχουν τρεις υποψήφιοι. Το δικτατορικό καθεστώς φρόντισε οι δύο από τους τρεις συνυποψηφίους να είναι ακατάλληλοι για να εκλεγούν. Ο μητροπ. Λήμνου Στέφανος υπέργνηρος και αόμματος και ο μητροπ. Δράμας Βασίλειος, ο οποίος είχε έλθει σε ρήξη στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής με το Ο.Π.Κ. Έτσι άνοιγε ο δρόμος για την επιλογή της πρότασης του καθεστώτος της 4ης Αυγούστου, δηλαδή του μητροπ. Τραπεζούντος Χρυσάνθου, ο οποίος είχε την αμέριστη συμπαράσταση των ανακτόρων. Το πρώτο πράγμα που φρόντισε να κάνει ο αρχιεπ. Αθηνών Χρύσανθος, ήταν να στείλει σχετικό έγγραφο που να ενημερώνει τον Δαμασκηνό Παπανδρέου για το

⁹⁸ Γ. Μεταλληνού (πρωτ.), *Ο λαός του Θεου... Ιστορικά και Θεολογικά του Ρωμαϊκού Ελληνισμού*, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα 2015, σελ. 134-135 και 138.

⁹⁹ Γ. Ψαλλίδα, ό.π., σελ. 39.

¹⁰⁰ Ι. Σαράμπελα (πρωτ.), *Δαμασκηνός Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος*, Αθήναι 1984, χ.ε., σελ. 9.

¹⁰¹ Ι. Σαράμπελα (πρωτ.), ό.π., σελ. 39-41.

αποτέλεσμα της εκλογής του, και να του ζητάει να επιστρέψει στην επαρχία του «διαποιμαίνων θεοφιλώς το ποίμνιό του».

Ο Δαμασκηνός εκτοπίστηκε λίγο αργότερα στην μοναστήρι της Φανερωμένης στο νησί Σαλαμίνα. Μετά την κατάρρευση του μετώπου, την εισβολή των γερμανικών στρατευμάτων και τη συνθηκολόγηση του στρατηγού Τσολάκογλου, ο βασιλιάς Γεώργιος Β΄ και η ελληνική κυβέρνηση φεύγουν από τη χώρα. Ο αρχιεπ. Χρυσάνθος αρνείται να φύγει μαζί τους για τη Μέση Ανατολή. Οι γερμανικές στρατιωτικές αρχές, κατοχής διορίζουν πρωθυπουργό τον στρατηγό Τσολάκογλου. Δύο ημέρες πριν στις 27 Απριλίου 1941 ο αρχιεπ. Αθηνών Χρυσάνθος αρνήθηκε στις κατοχικές αρχές να παραβρεθεί στην παράδοση της πόλης των Αθηνών, αρνείται να τελέσει δοξολογία στον μητροπολιτικό ναό της πρωτεύουσας. Ο Γερμανός στρατηγός φον Στούμπε πηγαίνει στην Ιερά Αρχιεπισκοπή Αθηνών να δει τον προκαθήμενο της Ε.Ε. που τον δέχεται όρθιος. Του δηλώνει σε άπταιστα γερμανικά την άρνησή του να συνεργαστεί μαζί τους. Στη συνέχεια αρνήθηκε να ορκίσει την πρώτη κατοχική κυβέρνηση του στρατηγού Τσολάκογλου δηλώνοντας πως η νόμιμη κυβέρνηση της Ελλάδας που είχε ο ίδιος ορκίσει βρίσκεται στο εξωτερικό. Η παραμονή του στο τιμόνι της Ε.Ε. ήταν πλέον αδύνατο να συνεχιστεί¹⁰².

Η κατοχική κυβέρνηση καταφεύγει στο Κανονικό Δίκαιο για να δώσει λύση στο θέμα αφού γνωρίζει πολύ καλά τον τρόπο της ακύρωσης της εκλογής του Δαμασκηνού και τις μεθοδεύσεις που οδήγησαν στο θρόνο της Αθήνας τον αρχιεπ. Χρυσάνθο. Τότε συγκάλεσε στις 2 Ιουλίου 1941 Μείζονα Σύνοδο για να ακυρωθεί η εκλογή Χρυσάνθου και να επιστρέψει ο Δαμασκηνός. Ο αρχιεπ. Χρυσάνθος αναγκαστικά αυτοπεριορίζεται στο σπίτι του στην Κυψέλη.

Μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας από τα στρατεύματα κατοχής και τα Δεκεμβριανά, ο πρέσβης της Μ. Βρετανίας επανέφερε την πρότασή του στον πρωθυπουργό του Τσόρτσιλ, να γίνει αντιβασιλέας ο αρχιεπ. Δαμασκηνός. Ο Τσόρτσιλ κατάφερε αυτή τη φορά τη λύση αυτή να την επιβάλει στον Βασιλιά Γεώργιο Β΄, ώστε να μην υπάρχει κενό εξουσίας στη χώρα. Ο βασιλιάς ουδέποτε θα αποδεχθεί ουσιαστικά αυτή την πρόταση, και αυτός θα είναι ο λόγος για τις άσχημες σχέσεις που θα έχουν στο μέλλον. Για ένα μικρό χρονικό διάστημα ανέλαβε πρωθυπουργός από 17-10-1945 μέχρι 1-11-1945. Ο Δαμασκηνός παραμένει ως αντιβασιλέας μέχρι τις 28-9-1946 οπότε επανήλθε με δημοψήφισμα ο βασιλιάς Γεώργιος Β΄. Ο αρχιεπ. Δαμασκηνός ήξερε πως η επιστροφή του άνακτος θα σήμαινε την αμφισβήτηση της νομιμότητας της εκλογής του, συγκάλεσε τον Ιούλιο του 1946 την Ι. Σ. για το θέμα αυτό. Με την επάνοδο στο θρόνο του βασιλιά, αρχίζουν οι ζυμώσεις από τους οπαδούς του αρχιεπ. Χρυσάνθου ο οποίος ήταν φιλοβασιλικός. Η αγγλική κυβέρνηση αρνήθηκε την αντικατάσταση του αρχιεπ. Δαμασκηνού. Ο αρχιεπ. Χρυσάνθος μετά από αυτή την εξέλιξη στις 7 Οκτωβρίου 1946 υπέβαλε την παραίτησή του από αρχιεπ. από 5 Ιουλίου του 1941 στα ανάκτορα όχι στην Ι.Σ., χωρίς όμως να γίνει αποδεκτή. Επί των ημερών του αρχιεπ. Δαμασκηνού ψηφίστηκε ο καινούργιος Κ. Χ. της Ε.Ε. (Ν. 671/1943) ο οποίος αντικατέστησε αυτόν του 1923. Ο νέος αυτός καταστατικός χάρτης ήταν σε ισχύ μέχρι τη δικτατορία των συνταγματαρχών, η οποία τον αντικατέστησε με το Ν.Δ.126/1968¹⁰³.

Ο αρχιεπ. Δαμασκηνός πέθανε αιφνίδια στις 28 Μαΐου 1949. Αμέσως μετά οι υποστηρικτές του αρχιεπ. Δαμασκηνού άρχισαν τις διεργασίες για την επαναφορά του αρχιεπ. Χρυσάνθου στο θρόνο. Η κυβέρνηση όμως του Θεμιστοκλή Σοφούλη αλλά και η πλειοψηφία των αρχιερέων δεν ήθελαν ξανά την επιστροφή του. Η ελληνική κυβέρνηση αμέσως με διάταγμα της συγκάλεσε την Ι.Σ. για την εκλογή νέου προκαθήμενου. Η Ι.Σ. συνεδρίασε στις 4 Ιουνίου 1949 και εξέλεξε τον μητροπ. Ιωαννίνων Σπυρίδωνα Βλάχο με 42 ψήφους υπέρ, έναντι 9 ψήφων στο μητροπ. Θεσσαλονίκης Γεννάδιο, 2 ψήφων στο μητροπ. Κορινθίας Μιχαήλ, 2 λευκών και ενός άκυρου ψηφοδέλιου. Η λύση αυτή βοήθησε όλες τις πλευρές.

¹⁰² Γ. Πρίντζιπα, *Εκκλησία και Ελληνισμός...*, ό.π., σελ. 106.

¹⁰³ Γ. Πρίντζιπα, ό.π., σελ. 108-110.

Ο νέος βασιλιάς Παύλος Α΄, που είχε διαδεχθεί τον αδελφό του Γεώργιο Β΄, μετά την εκδημία του αρχιεπ. Δαμασκηνού δέχθηκε εισηγήσεις φιλοβασιλικών αρχιερέων, κοινωνικών φορέων και της πανίσχυρης αδελφότητας Θεολόγων «Ζωή» που δούλευαν παρασκηνακά υπέρ του βασιλόφρονα αρχιεπ. Χρύσανθου. Τόσο ο πρωθυπουργός Θεμιστοκλής Σοφούλης, ο υπουργός παιδείας Κωνσταντίνος Τσάτσος αλλά και η Μ. Βρετανία δεν είχαν σκοπό να δημιουργήσουν μία ακόμα εκκλησιαστική κρίση την ώρα που η χώρα βρισκόταν στη δίνη του εμφυλίου πολέμου. Έτσι για δεύτερη φορά στην ιστορία της Ε.Ε. συνερχόταν κανονικά σε σώμα για να αποκτήσει νέο προκαθήμενο. Νέος αρχιεπ. Αθηνών έγινε ο Σπυρίδωνας Βλάχος¹⁰⁴.

Ένας από τους λόγους που η Ι.Σ. επέλεξε τον Σπυρίδωνα Βλάχο για αρχιεπ. Αθηνών, ήταν η άποψη πως ο Ιωαννίνων Σπυρίδων θα ήταν αποδεκτός από τα ανάκτορα αφού ήταν γνωστό πως ήταν βασιλόφρονας. Αυτό όμως δεν τον εμπόδισε όταν οι βουλευτές του κόμματος της ΕΔΑ ζήτησαν να συναντηθούν μαζί του (ήταν γνωστά σε αυτούς τα συναισθήματα του αλλά και η προσωπική σχέση με τον βασιλέα Παύλο Α΄) για την υπόθεση Μπελογιάννη, και του πρότειναν να παρέμβει για να μην εκτελεστούν ο Μπελογιάννης και οι σύντροφοί του. Ο αρχιεπ. δέχτηκε το αίτημά τους και παρεμβαίνει στο Παύλο Α΄ να μην γίνουν οι εκτελέσεις¹⁰⁵.

Ο αρχιεπ. Αθηνών Σπυρίδων πέθανε στις 21 Μαρτίου 1956 και τον διαδέχθηκε ο μέχρι τότε μητροπ. Δωρόθεος Κωτταράς ο οποίος έμεινε στο τιμόνι της Εκκλησίας για ένα περίπου χρόνο 1956-1957. Στις 26 Ιουλίου 1957 ο αρχιεπ. Δωρόθεος πεθαίνει στη Στοκχόλμη όπου είχε υποβληθεί σε εγχείρηση του εγκεφάλου. Διάδοχος του ο μητροπ. Πατρών Θεόκλητος Β΄ Παναγιωτόπουλος (1957-1962). Την εκλογή του στον αρχιεπισκοπικό θρόνο της Αθήνας υποστήριξε με θέρμη ο βουλευτής Αχαΐας και υπουργός Αχιλλέας Γεροκωστόπουλος. Η κυβέρνηση πίστεψε ότι ο νέος αρχιεπ. Αθηνών θα μπορούσε να ελέγχεται εύκολα από αυτήν. Ο απρόβλεπτος χαρακτήρας του νέου αρχιεπ. αλλά και η αδυναμία του να επιβληθεί ως προκαθήμενος στην Ι.Σ. για να περάσει η γραμμή της κυβέρνησης έφερε αρκετή αναστάτωση. Ο ίδιος ως πρόεδρος της Πανελλήνιας Επιτροπής Αυτοδιαθέσεως της Κύπρου σε διάγγελμά του προς τον ελληνικό λαό καταφέρθηκε με πολύ σκληρά λόγια κατά των Άγγλων και ζήτησε η ελληνική κυβέρνηση να μην προδίδει τα εθνικά θέματα «*χάριν των λεγόμενων ιδεολογικών συμφερόντων ή κοινωνικών συστημάτων*». Ο τότε πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Καραμανλής ζήτησε το λόγο από τον αρχιεπ. Θεόκλητο Β΄. Οι φιλοκυβερνητικές εφ. τον κατηγορούσαν για σύμπραξη με τους κομμουνιστές αλλά και για πνευματική αναρχία σε μία προσπάθεια να μειώσουν το κύρος του στους οπαδούς της κυβερνητικής παρατάξεως¹⁰⁶.

Επί των ημερών του αρχιεπ. Θεοκλήτου Β΄ η Ε.Ε. μπαίνει σε αχαρτογράφητα ύδατα. Τη χρονική περίοδο από την 21η Απριλίου 1959 μέχρι την κατάλυση του δημοκρατικού πολιτεύματος από τους συνταγματάρχες οι ιεράρχες εφαρμόζουν τον Κ.Χ. του αρχιεπ. Αθηνών Δαμασκηνού Ν.671/1943 της 27-9-1943 ο οποίος προβλέπει το μικτό σύστημα Ε.Ε., δηλαδή Σύνοδο Ιεραρχίας αλλά και Δ.Ι.Σ. Η εκλογή του αρχιεπ. Αθηνών είναι έργο της Συνόδου της Ιεραρχίας ενώ στο έτος 1959 η εκλογή μητροπ. είναι έργο της Δ.Ι.Σ., η οποία με τον τρόπο που χειρίστηκε την πλήρωση της μητροπόλεως Φθιώτιδος το έτος 1959 από το λεγόμενο κίνημα των επτά συνοδικών (με εκλογή ή μετάθεση), έδωσε την ευκαιρία στην κυβέρνηση να επέμβει απροκάλυπτα στα εσωτερικά θέματα της. Είχε προηγηθεί η κατάλληλη προετοιμασία της κοινής γνώμης μέσα σε όλο αυτό το γενικό κλίμα ώστε εκδόθηκαν νέοι Ν. και διατάγματα για αυτό το σκοπό, τροποποιώντας τον Κ. Χ. του έτους 1943. Με τη νέα νομοθεσία (Ν. 3952/1959, Ν. 4326/1943, Πράξη του υπουργικού συμβουλίου 184/1963, Διάταγμα 4562/1966 και Διάταγμα 4589/1966), η Ι.Σ. συνέρχεται κάθε

¹⁰⁴ Α. Νανάκη (μητροπ.), *Πτυχές σχέσεων...*, ό.π., σελ. 154-156.

¹⁰⁵ Α. Νανάκη (μητροπ.), ό.π., σελ. 157-158.

¹⁰⁶ Γ. Πρίντζιπα, ό.π., σελ. 135-136.

έτος για εκλογή αρχιεπ. Αθηνών και μητροπ., η Δ.Ι.Σ. γίνεται εννεαμελής και, το σπουδαιότερο, καταργήθηκε για τους αρχιερείς το μεταθετό¹⁰⁷.

Μία ακόμη μεγάλη αναστάτωση και σκανδαλισμός των πιστών ήταν η ανοικτή επέμβαση του κράτους στο ζήτημα της εκλογής καινούργιου αρχιεπ. Αθηνών το έτος 1962. Τότε εκκλησιαστικοί κύκλοι με πρόσβαση στο παλάτι αλλά και στην κυβέρνηση της χώρας, βοηθούμενοι από θρησκευτικά σωματεία έχοντας τη συμπαράσταση του πρωθιερέα των ανακτόρων αρχιμ. Ιερωνύμου Κοτσώνη, καθηγητή του Κανονικού Δικαίου στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και την στήριξη του καθηγητή της Νομικής Σχολής Αθηνών Αλ. Τσιριντάνη είχαν κάνει σημαία τους το ζήτημα του μεταθετού. Η αδυναμία δυστυχώς, της πληρώσεως κενών μητροπόλεων από το έτος 1959 μέχρι τη δικτατορία των συνταγματαρχών και το θέμα της εκκρεμότητας για ένα έτος 1965/1966 των καινούργιων μητροπ. συντηρούσε και αύξανε το πολωτικό κλίμα στην κοινή γνώμη¹⁰⁸.

Μέσα σε αυτό το άσχημο περιβάλλον ο αρχιεπ. Αθηνών θέλησε να κρατήσει ισορροπίες για να επέλθει η ειρήνη στην Εκκλησία. Δεχόμενος την πρόταση των αρχιερέων για τη χρήση του μεταθετού για τις κενές επαρχίες, χωρίς όμως να έρχεται σε ανοιχτή σύγκρουση με την κυβέρνηση, μπλοκάροντας ο ίδιος την εκλογική διαδικασία, για την ανάδειξη νέων μητροπ. στις κενές επαρχίες. Δυστυχώς όμως τα πράγματα πήραν μία διαφορετική τροπή από αυτή που ζητούσαν ο αρχιεπ. Αθηνών και η κυβέρνηση που ήθελαν καινούργιο Κ. Χ. Οι αρχιερείς (επτά συνοδικοί) που αποτελούσαν την πλειοψηφία της Δ.Ι.Σ. έκαναν μόνοι τους εκλογές. Οι συνέπειες ήταν μεγάλες. Η κυβέρνηση του Κ. Καραμανλή αντέδρασε άμεσα αλλάζοντας τον Κ. Χ. δίνοντας σε αυτήν την ευκαιρία να διαλύει ή να αναβάλλει την λειτουργία της Συνόδου, όποτε αυτή το έκρινε σωστό. Τελικά μετά από αντιδράσεις η ελληνική κυβέρνηση αποφάσισε να μην εφαρμοστεί αυτός ο Ν., και να συστήσει επιτροπή, υπό την προεδρία του αρχιεπ. Θεοκλήτου Β', ο οποίος μετά από ένα μικρό χρονικό διάστημα απεβίωσε, στις 8 Ιανουαρίου 1962. Τελικά η κυβέρνηση κατέθεσε στο κοινοβούλιο νέο Ν. περιλαμβάνοντας τα σημεία που την ενδιέφεραν, απαγόρευσε το μεταθετό εκτός από την αρχιεπισκοπή Αθηνών και της μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, Πατρών και Πειραιώς. Το συγκεκριμένο νομοσχέδιο προκάλεσε την αντίδραση των κομμάτων του Κέντρου και της Αριστεράς για τον τρόπο ελέγχου της Ε.Ε. από την κυβέρνηση Κ. Καραμανλή και διαμαρτυρήθηκαν για την παρέμβαση του παλατιού στα εσωτερικά ζητήματα της Εκκλησίας που αποσκοπούσε στην ανάδειξη του αρχιμ. Ιερώνυμου Κοτσώνη σε αρχιερέα. Στις εξελίξεις αυτές σημαντικό ρόλο έπαιξαν οι εκκλησιαστικές οργανώσεις υπό τον αρχιμ. Αυγουστίνο Καντιώτη (μετέπειτα μητροπ. Φλωρίνης) που συντηρούσαν σε καθημερινή βάση το άσχημο αυτό κλίμα. Η ανάδειξη κάποιων εκκλησιαστικών σκανδάλων που ποτέ δεν αποδείχθηκαν, αμαύρωσαν την εικόνα του αρχιεπ. Θεοκλήτου Β' που θεωρήθηκε υπεύθυνος για τα αποτελέσματα των εκλογών που έγιναν, ως προϊόν συναλλαγής.

Ο θάνατος του αρχιεπ. Αθηνών Θεοκλήτου Β' έφερε ξανά στην επιφάνεια τον τρόπο εκλογής προκαθημένου. Νέος αρχιεπ. Αθηνών έγινε ο από Αττικής και Μεγαρίδος Ιάκωβος Βαβανάτσος. Συνοποψήφιος του ο αρχιμ. Ιερώνυμος Κοτσώνης ο οποίος σε εκείνη την εκλογική αναμέτρηση έλαβε μόνο τέσσερις ψήφους. Τα αποτελέσματα της εκλογής συνοδεύτηκαν από έντονες αντιδράσεις, οι οποίες προήλθαν από τους φοιτητές της Θεολογικής Σχολής Αθηνών και τις εφ. της περιόδου εκείνης, που αναπαρήγαγαν ψιθύρους για ηθικά σκάνδαλα. Κατατέθηκαν μηνύσεις εναντίον του νέου προκαθημένου για σκάνδαλα ηθικής φύσεως, από τον αρχιμ. Δαμασκηνό Γεωργακόπουλο (ο οποίος αργότερα αυτοβούλως αποσηματίστηκε) και τον στρατηγό Μπενή-Ψάλτη. Αμέσως άρχισαν ανακρίσεις στις οποίες ανέλαβε ο μητροπ. Ξάνθης Αντώνιος ο οποίος λίγο αργότερα παραιτήθηκε και ανέλαβε ο μητροπ.

¹⁰⁷ Α. Αγγελοπούλου, *Εκκλησιαστική Ιστορία: Ιστορία των δομών διοικήσεως και ζωής της Εκκλησίας της Ελλάδος (εικοστός αιώνας)*, εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2012 (5), σελ. 66-68.

¹⁰⁸ Α. Αγγελόπουλου, *ό.π.*, σελ. 69-71.

Σισανίου και Σιατίστης Πολύκαρπος. Η κατάσταση είχε ξεφύγει από τον έλεγχο της κυβέρνησης, με τον τύπο της εποχής να συνεισφέρει στην αναταραχή που είχε δημιουργηθεί με τα αλληπάλληλα δημοσιεύματά του. Το αρνητικό κλίμα που έχει δημιουργηθεί φάνηκε την ημέρα της ενθρόνισης του νέου αρχιεπ. όπου δεν παρευρέθηκε ο βασιλιάς Παύλος αυτοπροσώπως, αλλά τον εκπροσώπησε ο υπασπιστής του Δ. Λεβίδης. Στην ενθρόνιση δεν παρευρέθηκε ούτε η ελληνική κυβέρνηση. Η στάση της αυτή έφερε αναστάτωση στο παλάτι που ζητούσε την αιτιολόγηση της απόφασής της. Λίγο αργότερα ο αρχιεπ. Αθηνών Ιάκωβος Γ΄ Βαβανάτσος εξαναγκάστηκε σε παραίτηση από το θρόνο του¹⁰⁹.

Την απόφασή του ανακοίνωσε στους εκπροσώπους του τύπου ένας υπάλληλος της Ι.Σ. Στην ιδιόχειρη παραίτησή του ο Ιάκωβος Γ΄ έγραφε τα εξής: «Πολλή και καταθλιπτική κυβερνητική πιέσει, θυσιάζω και σφαγιάζω εμαυτόν και ρίπτομαι ως Ιωνάς εις την θάλασσαν, χάριν της κανονικής διοικήσεως και της ζωής της Εκκλησίας»¹¹⁰.

Ο από Αττικής και Μεγαρίδος Ιάκωβος Γ΄ Βαβανάτσος από την ημέρα της εκλογής του έγινε ο στόχος των εκκλησιαστικών οργανώσεων και του ζητείται να εγκαταλείψει το θρόνο. Για τη δράση των εκκλησιαστικών οργανώσεων και ειδικά της «Ζωής» η οποία είχε εμπλακεί έντονα στο παρασκήνιο αλλά και δημόσια για την ανάδειξη νέου αρχιεπ. Αθηνών το Νοέμβριο του 1938, όταν υποψήφιοι ήταν ο μητροπ. Κορινθίας Δαμασκηνός και ο Χρύσανθος Τραπεζούντος. Ο καθηγητής της Θεολογικής Σχολής Αθηνών Βλάσιος Φειδάς σε συνέντευξή του για το ρόλο της συγκεκριμένης αδελφότητας Θεολόγων δήλωσε όπως ο Α. Αγγελόπουλος σημειώνει: «Η προοδευτική συνειδητοποίηση των δυνάμεών τους, έγινε το καλύτερο πιστοποιητικό για την είσοδό τους στο δημόσιο βίο της Χώρας, με διάθεση όμως να επηρεάζουν όχι μόνο τα εκκλησιαστικά, αλλά και τα πολιτικά πράγματα. Η εμπλοκή τους όμως την περίοδο της δικτατορίας του Μεταξά, όπως και στην έρευνά σας τονίσατε, άνοιξε νέες προοπτικές. Η ανάπτυξη τους στον κοινωνικό χώρο θα ενίσχυε όχι μόνο την επιρροή, αλλά και την οικονομική τους βάση. Η εμπειρία που αποκτήθηκε στην περίοδο αυτή της δικτατορίας του Ιω. Μεταξά, συνδέθηκε με μία αισθητή κοινωνική παρουσία, κυρίως την περίοδο της ναζιστικής κατοχής, και με μία όλο και πιο σταθερή προώθηση της πολιτικής εμπλοκής τους ιδιαίτερα στην περίοδο του εμφυλίου πολέμου.[...]. Με φροντίδα στελεχών των οργανώσεων κυκλοφορούσαν κατασκευασμένοι φάκελοι για την ανηθικότητα ιεραρχών που δηλητηρίαζαν και την καλοπροαίρετη κοινή γνώμη»¹¹¹.

Διάδοχος του αρχιεπ. Ιακώβου Γ΄ ήταν ο μητροπ. Φιλίππων, Νεαπόλεως και Θάσου Χρυσόστομος Β΄ Χατζησταύρου, γνωστός για τη συμμετοχή του στο Μακεδονικό αγώνα υπήρξε, μητροπ. Φιλαδελφείας το έτος 1913 και μητρολ. Εφέσου από το έτος 1919, ήρθε στην Ελλάδα μετά την Μικρασιατική καταστροφή και έγινε το έτος 1924 μητροπ. Φιλίππων Νεαπόλεως και Θάσου. Ο ίδιος ήταν πολύ συντηρητικός χαρακτήρας ενώ είχε ξεπεράσει τα ογδόντα όταν έγινε ο νέος προκαθήμενος της Ε.Ε. Στη διάρκεια της θητείας του οι σχέσεις Εκκλησίας-Πολιτείας θα μπόυνε ξανά σε καινούργιες περιπέτειες εξαιτίας του μεταθετού των επισκόπων. Το Νοέμβριο του 1965 η ιεραρχία αποφάσισε δύο από τις δεκαπέντε επαρχίες που ήταν κενές (οι μητροπόλεις Πειραιώς και Σερρών) να πληρούνται «δια καταστάσεως» (μεταθέσεως). Οι αρχιερείς που στην «οργανωσιακή» ομάδα της Ι.Σ. δεν προσήλθαν στην εκλογική διαδικασία, χαρακτήρισαν τη διαδικασία αυτή πραξικοπηματική, επειδή έγιναν παρά την απόφαση της κυβέρνησης για αναστολή των εργασιών της ιεραρχίας. Η κυβέρνηση του Στέφανου Στεφανόπουλου αναγκάστηκε να εκδώσει νέο Β.Δ. και να αναστείλει τις εργασίες της ιεραρχίας. Αυτό έγινε επειδή ο μητροπ. Ελευθερουπόλεως Αμβρόσιος προσέφυγε στο Συμβούλιο της Επικρατείας, το οποίο είχε εκδώσει προσωρινή διαταγή αναστολή εφαρμογής της υπ' αρ, 184/1965 ΦΕΚ 196, τ. Α΄/02-11-

¹⁰⁹ Γ. Πρίντζιπα, *Εκκλησία και Ελληνισμός...*, ό.π., σελ. 136-138.

¹¹⁰ Γ. Πρίντζιπα, ό.π., σελ. 139.

¹¹¹ Α. Αγγελοπούλου, ό.π., σελ. 59-61.

1965 Πράξεως του υπουργικού συμβουλίου που επέτρεπε τη διεξαγωγή εκλογών με τη διαδικασία του μεταθετού για τις μητροπόλεις Πειραιώς και Σερρών.

Όμως οι εκλογές έγιναν κανονικά υπό την προεδρία του αρχιεπ. Αθηνών Χρυσοστόμου Β΄ παρουσία 35 μητροπ. ενώ απουσίαζαν οι επτά οργανωσιακοί μητροπολίτες που διαφωνούσαν, αλλά και οκτώ μητροπολίτες λόγω γήρατος ή άλλου κωλύματος, μεταξύ αυτών που απουσίαζαν ήταν και ο μητροπ. Φλωρίνης Βασίλειος. Η κυβέρνηση δεν αναγνώρισε τα αποτελέσματα των εκλογών αφού υπήρχε δικαστική εμπλοκή. Η αντιπαράθεση κυβέρνησης-Εκκλησίας δημιούργησε πολιτικό πρόβλημα αφού το κόμμα της ΕΡΕ που στήριζε την κυβέρνηση (γνώστης ως των «ασποστατών») τηρούσε ίσες αποστάσεις, ενώ τα κόμματα της αντιπολίτευσης της Ένωσης Κέντρου και της ΕΔΑ κατηγορούν την εμπλοκή της κυβέρνησης και τους λανθασμένους χειρισμούς της που παρατείνουν την κρίση μεταξύ κράτους και Εκκλησίας. Η κυβέρνηση μέσω του αρμόδιου υπουργού Στ. Αλλαμανή κατηγορήσε την πλειοψηφία και τον προκαθήμενο της ως «εκτός νόμου» και αντάρτες, και αυτοί να απαντούν στον υπουργό πως δεν είναι αποστάτες αλλά η πλειοψηφία¹¹².

Η νομοθετική διευθέτηση του θέματος ήταν αδύνατη έτσι το κράτος ανέθεσε νομοκανονική επιτροπή για να μπορέσουν να βρουν την κατάλληλη λύση στο ακανθώδες αυτό τεράστιο πρόβλημα. Τελικά η νομιμοποίηση των καινούργιων μητροπολιτών έγινε με το Ν.Δ. 4589/66 με το οποίο το κράτος, έβαζε όριο ηλικίας εξόδου των ιεραρχών και οικονομικό έλεγχο στα έσοδα τους. Το πρόβλημα τώρα μετατοπίστηκε σε νέα φάση, αφού οι αρχιερείς που διαφωνούσαν με αυτή την εξέλιξη (μεταξύ αυτών και ο μητροπ. Φλωρίνης Βασίλειος) θα αγωνιστούν για την κατάργηση αυτών των διατάξεων. Μέσα σε αυτό το γενικό κλίμα που επικρατούσε στο εσωτερικό της Εκκλησίας το εκκλησιαστικό ζήτημα που άρχισε από το τέλος της δεκαετίας του 1950, θα μπει σε νέες περιπέτειες με την κατάλυση της δημοκρατίας και την στρατιωτική δικτατορία των συνταγματαρχών της 21ης Απριλίου 1967¹¹³.

Όπως ο Χ. Ανδριόπουλος αναφέρει: «Σε διάστημα μικρότερο του μηνός από την ημέρα που τα τανκς βγήκαν στους δρόμους, ο έλεγχος της Εκκλησίας από το δικτατορικό καθεστώς ολοκληρώθηκε και δημιουργήθηκε μία «Εκκλησία εκτάκτου ανάγκης» με σκοπό να (συν-) υπηρετήσει τις ίδιο πολιτικές επιδιώξεις της «Επανάστασεως». Οι παρεμβάσεις της δικτατορίας ήταν άμεσες και επιτυχείς για τις δικές της επιδιώξεις»¹¹⁴.

Την συγκεκριμένη περίοδο στην Ι.Σ. επικρατούσαν ουσιαστικά δύο δεξαμενές σκέψης με σαφή πολιτικό και εκκλησιαστικό προσανατολισμό. Το ζήτημα ουσιαστικά που δημιουργήθηκε στους κόλπους της ιεραρχίας με το «ανάθεμα» κατά του Ελ. Βενιζέλου και χώρισε τους αρχιερείς σε φιλοβασιλικούς και φιλοβενιζελικούς δεν σταμάτησε ποτέ να υπάρχει στους κόλπους της Εκκλησίας. Η πρώτη ομάδα προέρχονταν από τα σπλάχνα της «Παγκληρικής Ενώσεως» με ηγετικές φυσιογνωμίες τον αρχιμ. Δαμάσκηνο Παπανδρέου (μετέπειτα Αθηνών), τον αρχιμ. Αθηναγόρα Σπύρου (μετέπειτα Ο.Π.Κ.), τον αρχιμ. Παντελεήμων Φωστήνη πρωτοσύγκελλο του αρχιεπ. Αθηνών Μελετίου Μεταξάκη, μετέπειτα Καρυστίας και Σκύρου και μητροπ. Χίου, ιδρυτή του «Ιερού Τάγματος Αγίου Παντελεήμων» το οποίο συγκρούστηκε έντονα με την αδελφότητα θεολόγων «Ζωή». Από το «Τάγμα» προήλθαν ο μητροπ. Κορίνθου Παντελεήμων Καρανικόλας, ο Θεσσαλονίκης Παντελεήμων (Παπαγεωργίου), ο οποίος κατά τη διάρκεια της δικτατορίας κηρύχθηκε έκπτωτος (Φεβρουάριος 1968) όπως και το πνευματικό του τέκνο μητροπ. Ελασσώνος Ιάκωβος Μακρυγιάννης. Από το «Τάγμα» αναδείχτηκε και ο Αττικής και Μεγαρίδος

¹¹² Χ. Ανδρέοπουλου, *Η Εκκλησία κατά τη δικτατορία 1967-1974: Ιστορική και νομοκανονική προσέγγιση*, εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2017, σελ. 43-44, (διδακτορική διατριβή).

¹¹³ Π. Ανδριόπουλου, *Πτυχές του εκκλησιαστικού ζητήματος (Σύγχρονα εκκλησιαστικά γεγονότα)*, Αθήνα 1993, χ.ε., σελ. 10-11.

¹¹⁴ Π. Ανδριόπουλου, ό.π., σελ. 26.

(μετέπειτα αρχιεπ.) Ιάκωβος Βαβανάτσος. Σε αυτό το κλίμα που εξέφραζε αυτή την παράταξη ανήκει και ο μετέπειτα αρχιεπ. Αθηνών Σεραφείμ Τίκας. Όλοι αυτοί οι αρχιερείς είχαν βενιζελικές ρίζες και βρίσκονταν πολύ κοντά στο κλίμα του Ο.Π.Κ. και όπως ο Χ. Ανδρεόπουλος γράφει: «[...] υπηρετούσαν την Οικουμενική παράδοση της εθναρχούσας Εκκλησίας και αντιμάχονταν ως εξωεκκλησιαστική τη λειτουργία των χριστιανικών οργανώσεων»¹¹⁵.

Η δικτατορία των συνταγματαρχών της 21ης Απριλίου 1967 ανέτρεψε την υπηρεσιακή κυβέρνηση του Παναγ. Κανελλόπουλου, και στη θέση του πρωθυπουργού, διορίστηκε από τους πραξικοπηματίες ο εισαγγελέας του Αρείου Πάγου Κ. Κόλλιας. Αμέσως η στρατιωτική δικτατορία φρόντισε να απαλλαγεί από τη Δ.Ι.Σ. της περιόδου και να την αντικαταστήσει στη διοίκηση από Αριστίνδην Σύνοδο που ήταν κάτω από τον απόλυτο έλεγχο της.

Όπως εύστοχα ο Χ. Ανδρεόπουλος παρατηρεί: «Η έννοια της Εκκλησίας στη διάρκεια της Επταετίας από τους κρατούντες σε καμία περίπτωση δεν θα κατανοηθεί θεολογικά, άλλα θεσμικά γιατί αυτό είναι που τους ενδιαφέρει προκειμένου να προσπορίσουν κοινωνική έννοια»¹¹⁶.

Το στρατιωτικό πραξικόπημα της 21 Απριλίου 1967 δεν ήταν δυνατόν να μην ακουμπήσει την Ε.Ε., σε μία χρονική συγκυρία που η εκκλησιαστική κρίση των προηγούμενων ετών, προσέφερε την πρόφαση για άλλη μία καινούργια επέμβαση του κράτους στα εσωτερικά ζητήματα της εκκλησιαστικής διοικήσεως. Την αφορμή έδωσε η αδυναμία του υπερήλικα αρχιεπ. Αθηνών Χρυσόστομου Β΄ να ασκήσει τα λειτουργικά του καθήκοντα. Το βράδυ της 21ης Απριλίου ορκίζεται νέα κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Κ. Κόλλια εισαγγελέα του Αρείου Πάγου, και υπουργό Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων τον Κ. Καλαμποκιά. Την καινούργια κυβέρνηση ορκίζει με εντολή του βασιλιά Κωνσταντίνου Β΄, ο αρχιμ. Ιερώνυμος Κοτσώνης πρωθυερέας των ανακτόρων. Η Δ.Ι.Σ., με ομόφωνη απόφασή της, έστειλε συγχαρητήριο τηλεγράφημα. Λίγες ημέρες μετά το στρατιωτικό πραξικόπημα των συνταγματαρχών, η νέα κυβέρνηση διέταξε να μην πραγματοποιηθεί η σύγκληση της ιεραρχίας για εκλογές καινούργιων μητροπολιτών. Οι συγκυρίες την βοήθησαν αφού τη Μεγάλη Παρασκευή το βράδυ την ώρα της περιφοράς του επιταφίου ο αρχιεπ. Χρυσόστομος εξαντλημένος από τη νηστεία και κάτω από την πίεση των γεγονότων των ημερών, λιποθυμά και μεταφέρεται στο νοσοκομείο Ερυθρός Σταυρός. Αμέσως διαδίδεται η είδηση πως ο προκαθήμενος της Εκκλησίας υπέστη καρδιακή προσβολή¹¹⁷.

Στις 10/5/1967 υπογράφηκε και αυθημερόν δημοσιεύθηκε στην Ε.τ.Κ. ο Α.Ν. 3/1967 με τίτλο «περί τροποποίησης και συμπλήρωσης διατάξεων τινών του υπ' αριθ. 671/1943 Νόμου «περί Καταστατικού Χάρτου της Εκκλησίας της Ελλάδος».

Σύμφωνα με τον Α.Ν. 3/1967 η Ι.Σ. συγκροτείται κάθε νέα συνοδική περίοδο με τον αρχιεπ. Αθηνών ως πρόεδρο και οκτώ μητροπολίτες, οι οποίοι λαμβάνονται από τους μητροπολίτες της Ε.Ε. Ουσιαστικά δεν έγινε τίποτα περισσότερο από την συνέχιση των κρατικών παρεμβάσεων, από τον τρόπο της ανακήρυξης του αυτοκεφάλου του 1833, τον τρόπο πίεσης και αναγκαστικής εμπλοκής του «ανάθεμα» ή στον εκκλησιαστικό διχασμό την εποχή της δικτατορίας του Ιωάννη Μεταξά. Στις 10 Μαΐου 1967 καταργήθηκε αυτό που με τόσο κόπο και σημαντικές προσπάθειες είχε κατακτηθεί από την Ε.Ε. το έτος 1923, δηλαδή, το κανονικό τρόπο διοίκησης.

Από τη στιγμή που ο προκαθήμενος αρχιεπ. Χρυσόστομος Β΄ νοσηλεύτηκε στο νοσοκομείο, οι πραξικοπηματίες προσπάθησαν με κάθε τρόπο να αποσπάσουν την παραίτησή του. Για αυτό το λόγο έστειλε επιστολή στο παλάτι αρνούμενος την παραίτησή του. Με τον Α.Ν.3/1967 η δικτατορία με τα αρθ.

¹¹⁵ Π. Ανδριόπουλου, ό.π.,σελ. 28.

¹¹⁶ Π. Ανδριόπουλου, ό.π.,σελ. 53.

¹¹⁷ Γ. Πρίντζιπα, *Εκκλησία και Ελληνισμός...*, ό.π., σελ. 151-152.

2 και αρθ. 3 ο αρχιεπ. Αθηνών δεν θα εκλέγονταν Σύνοδο της ιεραρχίας, αλλά από Δ.Ι.Σ. Στη συνέχεια εφαρμόστηκε άμεσα η διάταξη της παραγράφου 2 του αρθ. 4 του Ν.Δ. 4589/1966. Σύμφωνα με αυτό το διάταγμα δεν εξαιρείται πλέον ο αρχιεπ. Αθηνών που μαζί με τους μητροπ. και βοηθούς επ. της Ε.Ε. αποχωρούν αυτοδίκαια από την ενεργό υπηρεσία τους, μόλις συμπληρώσουν τα ογδόντα έτη¹¹⁸.

Μετά την κήρυξη σε χηρεία της αρχιεπ. Αθηνών κλήθηκε η Αριστίνδην Σύνοδος να προβεί σε πλήρωση του κενού θρόνου. Σε αυτήν μετείχαν μητροπ. που ήταν αντίθετοι στις εκλογές του έτους 1965, όλοι φιλοοργανωσιακοί. Η στρατιωτική κυβέρνηση είχε δύο επιλογές την ώρα εκείνη. Την πρόταση του παλατιού για τον αρχιμ. Ιερώνυμο Κοτσώνη ή την επιλογή της πρότασης των αξιωματικών του στρατού για την υποψηφιότητα του μητροπ. Καστοριάς Δωρόθεου Γιανναρόπουλου. Την ημέρα των εκλογών οι δικτάτορες Γ. Παπαδόπουλος και Στ. Παττακός πήγαν οι ίδιοι στο συνοδικό μέγαρο για να «οδηγήσουν» την Αριστίνδην Σύνοδο υποχρεωτικά σε μία από τις δύο παραπάνω επιλογές. Νέος αρχιεπ. Αθηνών και πάσης Ελλάδος, έγινε τελικά, ο αρχιμ. Ιερώνυμος Κοτσώνης¹¹⁹.

Από τον Μάιο του 1967 επί των ημερών του αρχιεπ. Ιερώνυμου Α΄ Κοτσώνη έγινε η εκλογή και χειροτονία 29 μητροπ. και αφορούσε όχι μόνο τις κενές μητροπόλεις που υπήρχαν αλλά και αυτές που έμειναν κενές μετά την επιβολή της δικτατορίας. Επιπλέον έγινε η εκλογή και η χειροτονία πέντε νέων βοηθών επισκόπων. Στην έκθεση που ο ίδιος υπέβαλε στην ιεραρχία το 1972 και που λίγο μετά από την παραίτησή του από τον θρόνο της Αθήνας σε ένα συνολικό απολογισμό του έργου του ως προκαθήμενος της Ε.Ε., και που αργότερα εκδόθηκε σε βιβλίο σημειώνει: *«Ουδέν σύστημα εκλογής των επισκόπων είναι τέλειον. Πάντα τα συστήματα έχουν τας ελλείψεις των και τα ελαττώματά των. Εκείνο, το οποίον αποτελεί πλήρη και τελειάνδιασφάλισιν για την ανάδειξιν των αρίστων εις το ύπατον της αρχιεροσύνης αξίωμα, είναι η βαθύτατη συναίσθησις των εκλεκτόρων, ότι δια της ψήφου των είναι δυνατόν είτε να ευεργετηθούν την Εκκλησίαν, είτε να κακουργήσουν κατ' αυτής και του πληρώματός της και να γίνουν αίτιοι είτε να δοξάζηται, είτε να βλασφημηθή το όνομα Κυρίου. Κατά ταύτα, πρώτον, οι προς αρχιερατείαν εκλόγιμοι δεν θα προβάλλουν οι ίδιοι την υποψηφιότητά των. Εάν η Ιεραρχία δεν γνωρίζη τους κληρικούς τούτους, σημαίνει, ότι ούτοι δεν είναι εξ εκείνων, οι οποίοι παρουσιάζουν δράσιν τοιαύτην, ώστε να είναι αρκετή να τους αναδείξη Μητροπολίτας. Τούτο Βεβαίως δεν σημαίνει, ότι η Ιεραρχία δεν θα λαμβάνη υπ' όψιν ορισμένα αυτων προσόντα, αλλά τα αποδεικτικά των προσόντων τούτων πρέπει να αναζητή και να τα ευρίσκη η αρμόδια εκκλησιαστική αρχή είτε αυτή να προκαλή ονομαστικώς τους υποψηφίους, ίνα τα υποβάλουν»¹²⁰.*

¹¹⁸ Α. Αγγελόπουλου, ό.π., σελ. 72.

¹¹⁹ Γ. Πρίντζιπα, ό.π., σελ. 153.

¹²⁰ Ι. Κοτσώνη (αρχιεπ. πρ. Αθηνών), *Εις το πηδάλιον της Εκκλησίας*, τ. Β΄, τεύχ. Α΄, εν Αθήναις 1975, χ.ε., σελ. 168.

ΜΕΡΟΣ Γ΄

**Ο ΒΙΟΣ, Η ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ
ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΦΛΩΡΙΝΗΣ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ
ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΔΙΑΔΟΧΟΥ ΤΟΥ
ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΥ ΚΑΝΤΙΩΤΗ.**

Κεφάλαιο Ι΄

Τα πρώτα χρόνια του βίου του και η εκκλησιαστική διαδρομή του μητροπολίτου Φλωρίνης Βασιλείου Παπαδόπουλου.

Ο πατέρας του μητροπ. Βασιλείου ονομάζονταν Δημήτριος, γεννήθηκε στο Λέχοβο της Καστοριάς στις αρχές της δεκαετίας του 1850. Ο πατέρας του Δημητρίου, παπα-Χρήστος ήταν εφημέριος στο Λέχοβο και καλλίφωνος, γνώριζε βυζαντινή μουσική από το διάσημο μουσικοδιδάσκαλο της περιόδου εκείνης Γαβριήλ. Ο Δημήτριος μετανάστευσε στη Μ. Ασία όπου εργάστηκε ως δάσκαλος και ιεροψάλτης ενώ αργότερα κατέληξε στο Κολ-Δερέ, όπου παντρεύτηκε. Οι κάτοικοι της περιοχής τον εκτιμούσαν ιδιαίτερα για το ήθος του, ώστε ο μητροπ. Εφέσου Κωνσταντίνος τον χειροτόνησε σε πρεσβύτερο. Στο Κολ-Δερέ, το 1882 γεννήθηκε ο μετέπειτα μητροπ. Βασίλειος. Δεν μας είναι γνωστό το όνομα της βάπτισης του, διότι το όνομα Βασίλειος το πήρε όταν έγινε μοναχός. Αλλά και το επίθετό του με το οποίο ήταν αργότερα γνωστός, Παπαδόπουλος, δεν πρέπει να είναι το σωστό. Αυτό το επίθετο το δήλωσε αργότερα στις τουρκικές αρχές ελέγχου, ως δικό του επίθετο, στα γεγονότα της καταστροφής της Σμύρνης, προκειμένου να επιβιβαστεί σε ιταλικό καράβι για να φύγει ως Ιταλός υπήκοος. Το πραγματικό του επίθετο, σύμφωνα με την παράδοση της εποχής αλλά και του τόπου του, πρέπει να ήταν Παπαδημητρίου. Όταν ήταν δύο ετών η οικογένειά του εγκαταστάθηκε στο Χορόζ-Κιοϊ, αφού ο μητροπ. Εφέσου διόρισε ως εφημέριο εκεί τον πατέρα του στοναό της Αγίας Αναστασίας. Το χωριό εκείνο ήταν μισή ώρα μακριά με τα πόδια από τη Μαγνησία¹²¹. Ο τρόπος ζωής στη συγκεκριμένη περιοχή ήταν πολύ ιδιόμορφος και για τα παιδιά των κληρικών της ενορίας αυτής αρκετά σκληρός. Ήταν συνεχώς περιορισμένοι, υποχρεωμένοι να παραμένουν στα κελιά του περιβόλου και να γίνονται μάρτυρες άσχημων καταστάσεων σε καθημερινή βάση ανθρώπων που έπασχαν από διάφορες ψυχικές ασθένειες, πού προέρχονταν από επιμειξίες. Ύστερα από πολλές παρακλήσεις της πρεσβυτέρας του πήρε την απόφαση να επιστρέψουν ξανά στο Κολ-Δερέ, αποχωριζόμενοι των φίλων και αρκετών συγγενών (η γιαγιά του, από την πλευρά της μητέρας του, η Σαμπέτα ήταν μόνιμος κάτοικος του χωριού)¹²².

Ο πατέρας του φρόντισε και αυξήθηκαν τα έσοδα του ναού, και έτσι μπόρεσε να προχωρήσει στην πρόσληψη δασκάλου αποφοίτου γυμνασίου, ο οποίος βοηθούμενος από τους δύο ιεροψάλτες εφάρμοσε ένα ικανοποιητικό πρόγραμμα μαθημάτων. Εκείνη την εποχή ο μικρός Βασίλειος διάβαζε συνεχώς βιβλία. Έχοντας μάλιστα και ιδιαίτερη κλίση στη ζωγραφική, επιδίδονταν και σε αυτή. Καθώς πλησίαζε ο χρόνος της αποφοίτησής του από το Ελληνικό σχολείο ο Σουλτάνος έστειλε, με δικά του έξοδα, δάσκαλο για τη διδασκαλία της τουρκικής γλώσσας στους μαθητές του σχολείου. Η σχολή, την οποία ο ίδιος συνέστησε, είχε τέσσερις τάξεις, με μαθήματα που αντιστοιχούσαν στο επίπεδο του δημοτικού σχολείου. Ο μικρός Βασίλειος ζήτησε από το χότζα, τον ΧαλίμΕφέντη, να μπορέσει να τελειώσει τη συγκεκριμένη σχολή σε δύο χρόνια πράγμα που το κατάφερε μαθαίνοντας μαζί περσικά και αραβικά. Οι γονείς του σύντομα αντιλήφθηκαν ότι, μετά από επτά χρόνια διαμονής του στο Κολ-Δερέ, δεν υπήρχε τρόπος αποκατάστασης των παιδιών τους. Έτσι όταν εγκαταστάθηκαν στο Χορόζ-Κιοϊ. Ο ιερέας πατέρας του αποφάσισε και ο νεαρός τότε Βασίλειος δέχτηκε, να πάει για σπουδές στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης. Για να πετύχει αυτό για ένα χρόνο πήγαινε στη λεγόμενη «Αστική Σχολή» της Μαγνησίας ως ακροατής των διδασκόμενων μαθημάτων Ελληνικών της ανώτατης τάξης, ενώ μετά το γεύμα διδάσκονταν συμπληρωματικά μαθήματα

¹²¹ Γ. Ρούκαλη π. Αθαν., *Βιογραφία του Αρχιεπισκόπου του Χρυσοστόμου Σμύρνης, Βασιλείου Παπαδόπουλου ή Παπαδημητρίου. Το μυστηριώδες και περιπετειώδες ταξίδι 116 Τακρίων, Εγκυκλίων Επιστολών (1859-1891) του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως από τις πλέον απομακρυσμένες εμπόλεμες περιοχές της τουρκοκρατούμενης Ελλάδας του 1911-1912 (Δράμα, Σέρρες, Σμύρνη) έως σήμερα, στον Πειραιά, Πειραιάς 2012. Σε ηλεκτρονική μορφή.*

¹²² Γ. Ρούκαλη, *ό.π.*, σελ. 19-24.

από τον σχολάρχη Βενιαμίν (ο οποίος έγινε κατόπιν Οικουμενικός Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Βενιαμίν Α΄). Ο Βενιαμίν τότε του δίδασκε τη γαλλική γλώσσα, αλλά επειδή η προφορά του είχε ελλείψεις, ο Βασίλειος πήγαινε και φοιτούσε και στην εβραϊκή γαλλική σχολή της Μαγνησίας, στην οποία δίδασκαν Εβραίοι δάσκαλοι από το Παρίσι¹²³.

Στη συνέχεια ο Βασίλειος άρχισε την συστηματική προετοιμασία για τη Ιερά Θεολογική Σχολή της Χάλκης. Μετά από σωματική εξέταση από γιατρούς της Σχολής υποβλήθηκε από τους καθηγητές σε αυστηρές εξετάσεις, ιδίως στα ελληνικά. Από τους εκατό περίπου υποψήφιους έγιναν μαζί με τον Βασίλειο δεκτοί στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης μόνο δέκα. Φόρεσε τη στολή της Σχολής και κατατάχθηκε στην πρώτη τάξη του σχολικού έτους 1899-1900. Εκείνη την περίοδο στη Θεολογική Σχολή δίδασκαν μεταξύ άλλων ο Βασίλειος Αντωνιάδης και ο Χρήστος Ανδρούτσος. Ο φοιτητής Βασίλειος στη διάρκεια των διακοπών του πρώτου έτους έμενε στη Σχολή. Ο Βασίλειος ως φοιτητής, ασχολήθηκε στις ιδιαίτερες μελέτες του με έργα Γάλλων συγγραφέων, ρητόρων και ποιητών όπως: Φανελών, Μασιγιών, Ουγκώ και ιδίως Σιατωβριάν. Από τους Έλληνες προτιμούσε τον Βιζυηνό. Όπως ο Γ. Ρούκαλης σημειώνει: «[...] μελετούσε τον Βιζυηνό, ο οποίος του μετέδιδε το αίσθημα της ποίησης και ήταν σε θέση να μιμείται την ποίησή του, ίσως και διότι είχε σπουδάσει στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης. Τη στιχουργία ο Βασίλειος την απέφευγε, όχι όμως και τα πεζά ποιήματα, σύμφωνα με τον τύπο του «Σιατωβριάν», ως αναγκαίο στοιχείο των εκκλησιαστικών λόγων»¹²⁴.

Όταν τελείωσε την 7η τάξη ήρθε στη Σχολή ο Οικουμενικός Πατρ. Ιωακείμ Γ΄ μαζί με την Ι.Σ. για να παραστούν στις προφορικές εξετάσεις επί πτυχίω, των τελειοφοίτων. Οι εξετάσεις άρχιζαν κάθε μέρα στο Μεγάλο Συνοδικό της Σχολής αφού τελείωνε η ακολουθία του Όρθρου. Μετά την λήψη του πτυχίου του ο Βασίλειος πήγε στη Σμύρνη. Όταν όμως έφτασε εκεί τον ειδοποίησε η Ιερά Μητρόπολη Εφέσου ότι ο ιερέας πατέρας του είχε πεθάνει, τις ημέρες που εκείνος έδινε εξετάσεις για αυτό οικογένειά του αποφάσισε να μην ειδοποιηθεί για το τραγικό συμβάν, από φόβο για τυχόν αποτυχία του στις εξετάσεις του επί πτυχίω. Στη Μαγνησία την εποχή εκείνη υπήρχε κενή θέση ιεροκλήρυκα. Η Ιερά Μητρόπολη Εφέσου αποφάσισε να τον διορίσει ιεροκλήρυκα σε εκείνη τη θέση, καθώς και καθηγητή στην Αστική Σχολή της πόλης. Λίγο αργότερα έγινε η Επανάσταση των νεότουρκων¹²⁵.

Ο μητροπ. Δράμας Αγαθάγγελος καταγόμενος από την περιοχή της Μαγνησίας κάλεσε το έτος 1911 το νεαρό Βασίλειο στη μητρόπολη του και τον διόρισε αρχιδιάκονο. Λίγες ημέρες αργότερα έφτασε στα γραφεία της μητροπόλεως Δράμας η είδηση ότι σε διπλανό χωριό, ο πρόκριτος του χωριού που βρίσκονταν στο αλώνι του, δολοφονήθηκε από έναν άγνωστο με κυνηγετικό όπλο. Ο αρχιδιάκονος Βασίλειος πήρε εντολή από τον οικείο επ. να πάει στη κηδεία του δολοφονημένου προκρίτου και να εκφωνήσει κατάλληλο για την περίπτωση λόγο. Εκεί ο νεαρός αρχιδιάκονος πήρε το βάπτισμα του πυρός. Ο αρχιδιάκονος Βασίλειος είχε αρκετούς συγγενείς στην περιοχή της Δράμας από την πλευρά του πατέρα του που είχαν πολύ καλές σχέσεις με τον μητροπ. Σμύρνης Χρυσόστομο (ο οποίος είχε διατελέσει μητροπ. Δράμας), που τον συμβούλευαν να προτιμήσει για λόγους ασφαλείας να διακονήσει στην περιοχή της Σμύρνης, κοντά στον μητροπ. Χρυσόστομο. Εκείνο το διάστημα δολοφονήθηκε ο μητροπ. Γρεβενών Αιμιλιανός. Η είδηση έφτασε στον μητροπ. Δράμας και τον αρχιδιάκονό του που βρίσκονταν εκείνη την περίοδο, σε περιοδεία στο μοναστήρι της Εικοσιφονίσσης στο Παγγαίο Όρος. Ο δεσπότης αποφάσισε να επιστρέψουν την επόμενη μέρα στην πόλη της Δράμας. Αμέσως έδωσε εντολή στον αρχιδιάκονό του, να

¹²³ Γ. Ρούκαλη, ό.π., σελ. 29-33.

¹²⁴ Γ. Ρούκαλη, ό.π., σελ. 45-56.

¹²⁵ Γ. Ρούκαλη, ό.π., σελ. 64-68.

επιχειρήσουν στην επαρχία των Ζιχνών περιοδεία μαζί με τον γραμματέα της μητροπόλεως Δράμας. Η περιοδεία έγινε, και χωρίς να συναντήσουν κάποιο εμπόδιο σημαντικό, γύρισαν ξανά στη Δράμα¹²⁶.

Εκείνη τη χρονική περίοδο μητροπ. Σερρών ήταν ο Απόστολος Χριστοδούλου, ο οποίος υπήρξε σχολάρχης του Βασιλείου στη Θεολογική Σχολή Χάλκης. Ο μητροπ. Σερρών είχε βοηθό επ. στην επαρχία του τον μετέπειτα μητροπ. Φθιώτιδος Αμβρόσιο, ο οποίος ήθελε την προαγωγή του σε μητροπ., θέλησε να διορίσει τον Βασίλειο αρχιδιάκονό του, με το σκεπτικό μόλις προαχθεί ο βοηθός επ. σε μητροπ. να χειροτονηθεί ο αρχιδιάκονος σε επ., ώστε να διαδεχθεί τον επ. Αμβρόσιο. Τότε ζήτησε από τον μητροπ. Δράμας, ο οποίος δέχτηκε για να μην εμποδίσει την εξέλιξη του Βασιλείου, επειδή η Δράμα δεν δικαιολογούσε την ύπαρξη βοηθού επ. Όταν ο Βασίλειος υπηρετούσε ως αρχιδιάκονος του μητροπ. Σερρών, ο μητροπ. Σμύρνης Χρυσόστομος, έστειλε επιστολή στον Βασίλειο όπου τον προσκαλούσε να μετατεθεί στην Ιερά Μητρόπολη Σμύρνης. Ο αρχιδιάκονος παρουσίασε στον μητροπ. Σερρών την επιστολή αυτή, με αποτέλεσμα, ο μητροπ. Σερρών να διαμαρτυρηθεί στον μητροπ. Σμύρνης. Ο μητροπ. Χρυσόστομος αφού διαφώτισε την παρεξήγηση έστειλε επιστολή στον Βασίλειο, γράφοντάς του πως η θέση αυτή τον περιμένει. Εκείνη την εποχή ο μητροπ. Σερρών ανέθεσε στον αρχιδιάκονό του τη διδασκαλία των θρησκευτικών μαθημάτων σε δύο γυμνάσια που υπήρχαν στις Σέρρες, καθώς και στο διδασκαλείο Θηλέων, ενώ τον διόρισε ιεροκήρυκα της μητροπόλεως Σερρών. Η κατάσταση στην περιοχή παρέμενε έκρυθμη¹²⁷.

Τελικά το έτος 1913 ο Βασίλειος κατάφερε να μετατεθεί στην Μητρόπολη Σμύρνης μετά την πολιτική αλλαγή που είχε επέλθει στην περιοχή των Σερρών. Ο μητροπ. Χρυσόστομος τον διόρισε αρχιμ. Σμύρνης και του ανέθεσε τα εξής καθήκοντα:

1. Γενικού Γραμματέα της μητροπόλεως.
2. Γενικού γραμματέα του πνευματικού δικαστηρίου, το οποίο εκδίκασε υποθέσεις διαζυγίων, διατροφής κ.λπ. και του μικτού το οποίο εκδίκασε υποθέσεις κληρονομικού δικαίου. Στο πνευματικό δικαστήριο το οποίο προήδρευε ο μητροπ. έπρεπε να τηρεί ο ίδιος ο Βασίλειος τα πρακτικά.
3. Γραμματέα του εκκλησιαστικού δικαστηρίου.
4. Γραμματέα των δύο ανώτατων κοινοτικών σωμάτων δηλαδή της Δημογεροντίας και της Κεντρικής Επιτροπής.
5. Επιθεωρητής της δημοτικής εκπαίδευσης.
6. Επόπτη των εφημεριών της μητροπόλεως και των βοηθητικών γραφείων.

Ο Βασίλειος σε ηλικία 31 ετών διορίστηκε από τον μητροπ. γενικός αρχιερατικός επίτροπος της περιοχής της Παλαιάς Φώκαιας, αλλά γρήγορα επέστρεψε στη Σμύρνη αναλαμβάνοντας ξανά τα ίδια καθήκοντα που είχε¹²⁸.

Μετά την αναχώρηση του μητροπ. Σμύρνης Χρυσόστομου Καλαφάτη από τη μητρόπολη του για την Κωνσταντινούπολη, καθώς οι αρχές είχαν θορυβηθεί από τη δράση του, με τη συνοδεία της αστυνομίας στις 20 Αυγούστου 1914 (επέστρεψε στη Σμύρνη ξανά μετά την ανακωχή του Μούδρου 1918), ο Βασίλειος δέχτηκε μία πρόσκληση από το προξενείο της Ελλάδας. Ο Έλληνας πρόξενος Δημαράς του ανακοίνωσε πως το προξενείο αναγνώριζε τον Βασίλειο ως μόνιμο εκπρόσωπο της μητροπόλεως, αφού η συνεργασία με τον βοηθό επ. ήταν αδύνατη. Όταν το έτος 1918 ο Σμύρνης Χρυσόστομος επέστρεψε στην πόλη του, ο λαός του επιφύλαξε αποθεωτική υποδοχή. Αμέσως μετέθεσε το βοηθό επ. Αμβρόσιο

¹²⁶Γ. Ρούκαλη, ό.π., σελ. 69-72.

¹²⁷Γ. Ρούκαλη, ό.π., σελ. 73-75.

¹²⁸Γ. Ρούκαλη, ό.π., σελ. 90-95.

Κλειανθίδη στην επισκοπή Μοσχονησίων, πρότεινε στον Βασίλειο να εγκατασταθεί στο διαμέρισμα του πράγμα το οποίο αποτελούσε προάγγελο της εκλογής του σε βοηθό επ. λίγο αργότερα.

Μετά το θάνατο του μητροπ. Εφέσου Ιωακείμ Ευθυβούλη τέθηκε το ζήτημα διαδοχής του. Ο τότε μητροπ. Φιλαδελφείας Χρυσόστομος, παρακάλεσε τον Βασίλειο να μην θέσει υποψηφιότητα για Εφέσου, λόγω φιλίας. Ο Βασίλειος έχοντας υπόψιν την παράκληση αυτή (αφού ο μητροπ. τον είχε βοηθήσει πολύ στο παρελθόν) δεν έθεσε υποψηφιότητα και έτσι ο Φιλαδέλφειας Χρυσόστομος έγινε Εφέσου.

Μετά την απόβαση του Ελληνικού στρατού στη Σμύρνη ο στρατός ανέλαβε την τήρηση της τάξης, χωρίς να υπάρχει προσάρτηση στην Ελλάδα, και τον Στεργιάδη ως ύπατο αρμοστή να δηλώνει παντού πως «είμαστε μπεχτσήδες (αγροφύλακες)». Οι κακές σχέσεις μητροπ. Χρυσοστόμου και Στεργιάδη ανάγκασαν τον δεσπότη να πει στον Βασίλειο, να είναι αυτός ο αρμόδιος για τα ζητήματα της μητροπόλεως στην αρμοσσία. Μετά την ήττα του Ελ. Βενιζέλου στις εκλογές της 1ης Νοεμβρίου 1920, μόλις σχηματίστηκε η καινούργια κυβέρνηση ο ύπατος αρμοστής υπέβαλε την παραίτησή του, όμως, μετά από παράκληση αυτής να παραμείνει, δέχτηκε. Εκείνη την περίοδο η νέα κυβέρνηση αποφάσισε την κατάληψη της Άγκυρας. Ο Στεργιάδης ειδοποίησε τον μητροπ. Χρυσόστομο να διακόψει κάθε επικοινωνία με το Ο.Π.Κ., επειδή η Αθήνα δεν αναγνώριζε τον Μελέτιο Μεταξάκη ως νέο Οικουμενικό Πατριάρχη. Μετά την διάσπαση του μετώπου του ελληνικού στρατού, υπήρξε μεγάλη αναταραχή στη Σμύρνη, ο ύπατος αρμοστής δέχτηκε την ανάληψη πρωτοβουλιών εκ μέρους του μητροπ. Σμύρνης, προς σωτηρίαν της κατάστασης.

Ο μητροπ. επισκεπτόταν κάθε μέρα τους ναυάρχους των ξένων δυνάμεων, ενώ οι κάτοικοι της Σμύρνης είχαν αρχίσει να αναχωρούν. Ο μητροπ. κάλεσε τον Βασίλειο, του δώρισε ένα αρχιερατικό σάκο και του εξέφρασε τη λύπη του επειδή δεν μπορούσε να προτείνει την εκλογή του ως αρχιερέα στον Πατρ. Μελέτιο Μεταξάκη, αφού ο Στεργιάδης του επέβαλε διακοπή της επικοινωνίας μαζί του. Όπως ο Γ. Ρούκαλης αναφέρει: *«Απαντώντας ο Βασίλειος του δήλωσε με τη σειρά του ότι δέχονταν το δώρο του, καθόσον, όπως εκείνος παρέμενε στη θέση του, θα παρέμενε και αυτός στη δική του, διότι η προαναχώρηση θα ισοδυναμούσε με φυγή και παραίτηση από τη θέση του, εάν όμως ακολουθούσε καταστροφή, δεν θα αυτοκτονούσε παραδιδόμενος στους Τούρκους, πράγμα το οποίο απαγορεύει η θρησκεία μας, αλλά θα προσπαθούσε, με όποια μέσα έβρισκε να διαφύγει [...]»*¹²⁹.

Το πρωί του Σαββάτου στις 27 Αυγούστου 1922 ημέρα κατά την οποία θα εισέρχονταν στη Σμύρνη ο τουρκικός στρατός, ο Βασίλειος πρότεινε στον Σμύρνης Χρυσόστομο να καταφύγει σε ξένο προξενείο για ασφάλεια. Ο μητροπ. δέχθηκε και ο Βασίλειος αρχικά πήγε στο Γαλλικό προξενείο το οποίο αδιαφόρησε. Στη συνέχεια πήγε στην καθολική αρχιεπισκοπή, όπου ο αρχιεπ. δέχτηκε να φιλοξενήσει και τους δύο. Προσπάθησε λίγο αργότερα Βασίλειος να μείνει η οικογένειά του στο γαλλικό νοσοκομείο, όμως εκείνοι του δήλωσαν πως δέχονται μόνο Γάλλους υπηκόους. Έτσι αναγκάστηκε να μείνει στο σπίτι του, αλλά επειδή φοβόταν τη σύλληψή του από την αστυνομία κατέφυγε σε ένα γειτονικό σπίτι. Μετά τη φωτιά που ξεκίνησε στην Αρμένικη συνοικία και όταν πληροφορήθηκε, ότι η φωτιά δεν απείχε πολύ από το σπίτι του, αναγκαστικά έφυγε, φορώντας πολιτικά ρούχα, συγχρόνως κούρεψε τα μαλλιά του και ξύρισε τη γενειάδα του, καταφεύγοντας σε ένα γειτονικό σπίτι όπου έμαθε λίγες ημέρες αργότερα το βάρβαρο τρόπο θανάτου του μητροπ. Χρυσοστόμου. Μετά από όλα αυτά τα τραγικά γεγονότα κατάλαβε πως έπρεπε να φύγει από την Τουρκία. Ζήτησε τη βοήθεια του καθολικού ιερέα Δον Πολυκάρπου Σκαγεαρίνη, τον οποίο είχε βοηθήσει στο παρελθόν και με τον οποίον συνδεόταν με αληθινή φιλία. Ο ρωμαιοκαθολικός ιερέας ήρθε σε επαφή μαζί του, ο Βασίλειος του έδωσε χρήματα για να μπορέσει να διευκολυνθεί στις επαφές που θα είχε. Ύστερα από μερικές ημέρες έφερε για τον Βασίλειο δύο Laisser-Passer του Γαλλικού προξενείου για εκείνον και τον αδελφό του με το ονοματεπώνυμό τους Βασίλειος και Γεώργιος

¹²⁹ Γ. Ρούκαλης, ό.π., σελ. 113-128.

Παπαδόπουλος. Ο ίδιος ο ιερέας τους παρέλαβε και τους μετέφερε στην προκουμαία όπου υπήρχε πολύ συνωστισμός, ενώ ο Γάλλος γραμματέας του προξενείου χρησιμοποιούσε το ραβδί του για τους μη Γάλλους που ήθελαν να φύγουν δια της βίας. Σύμφωνα με το διάταγμα του Νουρεδδίν ήρθε καράβι από την Ελλάδα για να παραλάβει όσους ήταν άνω των 45 ετών μαζί με τα γυναικόπαιδα. Ο Βασίλειος προέτρεψε την μητέρα του και την αδελφή του να φύγουν για την Ελλάδα. Στη συνέχεια ο ρωμαιοκαθολικός κληρικός οδήγησε τον Βασίλειο στο σπίτι μιας πλούσιας οικογένειας, αλλά με τις εκκαθαρίσεις στην περιοχή η αστυνομία τον πήγε στο Διοικητήριο όπου γίνονταν έρευνες για την υπηκοότητα των αιχμαλώτων. Ο Δον Πολύκαρπος τον ενημέρωσε πως δεν ήταν εγγεγραμμένος στα μητρώα του προξενείου. Το κέδρος του εγγράφου που του είχε εξασφαλίσει ο ιερέας της ήταν πως δεν στέλνονταν εξορία στο εσωτερικό της Τουρκίας. Ο Βασίλειος πρότεινε στον φίλο του κληρικό να ενεργήσει για την απαλλαγή των κρατουμένων που δήλωναν ότι ήταν καθολικοί. Αυτό το σχέδιο πραγματοποιήθηκε και οι αιχμάλωτοι όλοι, όταν τους ζητήθηκε από τον αρμόδιο υπάλληλο του κράτους, έκαναν το σημείο του σταυρού, σύμφωνα με το δόγμα των καθολικών. Τελικά οι Τούρκοι δήλωσαν πως δέχονται ως Καθολικούς μόνο όσους ήταν εκ γενετής Καθολικοί, από γονείς Καθολικούς. Ένα βράδυ τον οδήγησαν σε έναν υπάλληλο της νομαρχίας ο οποίος του ζήτησε απευθυνόμενος σε αυτόν στα γαλλικά να του δηλώσει ποιος ήταν, για να φύγει. Τελικά ο υπάλληλος του είπε πως θα τον άφηναν ελεύθερο αρκεί να φύγει από την Τουρκία. Ο Βασίλειος αναγκαστικά δέχτηκε. Ο Βασίλειος έμεινε εκεί στον στρατώνα για λίγες ακόμα ημέρες μέχρι που τους πήγαν στη φυλακή. Μετά από μερικές ημέρες ειδοποιήθηκε να υποδείξει ένα αστυνομικό σταθμό για να ερευνηθεί η ταυτότητα του. Έτσι, υπέδειξε τον αστυνομικό σταθμό του Αγίου Τρύφωνος όπου οδηγήθηκε μαζί με τον αδελφό του. Τυχαία βρέθηκε στο δρόμο τους ο φίλος τους κληρικός, ο οποίος προτάθηκε ως μάρτυρας από τον Βασίλειο. Τελικά ο σταθμάρχης συνέταξε γνωμάτευση για την απαλλαγή τους και ανέθεσε στο Βασίλειο να την υποβάλει προς υπογραφή σε μία σειρά από στρατιωτικά γραφεία. Λίγο αργότερα βρήκε ιταλικό ατμόπλοιο. Ο πλοίαρχος του ζήτησε Ιταλικό διαβατήριο. Στην έκδοση του βοήθησε άμεσα ο Δον Πολύκαρπος ο οποίος πήγε μαζί με έναν ανώτερο κληρικό της καθολικής αρχιεπισκοπής και το πήραν από το Ιταλικό προξενείο. Την επόμενη μέρα το πλοίο ήρθε στον Πειραιά. Ο Βασίλειος ζήτησε άδεια από τον πλοίαρχο να επισκεφτεί για τουρισμό την πόλη, πήγε αμέσως στο σπίτι του μητροπ. Εφέσου Χρυσοστόμου¹³⁰.

Η ημέρα άφιξης του στο λιμάνι του Πειραιά ήταν η 8 Οκτωβρίου 1922. Το Ο.Π.Κ. μόλις έμαθε πως βρισκόταν στην Ελλάδα από τον μητροπ. Εφέσου, ζήτησε από τον Βασίλειο να υποβάλει σχετική έκθεση. Ο Βασίλειος απάντησε με μία λεπτομερή έκθεση για την κατάσταση που βρίσκονται οι πρόσφυγες από την περιοχή της Σμύρνης, δήλωσε πως ο ίδιος ήταν πρόθυμος να συνεχίσει το έργο του μητροπ. Χρυσοστόμου εάν του έδιναν τον τίτλο του Τοποτηρητή, καθώς και τα οικονομικά μέσα από τις περιουσίες της κοινότητας της Σμύρνης που βρίσκονταν σε Ελληνικές τράπεζες. Το Ο.Π.Κ. του απάντησε με το υπ' αριθ. 7.92/8-11-22, διόρισε τον αρχιμ. Βασίλειο που είχε ήδη αναλάβει ως προϊστάμενος στον Ιερό Ναό Αγίου Γεωργίου Καρύτση στην Αθήνα, τον όρισε ως Τοποτηρητή της μητροπόλεως αυτής ενώ έστειλε ανάλογη επιστολή στη Δημογεροντία¹³¹.

Ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που παρουσιάστηκε μετά τη Μικρασιατική καταστροφή το 1922, ήταν η οικιστική αποκατάσταση των 750.000 προσφυγικών οικογενειών που κατέφυγαν στο ελληνικό κράτος. Με το συγκεκριμένο θέμα ασχολήθηκαν εκτός από τη συχνά εναλλασσόμενες κυβερνήσεις στην Ελλάδα, η Κοινωνία των Εθνών και ξένα κράτη. Έτσι συστάθηκαν μικροί και μεγάλοι οργανισμοί για την αποκατάσταση των προσφύγων στη νέα τους πατρίδα. Αυτή την περίοδο ιδρύθηκαν

¹³⁰Γ. Ρούκαλη, ό.π., σελ. 129-144.

¹³¹Γ. Ρούκαλη, ό.π., σελ. 185.

από το ελληνικό δημόσιο το Ταμείο Περιθάλψεως Προσφύγων στις 3-11-1922 και η Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων από την Κοινωνία των Εθνών στις 29-9-1923¹³².

Στις 29 Σεπτεμβρίου 1923 μετά από σειρά επαφών υπογράφηκε στην Γενεύη της Ελβετίας ένα πρωτόκολλο μεταξύ της Κοινωνίας των Εθνών και του ελληνικού κράτους με το οποίο συστάθηκε ως ανεξάρτητη αρχή η Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων (Ε.Α.Π.) με σκοπό να χρησιμοποιήσει τα διάφορα δάνεια τα οποία θα συνάπτονταν, για την αποκατάσταση αγροτική ή αστική όλων των προσφύγων που είχαν έρθει στην Ελλάδα. Για να πετύχει η Ε.Α.Π. το έργο της η ελληνική κυβέρνηση αποφάσισε να μεταβιβάσει στην Ε.Α.Π. όλες τις κρατικές υπηρεσίες που είχαν αναλάβει αυτό το έργο, μαζί με το υπάρχον προσωπικό. Πρώτος πρόεδρος της Ε.Α.Π. έγινε ο Χένρυ Μοργκεντάου διπλωμάτης των ΗΠΑ που ανέλαβε τις διαπραγματεύσεις με τις τράπεζες εκτός Ελλάδος για τη σύναψη δανείου. Ο ίδιος πέτυχε δάνειο για την Ε.Α.Π. 12.300.000 στερλίνες. Όμως αυτό το ποσό δεν επαρκούσε και χρειάζεται και ένα καινούργιο δάνειο η Ε.Α.Π. για τα επόμενα χρόνια που έφτασε το ποσό των 5.500.000 στερλινών¹³³.

Σημαντικό ρόλο στην οικιστική αποκατάσταση του προσφυγικού πληθυσμού έπαιξε η Ε.Ε. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το ζήτημα έδειξε προσωπικά ο Οικουμενικός Πατρ. Μελέτιος Δ' Μεταξάκης ο οποίος με την υπ' αρ. πρωτ. 7092 με ημερ. 8-11-1922 έγγραφό του ίδρυσε την Τοποτηρητεία της Ιεράς Μητροπόλεως της επαρχίας Σμύρνης με έδρα την πρωτεύουσα της Ελλάδας. Ως τοποτηρητής ανέλαβε ο πρόσφυγας αρχιμ. Βασίλειος Παπαδόπουλος, προϊστάμενος τOUNΑΟΥ Αγίου Γεωργίου Καρύτση. Για τον διορισμό του αρχιμ. Β. Παπαδόπουλου θετική γνώμη εξέφρασε ο μητροπ. που ήταν αντιπρόσωπος του Ο.Π.Κ. στην Αθήνα.

Η δράση του νεαρού αρχιμ. Βασιλείου υπήρξε καθοριστική για την δημιουργία του καινούργιου προσφυγικού συνοικισμού στα περίχωρα της Αθήνας, ενώ η Τοποτηρητεία Σμύρνης ήταν ο πρώτος φορέας που επιφορτίστηκε για την κατασκευή ενός τέτοιου οικισμού για τον προσφυγικό πληθυσμό¹³⁴.

Στις αρμοδιότητες της Τοποτηρητείας περιλαμβάνονταν η διεκδίκηση όλης της περιουσιακής, κινητής και ακίνητης αλλά και των κληροδοτημάτων, που ήταν κατατεθειμένα σε τραπεζικά ελληνικά ιδρύματα στην περιοχή της Ανατολής, και η διεκδίκηση αποζημιώσεων από το ταμείο των ανταλλαξίμων περιουσιών, καθώς και η εξασφάλιση απαραίτητων νέων εγγραφών για όσους είχαν καταφύγει στην Ελλάδα.

Ο αρχιμ. Βασίλειος επικεντρώθηκε στην ομάδα των προσφύγων από την περιοχή της Σμύρνης, οι οποίοι μπορούσαν να αναλάβουν την προκαταβολή το 25% της νέας τους κατοικίας με τον όρο της δωρεάν προσφοράς του οικοπέδου από το ελληνικό δημόσιο, που θα συνοδεύονταν από απαλλαγή καταβολής φόρου.

Εκείνη την εποχή η επιτροπή Καλλιγά (Ν. 1709/1919) εργάζονταν πάνω στο καινούργιο πολεοδομικό σχέδιο των περιοχών της Αθήνας, του Πειραιά, της Καλλιθέας και του Φαλήρου, η οποία σχεδόν είχε ολοκληρώσει το έργο της, έλαβε εντολή από το αρμόδιο υπουργείο με το υπ' αρ. 72186/24-7-1923 έγγραφο να αναλάβει τη σύνταξη ενός καινούργιου σχεδίου για την εγκατάσταση των προσφυγικών πληθυσμών. Ο αρχιμ. Β. Παπαδόπουλος επισκέφθηκε τον Καλλιγά με σκοπό να ενημερώσει για τις απόψεις του για αυτό το ζήτημα. Ενημέρωσε ότι για το συγκεκριμένο συνοικισμό οι ενδιαφερόμενοι υποψήφιοι για την απόκτηση νέας κατοικίας ήταν περίπου 1100 πρόσφυγες, που είχαν τα απαραίτητα

¹³²Σ. Παραλίκη, «Η Οικιστική δράση του μητροπολίτη Φλωρίνης Βασιλείου στην Αθήνα του μεσοπολέμου», στα Β. Κοτζαμάνης, Α. Κούγκολος, Η. Μπεριάτος, Δ. Οικονόμου, Γ. Πετράκος, Πρακτικά 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, σελ. 675.

¹³³Α. Κολιαδήμου, *Πρόσφυγες στο Νομό Πέλλας 1912-1967*, εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2018, σελ. 104-105 (διδακτορική διατριβή).

¹³⁴Σ. Παραλίκη, *ό.π.*, σελ. 675.

χρήματα για να κατασκευαστούν νέα σπίτια πολυτελείας. Ο Καλλιγιάς στη συνέχεια ανέπτυξε τις ιδέες του για τις διεθνώς επικρατούσες τάσεις της πολεοδομίας, περί κηπουπόλεων κ.λπ.¹³⁵.

Η οικιστική δράση της Τοποτηρητείας της Σμύρνης στα τέσσερα χρόνια της ύπαρξής της χωρίζεται σε δύο περιόδους. Στην πρώτη περίοδο η Τοποτηρητεία δραστηριοποιείται ως ένας εκκλησιαστικός οργανισμός και φτάνει ως τις 26 Αυγούστου 1924 που μεταλλάσσεται σε μία οικοδομική επιχείρηση έχοντας στον έλεγχο της 14 οικοδομικούς συνεταιρισμούς. Στην δεύτερη περίοδο αναγκάζεται ύστερα από ανάλογες υποδείξεις τόσο των υπηρεσιών του κράτους, αλλά και από πιέσεις ανταγωνιστών να συνεχίσει να υπάρχει με τη μορφή της Ένωσης Οικοδομικών Συνεταιρισμών «Η Κοινότης Ν. Σμύρνης». Είχε προηγηθεί η Ένωση Οικοδομικών Συνεταιρισμών «Η Ν. Σμύρνη». Η συμβολή του Βασιλείου Παπαδόπουλου στην συνολική ανοικοδόμηση της συνοικίας της Νέας Σμύρνης υπήρξε αναμφισβήτητη σημαντική. Ο ίδιος απευθύνεται σε ξένες και ελληνικές επιχειρήσεις δημοσιεύοντας προκήρυξη μειοδοτικού διαγωνισμού. Οι διάφορες προσπάθειες για συνολική οικοδόμηση ναυάγησαν μετά την κατάργησή της Τοποτηρητείας Σμύρνης και την τελευταία συνεδρίαση της Ενώσεως της στις 22-7-1926. Ήταν η εποχή που ο αρχιμ. Βασ. Παπαδόπουλος εκλέγεται επ. Σελεύκειας. Την συνέχιση της πορείας αναλαμβάνει η ιδιωτική πρωτοβουλία¹³⁶.

Η χειροτονία του Βασιλείου ως επ. έγινε σύμφωνα με εντολή του Ο.Π.Κ. από τον πρ. Τραπεζούντος Χρυσάνθο, τον Σάμου Ειρηναίο και τον Αργυρουπόλεως, στον Ιερό Ναό Αγίου Γεωργίου Καρύτση. Μετά την λήξη του ζητήματος της Νέας Σμύρνης και αφού το ελληνικό κράτος υιοθετήσει την πρωτοβουλία της Τοποτηρητείας και συνέστησε προσφυγικά συμβούλια για την έκδοση εγγράφων, αποφάσισε και ζήτησε από το Ο.Π.Κ. με απόφαση του ημ. 24 Ιανουαρίου 1928, διόρισε τον Βασίλειο μητροπ. Γιαννιτών και Γουμενίτσης (κατόπιν Πέλλης) όπου έμεινε μέχρι το 1932. Οι περιοχές αυτές είχαν πληθυσμό 70.000 περίπου και ανήκαν διοικητικά στο Ο.Π.Κ. μέχρι το 1928 όπου οι Νέες Χώρες πέρασαν επιτροπικά στην Ι.Σ. της Ε.Ε. Ο μητροπ. Βασίλειος περιόδευε συνεχώς στις περιοχές της μητροπόλεως του ιερουργώντας και κηρύττοντας αδιάκοπα. Ολόκληρη η επαρχία του βρισκόταν σε χαώδη κατάσταση. Με την έκδοσή του Ν. 3.615/1928, οι Νέες Χώρες πέρασαν στην Ι.Σ. της Εκκλησίας. Επιπρόσθετα επεκτάθηκε η νομοθεσία της Ε.Ε. και στις Νέες Χώρες, και όρισε πως ο εκάστοτε ιεράρχης μπορούσε όποτε ήθελε να ζητήσει την εφαρμογή του ενοριακού Ν. στην επαρχία του, ο οποίος όπως πολύ σωστά πίστευε ο μητροπ. Βασίλειος, έφερε πλήρη τάξη στο χάος που επικρατούσε.

Ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που έπρεπε να αντιμετωπίσει στην επαρχία του ο μητροπ. Γιαννιτών και Γουμενίτσης Βασίλειος, ήταν οι προστριβές του με τους συνίτες κληρικούς οι οποίοι διαμαρτύρονταν συνεχώς πως οι ιερείς της μητροπόλεως του τελούσαν γάμους ουνιτών¹³⁷.

Η ουνία στην περιοχή των Γιαννιτών εμφανίζεται τον 19ο αιώνα. Ο ρωμαιοκαθολικός ιεραπόστολος Lervanc σε γράμμα του από τα Βιτώλια προς άλλο ιεραπόστολο του έγραφε ότι μέχρι το 1857 είχαν ιδρυθεί στην περιοχή της Μακεδονίας δύο αποστολές η μία στα Βιτώλια και η δεύτερη στα Γενισά. Δύο χρόνια αργότερα ένας σλαβόφωνος ιερέας, ολιγογράμματος αλλά ευσεβής προσχώρησε στον ρωμαιοκαθολικισμό. Ο παπα Δήμος ή παπα-Ντίμο πλαισιωμένος από τον Κ. Τύπο τον ΤέντζαΚρίβαλη και τους δύο γαμπρούς του, σχημάτισαν την πρώτη ουνιτική εστία στην περιοχή. Στο πλευρό του βρέθηκαν εκτός από το γαμπρό του παπα-ΣτογιάνΜόκρεβ και ο παπα-Ιωάννης Βακίντωφ, που το βοήθησαν να συσταθεί η πρώτη ουνιτική κοινότητα στα Γιαννισά¹³⁸.

¹³⁵ Σ. Παραλίκη, ό.π., σελ. 677-678.

¹³⁶ Σ. Παραλίκη, ό.π., σελ. 680.

¹³⁷ Γ. Ρούκαλη, ό.π., σελ. 212.

¹³⁸ Π. Παπαδοπούλου, *Η Ουνία στην περιοχή των Γενιτών (Γιαννιτών) κατά το 2ο μισό του 19ου αι. ως και τις μέρες μας (Ιστορική προσέγγιση)*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεολογική Σχολή, Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας, Θεσσαλονίκη 2016 (αδημοσίευτη μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία), σελ. 15-16.

Οι ουνίτες κατοικούσαν ως επί το πλείστον στο βορειοανατολικό τμήμα των Γιαννιτσών. Ο πρώτος ενοριακός ναός ο οποίος είχε κτιστεί το έτος 1865 τιμάται στο όνομα των Αγίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου¹³⁹.

Την περίοδο που ήταν ποιμενάρχης της περιοχής ο Βασίλειος, ιερέας και αρχιερατικός επίτροπος στην ουνιτική κοινότητα ήταν ο π. Ευστράτιος Ρούσσος (1927-1938) ο οποίος θα καταφέρει να ανακαινισθεί και να ηλεκτροφωτιστεί ο ναός το έτος 1928 και να λάβει τη σημερινή του εξωτερική όψη το 1932¹⁴⁰.

Μετά το έτος 1910 οι ιεράρχες της περιοχής παρακολουθούν στενά τη δράση των ουνιτών. Ο μητροπ. Βασίλειος Παπαδόπουλος (27-1-1927/1-10-1932) της νεοσύστατης και προσωρινής μητροπόλεως Γιαννιτσών και Γουμενίτσας όπως και οι προκατόχοί του σύμφωνα με την Π. Παπαδόπουλου: «[...] παρακολουθούσαν προσεκτικά τις κινήσεις και δραστηριότητες της ουνιτικής ενορίας Γιαννιτσών και φρόντιζαν να ενημερώνουν συνεχώς τους Ορθοδόξους της πόλης».¹⁴¹

Μέσα σε αυτό το γενικό κλίμα ο αρχιερατικός επίτροπος των ουνιτών ζήτησε να σταματήσουν οι κληρικοί του να τελούν γάμους ουνιτών. Ο μητροπ. Βασίλειος ζήτησε από τον ουνίτη κληρικό να του φέρει ένα κατάλογο με τα ονόματα όσων ήταν μέλη της Ουνιτικής Κοινότητας. Τελικά ο κατάλογος αυτός ποτέ δεν έφτασε στα χέρια του Βασιλείου, αφού ο αρμόδιος ιερέας των ουνιτών απάντησε πως δεν ήταν υποχρεωμένος να συντάξει τέτοιο κατάλογο και να τον παραδώσει στον Βασίλειο. Ο μητροπ. απάντησε πως δεν έπρεπε ο ουνίτης ιερέας να παραπονιέται για την τέλεση μυστηρίων σε ανύπαρκτους ουνίτες¹⁴².

Ένα άλλο ζήτημα που αντιμετώπισε ο μητροπ. Βασίλειος ήταν πως η εφαρμογή του ενοριακού Ν. που προαναφέρθηκε είχε ένα μεγάλο μειονέκτημα. Ζητούσε τυπικά προσόντα (σπουδές) στους υποψήφιους πρεσβύτερους ανώτερα από εκείνα που υπήρχαν την εποχή εκείνη. Τα κενά των εφημεριακών θέσεων πολλαπλασιάζονταν, δημιουργώντας αρκετά παράπονα από τους κατοίκους ιδιαίτερα στην περιοχή της Γουμενίτσας, που πολιτεύονταν τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο στην περιφέρεια αυτή ο τότε υπουργός Πρόνοιας Ιασωνίδης. Ο μητροπ. Βασίλειος ήρθε σε επαφή μαζί του όπου πέτυχε την έκδοση νέου Ν. «περί χειροτονίας εφημεριών εις τας παραμεθόριους και ξενοφώνους ενορίας, έχουσας πληθυσμόν κάτω των εκατό οικογενειών, η χειροτονία αποφοίτων Δημοτικού Σχολείου, άνευ των υπό του νόμου οριζόμενων διατυπώσεων»¹⁴³.

Ο μητροπ. Βασίλειος συνέχισε να διαποιομαίνει τη συγκεκριμένη μητρόπολη, μέχρις ότου η Ι.Σ. τον μετέθεσε στη χηρεύουσα μητρόπολη Φλωρίνης σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν. 1365/28 κατά τον οποίο σε περίπτωση χηρείας, έπρεπε να διορίζονται εκείνοι που κατείχαν προσωρινές Μητροπόλεις.

¹³⁹ Α. Παπαδόπουλου, *Σύγχρονες αιρέσεις και «θρησκευτικά» κινήματα στην Ελλάδα*, εκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1987, σελ. 283.

¹⁴⁰ Π. Παπαδοπούλου, ό.π., σελ. 45.

¹⁴¹ Π. Παπαδοπούλου, ό.π., σελ. 59.

¹⁴² Γ. Ρούκαλη, ό.π., σελ. 212-213.

¹⁴³ Γ. Ρούκαλη, ό.π., σελ.

Κεφάλαιο ΙΙ'

Η δράση του μητροπολίτου Φλωρίνης Βασιλείου και ο τρόπος της απομακρύνσεώς του από τον θρόνο του.

Ο μητροπ. Βασίλειος βρήκε τη Ιερά Μητρόπολη Φλωρίνης σε χαώδη κατάσταση. Με το Ν. 3615/1928 καταργούνταν οι προσωποπαγείς μητροπόλεις, τα εδάφη όμως που είχαν αποσπασθεί από την Ι. Μ. Φλωρίνης θα δοθούν ξανά πίσω το 1936. Η ένταξη των επαρχιών Αλμωπίας και Εορδαίας ξανά στην Ι. Μ. Φλωρίνης ήταν έργο του μητροπ. Φλωρίνης Βασιλείου ο οποίος διαδέχθηκε τον μητροπ. πρώην Φλωρίνης Χρυσόστομο Καβουρίδη ο οποίος ήταν από τους αρχηγούς της παλαιοημερολογίτικης παρατάξεως. Ο Φλωρίνης Βασίλειος θα εργαστεί για να επαναφέρει ξανά στα όρια της επαρχίας του τις περιοχές Αλμωπίας και Εορδαίας, την οποία περιοχή Εορδαίας διεκδικούσε ο μητροπ. Κοζάνης εκείνη την περίοδο. Κατέχοντας από το έτος 1936 η μητρόπολη Φλωρίνης τις περιοχές Αλμωπίας και Εορδαίας φέρει την επωνυμία «*Ι. Μ. Φλωρίνης και Εορδαίας*». Την περίοδο της κατοχής με το νέο Κ.Χ. του έτους 1943 με το αρθ. 12 του Ν. 671/1943 «*Περί Καταστατικού Χάρτου της Εκκλησίας της Ελλάδος*» μετά από προσπάθειες του μητροπ. Φλωρίνης Βασιλείου η μητρόπολή του αποκτά τη νέα της επωνυμία «*Ιερά Μητρόπολις Φλωρίνης, Αλμωπίας και Εορδαίας*»¹⁴⁴.

Ο μητροπ. Βασίλειος κατάλαβε πολύ γρήγορα πως ο προκάτοχός του μητροπ. Φλωρίνης Χρυσόστομος, δεν έκανε καμία προσπάθεια για να εφαρμοστεί η νομοθεσία που ίσχυε στην Ε.Ε. επειδή πίστευε πως ήταν αδύνατη η εφαρμογή τους. Οι κάτοικοι της Φλώρινας ακολουθούσαν το παλαιό ημερολόγιο, δεν υπήρχε νόμιμη διοίκηση στους ενοριακούς ιερούς ναούς, των οποίων τα οικονομικά ήταν ανύπαρκτα, ούτε ασκούσαν κάποιος έλεγχος. Στη μητρόπολη δεν υπήρχε το απαραίτητο προσωπικό για να μπορεί να λειτουργεί κανονικά αφού δεν υπήρχαν τα οικονομικά μέσα για την μισθοδοσία τους. Διόρισε γραμματέα στα γραφεία της μητροπόλεως, ενώ απαγόρευσε στους κληρικούς του, να εξυπηρετούν όσους ανήκαν στην παλαιοημερολογίτικη παράταξη. Οι παλαιοημερολογίτες ζήτησαν από τον επίσκοπό τους να επιτρέψει στους κληρικούς να εξυπηρετούν όσους συνέχιζαν να ανήκουν στο παλαιό ημερολόγιο. Ο Βασίλειος δεν υπέκυψε στις παρακλήσεις τους και οι ίδιοι άνοιγαν τους ναούς της Φλώρινας χωρίς ιερείς και τελούσαν όσα μπορούσαν να τελεστούν χωρίς παρουσία εφημερίου. Ο ίδιος δεν λαμβάνει κανένα μέτρο εναντίον τους, περίμενε να επιστρέψουν σιγά-σιγά με το νέο ημερολόγιο, δικαιώνοντας έτσι την ποιμαντική που επέλεξε. Εκείνη την περίοδο ο μικρότερός του αδελφός Γεώργιος Παπαδόπουλος ο οποίος ήταν καθηγητής του μαθήματος των Θρησκευτικών στο γυμνάσιο Φλωρίνης, πέθανε ξαφνικά πολύ νέος, προσβληθείς από ουραιμία¹⁴⁵.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έδειξε ο μητροπ. Βασίλειος για τη δημιουργία νέων ναών στη μητροπολιτική του περιφέρεια.

Η εκκλησία της Αγίας Παρασκευής πρώτα χτίστηκε και μετά αδειοδοτήθηκε από το αρμόδιο υπουργείο, κατόπιν αιτήματος του τότε Μητροπολίτη.

Με έγγραφο το Υπουργείο με ημερομηνία 03-12-1934 απαντά θετικά σε αίτημα του τότε Μητροπολίτη Φλωρίνης και Αλμωπίας Βασιλείου περί χορηγήσεως άδειας ανεγέρσεως ναυδρίου παρά του στρατώνας Φλωρίνης, όπου υφίσταται το ναύδριο της Αγίας Παρασκευής, υπό τον όρον της υπαγωγής του μετά την αποπεράτωσίν του εις την ενορίαν του Αγίου Γεωργίου Φλωρίνης¹⁴⁶.

¹⁴⁴ Λ. Μελίσσα, *Η μητρόπολη Μογλενών και Φλωρίνης μέσα από τα αρχεία της Αντιπροσωπείας - Δημογεροντίας (1907-1913)*, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 2014, σελ. 42-43 (αδημοσίευτη μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία).

¹⁴⁵ Γ. Ρούκαλης, ό.π., σελ. 215-216.

¹⁴⁶ www.neaflorina.gr/2017/12/istoria-tou-ierou-naou-agias-paraskevis-florinis/ ημερ ανάκτησης 9/5/2019

Την περίοδο του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου η Φλώρινα έγινε στόχος επιδρομών αεροπορικών εκ μέρους των Ιταλών, οι οποίοι ήθελαν να καταστρέψουν τη σιδηροδρομική γραμμή της Φλώρινας. Ο μητροπ. Βασίλειος κατασκεύασε στο υπόγειο του μητροπολιτικού μεγάρου ένα καταφύγιο για να καταφεύγουν μαζί και οι κάτοικοι της Φλώρινας. Η κήρυξη του πολέμου από τη Γερμανία, ανάγκασε τα ελληνικά στρατεύματα να συμπτυχθούν σε μία γραμμή προς τα δυτικά της Φλώρινας. Οι κάτοικοι φοβούνταν μήπως οι Βούλγαροι καταλάβουν τη Φλώρινα μαζί με τους Γερμανούς. Μαζί με τον τοπικό πληθυσμό άρχισαν να αναχωρούν όλοι οι δημόσιοι υπάλληλοι, οι ξένοι ακόμα και ο νομάρχης. Ο μητροπ. Βασίλειος παρέμεινε στην έδρα της μητροπόλεως του και συμμετείχε σε σύσκεψη, ύστερα από πρόσκληση του δημάρχου. Το θέμα που απασχολούσε το δήμαρχο ήταν η οργάνωση της πολιτοφυλακής με σκοπό να τηρηθεί η τάξη, αφού η χωροφυλακή με διαταγή της κυβερνήσεως θα αποσύρονταν σύντομα από την περιοχή.

Ο μητροπ. Βασίλειος δεν έδωσε τη συγκατάθεσή του για τη σύσταση πολιτοφυλακής, αφού γνώριζε πως η αναρχία θα επικρατούσε στην περιοχή με την αποχώρηση του στρατεύματος μέχρι τον έλεγχο της πόλης να αναλάβει ο στρατός κατοχής. Δυστυχώς ο μητροπ. δικαιώθηκε από τις εξελίξεις, αφού μέσα στο χάος η πολιτοφυλακή εξαφανίστηκε από παντού. Στο σιδηροδρομικό σταθμό όπου υπήρχαν πολεμικά εφόδια του στρατεύματος, άρχισαν λεηλασίες. Όταν οι γερμανικές κατοχικές δυνάμεις πλησίαζαν στην πόλη ο δήμαρχος ζήτησε από τον μητροπ. να ηγηθεί αντιπροσωπεία η οποία θα ερχόταν σε επαφή με τον επικεφαλής του εισβολέα. Ο στρατός κατοχής έθεσε υπό τον πλήρη έλεγχό του την πόλη, αφήνοντας στο βουλγαρικό στρατό τη φύλαξη της σιδηροδρομικής γραμμής Μοναστηριού - Φλωρίνης - Αμυνταίου. Ο Γερμανός συνταγματάρχης Γκέρνερ αφού διέταξε να επιτάξουν το μητροπολιτικό μέγαρο, εγκαταστάθηκε ο ίδιος στο δεύτερο όροφο. Ο μητροπ. συνεργάστηκε με το συνταγματάρχη με σκοπό να μην περάσει η Φλώρινα στον έλεγχο του βουλγαρικού στρατού. Λίγο αργότερα ο στρατός κατοχής διόρισε τακτικό φρούραρχο ένα καθηγητή στο επάγγελμα ο οποίος δεν κατέλυσε στην πόλη, ούτε επισκέφθηκε τον μητροπ. Βασίλειο στο μητροπολιτικό μέγαρο.

Το φρούραρχο επισκέφτηκε ο Βασίλειος με κύριο σκοπό να πληροφορηθεί, ποια θα ήταν η θέση του στη μητρόπολη Φλώρινας κατά την περίοδο της γερμανικής κατοχής. Ο νέος φρούραρχος τον ενημέρωσε πως θα είχε τις ίδιες δικαιοδοσίες αρκεί να μην αναμινύεται σε πολιτικά ζητήματα. Λίγο αργότερα η νέα κατοχική κυβέρνηση του στρατηγού Τσολάκογλου, έστειλε στη Φλώρινα αρκετούς χωροφύλακες, πράγμα που χαροποίησε ιδιαίτερα το μητροπ. Φλωρίνης.¹⁴⁷

Ύστερα από λίγες ημέρες πήγε στη Φλώρινα ο νέος νομάρχης Κωνσταντίνος Μπόνης, ο οποίος άρχισε να εργάζεται δραστήρια χωρίς όμως να καταφέρει να αποκατασταθεί η τάξη μέσα στην πόλη. Εκείνη την περίοδο ο τέως αρχιεπ. Αθηνών Δαμασκηνός Παπανδρέου έστειλε ένα τηλεγράφημα στον μητροπ. Φλωρίνης με το οποίο τον καλούσε στην πρωτεύουσα για να λάβει μέρος στη Σύνοδο που θα γίνονταν¹⁴⁸.

Ο μητροπ. Βασίλειος όπως ο Γ. Ρούκαλης σημειώνει: «*Επί πλέον, ο Δαμασκηνός κράτησε τον Βασίλειο και ως "αριστίνδην" Συνοδικό, και για τη φιλία και για την επικουρία, την οποία μπορούσε να του παρέχει. Ο Βασίλειος έχουν υπόψιν ότι και το συμφέρον της Επαρχίας επέβαλε τη συνεργασία αυτή με τον, μετά από αυτά και Αντιβασιλέα Δαμασκηνό, παρέμεινε στην Αθήνα επί τρεις ολόκληρους μήνες ακόμα, διότι ο Νομάρχης Μπόνης αγνοώντας βέβαια τα εκκλησιαστικά και έχοντας ανάγκη και την επικουρία του Βασιλείου, έναντι των Γερμανών και του λαού, επέμενε να επιστρέψει στη Φλώρινα*»¹⁴⁹.

¹⁴⁷ Γ. Ρούκαλη, ό.π., σελ. 217-218.

¹⁴⁸ Γ. Ρούκαλη, ό.π., σελ. 224-225.

¹⁴⁹ Γ. Ρούκαλη, ό.π., σελ. 226-227.

Όταν ο μητροπ. Καστοριάς Νικηφόρος υπέβαλε στην Δ.Ι.Σ. αίτημα να απαλλαγεί από τα καθήκοντά του σε αυτή και να μείνει στην επαρχία του που τον είχε ανάγκη εκείνες τις δύσκολες ώρες, η Δ.Ι.Σ. χωρίστηκε σε δύο μέρη. Η μία πλευρά εξέταζε την ουσία του θέματος και η άλλη εξέταζε μόνο τη νομοτυπική πλευρά. Στη δεύτερη πλευρά ανήκαν ο Φλωρίνης Βασίλειος και ο Σύρου Φιλάρτος. Ο μητροπ. Φλωρίνης υποστήριζε για τις μητροπόλεις της Βορείου Ελλάδας και για την δική του, ότι η περίπτωσή τους δεν ήταν περισσότερο "εμπερίστατη" από όλες τις άλλες στη χώρα. Όπως ο Γ. Παλλίδας γράφει: «Επικαλέστηκε το επιχείρημα ότι οι δυνάμεις κατοχής δεν επέτρεπαν στις τοπικές εκκλησιαστικές αρχές να αντιδράσουν και να αντιμετωπίσουν τις ανθελληνικές προπαγανδιστικές κινήσεις, επομένως η παρουσία του ιεράρχη εκεί καθίσταται περιττή. Ενδεχομένως η άποψή του να απηχούσε μία ρεαλιστική προσέγγιση της πραγματικής κατάστασης, όπως αυτή είχε συνολικά διαμορφωθεί στην κατεχόμενη Ελλάδα, και ιδιαίτερα στις διεκδικούμενες από τα γειτονικά κράτη περιοχές της. Αλλά η ηττοπάθεια του Φλωρίνης Βασιλείου ερχόταν σε πλήρη διάσταση με τις προτεραιότητες της "εθνικής πολιτικής" της κυβέρνησης Τσολάκογλου, η οποία στρέφονταν απερίφραστα κατά των διεκδικήσεων [...] σε βάρος της εδαφικής ακεραιότητας της Ελλάδας»¹⁵⁰.

Ο μητροπ. Βασίλειος ενδιαφέρονταν για την ομαλή διοίκηση του εκκλησιαστικού διοικητικού οργανισμού της Δ.Ι.Σ. στην ταραγμένη εκείνη περίοδο, και αποσυνέδεε τα διοικητικά από τα ποιμαντικά καθήκοντα των αρχιερέων, και της επιβεβλημένης λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών στις μαστιζόμενες επαρχίες τους. Μία από τις φοβίες του Φλωρίνης Βασιλείου θα ήταν η αλλαγή φρουράς στη διοίκηση της Εκκλησίας, θα γίνονταν με αυτό τον τρόπο αντικανονικά, από άλλους ιεράρχες οι οποίοι είχαν προβλήματα με το στρατό κατοχής και αναγκάστηκαν να αποχωρήσουν από τις επαρχίες τους ή εκείνων που βρίσκονταν σε μητροπόλεις δίπλα από την πρωτεύουσα. Οι περισσότεροι μητροπ. συμφωνούσαν τελικά με το αποτέλεσμα του σκεπτικού που ανέπτυξε για το καυτό αυτό θέμα και ας μη συμφωνούσαν με όλη την επιχειρηματολογία του¹⁵¹.

Στη διάρκεια της γερμανικής κατοχής οι άσχημες σχέσεις νομαρχών και επάρχων με τους οικείους μητροπ. ήταν ένα αρκετά συχνό φαινόμενο. Πολλοί από τους μητροπ. της Ε.Ε. έστειλαν επιστολές στην Δ.Ι.Σ. της Ε.Ε. διαμαρτυρόμενοι για τον τρόπο συμπεριφοράς των νομαρχών ή των επάρχων της επικράτειας.

Ανάμεσα στους μητροπ. που είχαν μεγάλο πρόβλημα ήταν και ο Φλωρίνης Βασίλειος. Το έτος 1941 ο νομάρχης της Φλώρινας έστειλε επιστολή στην Αθήνα (όπου βρίσκονταν ο μητροπ. Βασίλειος υποχρεωτικά ως μέλος της Δ.Ι.Σ. της Ε.Ε.) ζητώντας του, να επιστρέψει αμέσως στην επαρχία του για να αντιμετωπίσει το πρόβλημα που δημιουργούσαν οι "βουλγαριζόντες" κληρικοί της Ιεράς Μητροπόλεώς του. Ο μητροπ. Φλωρίνης ενημέρωσε τα μέλη της Δ.Ι.Σ. πως το ζήτημα διογκώθηκε από τον κρατικό λειτουργό. Κάποιοι κληρικοί της περιοχής επηρεαζόμενοι από την βουλγαρική προπαγάνδα που βρίσκονταν σε έξαρση και είχαν καταγωγή σλαβομακεδονική "ελειτούργησανσλαυωνιστί" νιώθοντας να βρίσκονται κοντά τους Βούλγαροι στρατιώτες. Ο Φλωρίνης Βασίλειος επισήμανε στα μέλη της Δ.Ι.Σ. πως το σημαντικό ζήτημα για τον ίδιο, ήταν η προκλητική συμπεριφορά το νομάρχη, που ήταν όμοια με αυτή των κρατικών λειτουργών της δικτατορίας της 4ης Αυγούστου, που ασχολούνταν κατά το δοκούν με θέματα που ήταν καθαρά εκκλησιαστικά, αδιαφορώντας για τις απόψεις του οικείου μητροπ. και πως δεν έπρεπε να τους μεταχειρίζονται σαν υποδεέστερους. Τις απόψεις αυτές συμμερίζονταν και ο αρχιεπ. Αθηνών Δαμασκηνός ο οποίος συμπλήρωσε πως οι νομάρχες τότε ήταν κυρίως στρατιωτικοί, που διατηρούσαν στα καινούργια τους καθήκοντα τη στρατιωτική νοοτροπία που είχαν αποκτήσει.

¹⁵⁰ Γ. Παλλίδα, *Συναργασία και ανυπακοή: Η πολιτική της ηγεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος στη κατοχή (1941-1944)*, Βιβλιοπωλείον της «ΕΣΤΙΑΣ», Ι. Δ. Κολλάρου & ΣΙΑΣ Α.Ε., Αθήνα 2016, σελ. 225.

¹⁵¹ Γ. Παλλίδα, ό.π., σελ. 226.

Ο Γενικός Διοικητής Μακεδονίας μαζί με τον Γενικό Επιθεωρητή Νομαρχών Μακεδονίας με κοινή τους πρόταση τον Οκτώβριο του 1941 ζητούσαν την άμεση επιστροφή στις επαρχίες τους και την διαρκή παρουσία τους εκεί, όλων των μητροπ. λόγω των εθνικών αναγκών που είχαν προκύψει. Η Δ.Ι.Σ. αντέδρασε σε αυτές τις υποδείξεις των δύο ανώτατων κρατικών λειτουργών στη Βόρεια Ελλάδα και εξέδωσε μία απόφαση όπως ο Γ. Ψαλλίδα γράφει: «*ασχέτως προς το "υφιστάμενον καθεστώς" - προφανώς το σύστημα σχέσεων Εκκλησίας και Πολιτείας - το κράτος έχει "ενδιαφέρουσαν γνώμη" για τα γενικότερα μικτής φύσεως ζητήματα, δηλαδή αυτά που αφορούσαν την εκκλησιαστική διοίκηση, κάποιιο υπάλληλοι, μάλιστα, από τις τάξεις των νομαρχών, προσκολλημένη στην αντίληψη που διαμορφώθηκε κατά το πρόσφατο παρελθόν για τη "θέσιν της Εκκλησίας ως κάποιου εξαρτημένου της Πολιτείας κλάδου", όπως και για τη "θέσιν των Ιεραρχών ως υπαλλήλων αυτής", προβαίνουν σε ενέργειες που προδίδουν διαθέσεις οι οποίες κατατείνουν - δυστυχώς εν πολλοίς σκόπιμα - στη μείωση της Εκκλησίας. Για αυτό η εκκλησιαστική ηγεσία ζήτησε από την κυβέρνηση σεβόμενη το κύρος της ΕτΕ και των ιεραρχών της να λάβει τα απαραίτητα μέτρα ώστε να μην επαναληφθεί παρόμοια πρακτική στο μέλλον. Η απόφαση αυτή κινούνται εντός του πλαισίου της πολιτικής που ακολούθησε η πρώτη κατοχική κυβέρνηση να συγκρουστεί με το μεταξικό σύστημα εξουσίας»¹⁵².*

Στις 10 Ιουλίου 1941 στη Θεσσαλονίκη ιδρύθηκε μία ακόμη αντιστασιακή οργάνωση με τίτλο ΥΒΕ (Υπερασπιστές Βορείου Ελλάδος) από τους ταγματάρχες Ιωάννη Παπαθανασίου, Ευάγγελο Δόρτα, Θωμά Μπάρμπα και το λοχαγό Αντώνη Σακελλαρίδη. Η οργάνωση αυτή ιδρύθηκε για να αντιμετωπίσει το βουλγαρικό επεκτατισμό, την υπεράσπιση της εδαφικής ακεραιότητας της χώρας, τη συμμετοχή στο πλευρό των συμμαχικών στρατευμάτων κατά των ξένων κατακτητών, καθώς και τη διατήρηση της τάξεως στην περιοχή μέχρι τον πλήρη έλεγχο της χώρας από νόμιμη κυβέρνηση μετά την απελευθέρωση. Βασικός στόχος της ΥΒΕ ήταν η μύηση μελών της κατοχικής διοικήσεως. Μυήθηκαν πολλοί κρατικοί λειτουργοί από όλους τους τομείς αλλά και μητροπ. μαζί με αξιωματικούς. Με την άδεια του κατοχικού πρωθυπουργού Τσολάκογλου οι αξιωματικοί του στρατού διορίζονταν σε πολιτικές θέσεις ενώ οι υπαξιωματικοί στη χωροφυλακή. Έτσι, δημιουργήθηκε ολόκληρο δίκτυο για τη συλλογή πληροφοριών οι οποίες στέλνονταν στο στρατηγείο της Μέσης Ανατολής. Η παρουσία αυτής της οργάνωσης στη Φλώρινα μαρτυρείται ήδη από τα τέλη του 1941. Σύμφωνα με μαρτυρία του ιατρού Τραϊανού Μήρτσου από το Αντάρτικο, σχημάτισε μυστικά την Πολιτική Διοικούσαν Επιτροπή Φλωρίνης της Εθνικής Οργανώσεως ΥΒΕ μαζί με άλλους πατριώτες. Μετέπειτα μετονομάστηκε σε ΠΑΟ (Πανελλήνιος Απελευθερωτική Οργάνωση). Στην ΥΒΕ/ΠΑΟ εντάχθηκαν πολλοί αξιωματικοί της Φλώρινας, ενώ στο πολιτικό της κομμάτι επικεφαλής ήταν ο νομάρχης Κ. Μπόνης, μέλη της ο δήμαρχος Ν. Χάσος, ο τέως υπουργός Γ.Σ. Μόδης, ο πολιτευτής Γ.Θ. Μόδης και ο γυμνασιάρχης Τιμολέων Λιάκος.

Τον Αύγουστο του 1942 συγκροτήθηκε στην Φλώρινα το στρατιωτικό κομμάτι της ΥΒΕ από τον ταγματάρχη Ιωάννη Παπαθανασίου. Ο ίδιος προσπάθησε να αποσπάσει τη στήριξη του μητροπ. Φλωρίνης Βασιλείου, όταν ζήτησε τη συμμετοχή του σε όλη αυτή την προσπάθεια αλλά μάταια. Έτσι προχώρησε στη σύσταση της ΥΒΕ στην πόλη της Φλώρινας χωρίς τη στήριξη του Φλωρίνης Βασιλείου που αδιαφόρησε πλήρως¹⁵³.

Ο Θ. Καλλιανιώτης για τη δραστηριοποίηση της συγκεκριμένης οργάνωσης και της υποδοχής της από τον μητροπ. γράφει: «*Η πρώτη διασταυρωμένη πληροφορία για την ύπαρξη της ΥΒΕ στη Φλώρινα*

¹⁵² Γ. Ψαλλίδα, ό.π., σελ. 199.

¹⁵³ Σ. Ηλιάδου-Τάχου, *Τα χρώματα της βίας στη Δυτική Μακεδονία 1941-1944: Κατοχή, αντίσταση, εθνοτικές και εμφύλιες συγκρούσεις*, εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2017, σελ. 257-261.

ανάγεται τον Αύγουστο του 1942 με την επίσκεψη του ταγματάρχη Ιωάννη Παπαθανασίου, πού «αγριοκοίταζε» το μητροπολίτη, όταν ο τελευταίος αρνήθηκε την «θορυβώδη δράσιν»¹⁵⁴.

Εκείνη την περίοδο εμφανίστηκε στην περιοχή της Φλώρινας το Ε.Α.Μ. στο οποίο θέλησε ο μητροπ. να γίνει μέλος του. Όπως ο Γ. Ρούκαλης σημειώνει: «Ο Μητροπολίτης αρνήθηκε να εγγραφεί, ισχυριζόμενος ότι το ύψος του αξιώματός του δεν επέτρεπε να είναι μέλος οιαδήποτε οργανισμού και ότι όλη η ζωή του ήταν αφιερωμένη και στην εξυπηρέτηση του Έθνους, όπως έδειχνε το παρελθόν του και η ιστορία της Ιεραρχίας της Ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας»¹⁵⁵.

Το έτος 1942 ο μητροπ. Φλωρίνης Βασίλειος έμαθε για τη δράση ενός δραστήριου φλογερού ιεροκήρυκα στη Δυτική Μακεδονία, του αρχιμ. Αυγουστίνου Καντιώτη. Ο αρχιμ. μετατέθηκε στην Ιερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης, από την Ιερά Μητρόπολη Ιωαννίνων την ίδια χρονιά, όπου υπηρετούσε ως ιεροκήρυκας. Τα Χριστούγεννα της ίδιας χρονιάς ο μητροπ. Ιωαννίνων Σπυρίδων Βλάχος (μετέπειτα αρχιεπ. Αθηνών) ζήτησε από τον ιεροκήρυκα του να μιλήσει εμπυχώνοντας το λαό εκείνες τις δύσκολες ώρες. Το αφυπνιστικό του κήρυγμα εξόργισε τις ιταλικές αρχές κατοχής οι οποίες διέταξαν με ένταλμα τη σύλληψη του. Ο μητροπ. Ιωαννίνων ύστερα από παρέμβαση του γλίτωσε τον αρχιμ. Αυγουστίνο από το εκτελεστικό απόσπασμα.

Όμως στη Θεσσαλονίκη δεν έμεινε για μεγάλο χρονικό διάστημα, αφού έλαβε διαδοχικές αποσπάσεις στο Κιλκίς, στη Βέροια, στην Έδεσσα και στη Φλώρινα, όπου τα έτη 1942-1943 έδωσε πολλές μάχες τόσο για την πνευματική στήριξη του λαού όσο και για την αναχαίτιση της δράσης και της προπαγάνδας των κομιτατζήδων. Ο μητροπ. Φλωρίνης Βασίλειος μαθαίνοντας για τη δράση του αρχιμ. Α. Καντιώτη στα χωριά της Φλώρινας απέστειλε ευχαριστήριο γράμμα στο μητροπ. Θεσσαλονίκης Γεννάδιο για την αποστολή του αρχιμ. στην περιοχή της Φλώρινας.

Η επιστολή έγραφε τα εξής:

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ
ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΦΛΩΡΙΝΗΣ
Αριθ. Πρωτ. Δ.Υ.
Εις τον Εκκλ. Επίτροπον
«Φίλος Χωριού»
17-10-1942

Σεβασμιώτατε εν Χριστώ Αδελφέ
Άγιε Θεσσαλονίκης, Κύριε Γεννάδιε

Φέρομεν εις γνώσιν της Υμετέρας Σεβασμιότητος, ότι ο ιεροκήρυξ Πανοσιολογιώτατος Αρχιμανδρίτης Αυγουστίνος Καντιώτης εξεπλήρωσεν ευδοκίμως ανατεθείσαν αυτώ εντολήν, κηρύξας τον λόγον του Θεού, μετ' εξαιρετικού ζήλου και αυτοθυσίας εις το τμήμα Φλωρίνης, της καθ' ημάς επαρχίας. Ουδαμώς δε αμφιβάλομε, ότι εξίσου ευδοκίμως θέλει εργασθεί και εις το τμήμα Αλμωπίας, εις ο οικειοθελώς ανέλαβε να εργασθεί κατά τας υπόλοιπους ημέρας. Ευχαριστούντες όθεν εγκαρδίως την Υμετέραν Σεβασμιότητα διά την ανωτέρω συνδρομήν».

Διατελούμεν
Εν Φλωρίνη τη 1η/10/1942
Της Υμετέρας Σεβασμιότητος
Αγαπητός εν Χριστώ αδελφός
Ο Φλωρίνης Βασίλειος.

¹⁵⁴ Θ. Καλλιανιώτη, «Η Αντίσταση στη Φλώρινα», στο Πρακτικά Συνεδρίου «Φλώρινα 1912-2002»: Ιστορία και Πολιτισμός, Παιδαγωγική Σχολή Φλώρινας και Τμήμα Βαλκανικών Σπουδών (Α.Π.Θ.), σελ. 322.

¹⁵⁵ Γ. Ρούκαλη, ό.π., σελ. 228.

Ο ιεροκήρυκας βρίσκεται ξανά στη Φλώρινα όχι μόνο για να περιοδεύσει, αλλά για να κηρύξει στους κατοίκους της πόλης σε μία δύσκολη περίοδο. Η βουλγαρική προπαγάνδα ήταν πολύ έντονη με την ανοχή των γερμανικών στρατευμάτων κατοχής. Ο αρχιμ. Α. Καντιώτης ανακάλυψε πως ο οικείος ιεράρχης δεν βρίσκονταν στη Φλώρινα, καθώς ήταν μόνιμος κάτοικος στην πρωτεύουσα και βρίσκονταν στην επαρχία του μόνο Χριστούγεννα και Πάσχα. Τα νέα για την μητροπολιτική του περιφέρεια του τα μετέφερε ένας ιερέας στέλνοντάς του τηλεγραφήματα. Ο ιεροκήρυκας όταν πληροφορήθηκε αυτό το κενό άσκησε βαρύτατη κριτική στον μητροπ. Φλωρίνης. Συγκεκριμένα μέσω του κηρύγματος έστειλε μήνυμα στον ίδιο λέγοντας ότι «*αν ο Δεσπότης αυτές τις δύσκολες στιγμές που περνάει η πατρίδα, δεν αφήσει την Αθήνα για να έρθει μέχρι την άλλη Κυριακή κοντά στο ποίμνιό του, θα κάνω κήρυγμα εναντίον του, που από τη σφοδρότητα του θα πετιούνται τα κεραμίδια του ναού στον αέρα*». Μόλις ο μητροπ.έμαθε τις προθέσεις του αρχιμ. Α.Καντιώτη έστειλε τηλεγραφικώς τον Απρίλιο του 1943 την απόλυσή του. Το τηλεγράφημα έγραφε: «*Ο ιεροκήρυκας Αυγουστίνος Καντιώτης να εγκαταλείψει πάραυτα τη Μητρόπολη Φλωρίνης και να επιστρέψει στη Θεσσαλονίκη*»¹⁵⁶.

Μετά την πώση του από τον αρχιεπισκοπικό θρόνο της Αθήνας ο πρώην Αθηνών Ιερώνυμος ασχολήθηκε με τη συγγραφή βιβλίων που είχαν σαν σκοπό να δικαιολογήσει όσα έγιναν επί των ημερών. Σε ένα από αυτά αναφέρει για τον μητροπ.ΦλωρίνηςΑυγουστίνο Καντιώτη και τις δυσκολίες που αντιμετώπισε για την εγγραφή του,στο τριπρόσωπο αφού δεν συμφωνούσε η πλειοψηφία της Αριστίνοδην Ι.Σ. ώστε να εκλεγεί μητροπ. Φλωρίνης. Χαρακτηριστικό της φήμης που είχε αποκτήσει το όνομά του από τη δράση του στην περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας και ιδιαίτερα της Φλώρινας, στην περίοδο της κατοχής, περιγράφεται στο τηλεγράφημα που έστειλε ο δήμαρχος Φλώρινας στο νέο αρχιεπ. Αθηνών ο οποίος το χρησιμοποίησε μαζί με άλλα τηλεγραφήματαγια να πιέσειτους υπολοίπους αρχιερείς να επιτρέψουν να μπει το όνομα του αρχιμ. Αυγουστίνου Καντιώτη στο κατάλογοτων υποψηφίων. Ο αρχιεπ. πρώην Αθηνών Ιερώνυμος Α' σημειώνει σε βιβλίο του για τη συγκεκριμένη περίπτωση τα εξής: «*Συμμάχους είχα πλήθος προσώπων, τα οποία απέστελλον θερμάς επιστολάς ή τηλεγραφήματα, υπέρ της προαγωγής του εν λόγω αρχιμανδρίτου, ως επί παραδείγματι το ακόλουθον:*

«... Ως δήμαρχος ακριτικής πόλεως Φλωρίνης μεταφέρων φωνήν χιλιάδων λαού μαρτυρικής επαρχίας παρακαλώ υμετέραν περισπούδαστον Μακαριότητα όπως ιδιαιτέρως ενδιαφερθή και φροντίση για την πλήρωσιν της χηρευσούσης ημών Μητροπόλεως. Στόπ. Λόγοι εθνικοί και εκκλησιαστικοί επιβάλλουν όπως εις το ακραίον τούτο σημείον της πατρίδος τοποθετηθή ανήρ κατά πάντα άξιος. Στόπ. Και ως τοιούτον εγνωρίσαμε κατά τας πίκρας ημέρας της Κατοχής τον πανοσιολογίωτατον Αρχιμανδρίτην Αυγουστίνον Καντιώτην. Στόπ. Ούτος τας ημέρας της δουλειάς συνεκακουχήθη με τον λαόν μας, τον επαρηγόρησε με την ευαγγελικήναλήθειαν, τον ενεκαρδίωσε, τον εστήριξε. Στόπ. Η διέλευσίς του από τας πόλεις και τα χωριά μας έμεινε θρύλος. Στόπ. Ακόμη εις τας ψυχάς όλων ηχούν τα φλογερά του κηρύγματα. Στόπ. Μακαριότατε θα προσφέρετε υψίστην θρησκευτικήν και εθνικήνυπηρεσίαν εάν εκόντα άκοντα μας χαρίσητε ως ιεράρχην τον αρχιμανδρίτην ΑυγουστίνονΚαντιώτην. Στόπ. Ο θρησκευτικός λαός της Μακεδονίας θα σας ευγνωμονή. Στόπ.

Μετά σεβασμού βαθύτατου.

*Αναστάσιος Σούλας,
Δήμαρχος Φλωρίνης»*¹⁵⁷.

Ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα στην περίοδο της κατοχής ήταν του επισιτισμού. Από κάθε πλευρά του κράτους έρχονταν αναφορές αλλά και εκκλήσεις για άμεση βοήθεια σε τρόφιμα προς τους ιερείς και τους ιεροκήρυκες των ιερών μητροπόλεων, στην κεντρική διοίκηση της Ε.Ε. Το μεγαλύτερο

¹⁵⁶ Ι. Καραβασίλογλου, *Εκπαίδευση και συντηρητικά πρότυπα στην Ελληνική Κοινωνία: Η περίπτωση του πρώην Μητροπολίτη Φλωρίνης, Πρεσπών και Εορδαίας Αυγουστίνου Καντιώτη*, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα 2015, σελ. 74-76, (Ανέκδοτη διπλωματική μεταπτυχιακή εργασία).

¹⁵⁷ Κοτσώνη Ιερωνύμου (πρώην αρχιεπ. Αθηνών), *Το δράμα ενός αρχιεπισκόπου*, Αθήναι 1975 (3) χ.ε., σελ. 30.

πρόβλημα αντιμετώπιζαν οι κληρικοί των αγροτικών που αμείβονταν σε είδος. Στη Φλώρινα ακόμη και μέσα στην πόλη τα είδη πρώτης ανάγκης εξασφαλιζόνταν από τους κατοίκους μόνο με ανταλλαγές που γίνονταν μεταξύ τους. Αλλά από αυτή τη διαδικασία αποκλείονταν εκ των πραγμάτων οι κληρικοί της Φλώρινας. Η επίσημη θέση του μητροπ. Φλωρίνης Βασιλείου ήταν το έθιμο της αντιμισθίας του κλήρου που επικρατούσε στις αγροτικές περιοχές να γενικευτεί σε ολόκληρη την επικράτεια και αυτό να επιβληθεί με Ν. του κράτους¹⁵⁸.

Ο αρχιεπ. Δαμασκηνός προσπάθησε να πιέσει τον υπουργό Οικονομικών Σ. Γκοτζαμάνη να δώσει λύση στο πρόβλημα της μισθοδοσίας του ιερού κλήρου, καταγγέλλοντας τον αρμόδιο υπουργό ότι ενώ φρόντιζε για όλες τις ομάδες του πληθυσμού για να ανακουφιστούν, δεν έκανε τίποτα για τους εφημέριους. Ο αρχιεπ. δήλωνε πως επανέθετε τις ελπίδες του για λύση στον πρωθυπουργό Γ. Τσολάκογλου. Σε συνάντηση που είχε μαζί του ζήτησε τη μισθοδοσία του κλήρου στο ακέραιο μαζί με το επίδομα ακρίβειας ζωής όπως γίνονταν για όλους τους υπαλλήλους στη χώρα, πράγμα που είχε συμφωνηθεί με τον υπουργό Οικονομικών στο παρελθόν. Ο υπουργός Οικονομικών όμως ζήτησε εκ των υστέρων ως αντάλλαγμα την εκχώρηση της περιουσίας των ιερών μονών της χώρας. Στη συνάντησή του με τον μητροπ. Θεσσαλιώτιδος Ιεζεκιήλ (ήταν ο μόνος που δέχτηκε τους όρους του κατοχικού υπουργού), ζήτησε να εκχωρηθούν τα κτήματα αλλά και τα χρήματα που είχε στα ταμεία της η Εκκλησία, στη διεύθυνση Δημοσίων Κτημάτων. Ο αρχιεπ. Αθηνών δεν δέχτηκε να υλοποιηθεί η πρόταση του υπουργού Σ. Γκοτζαμάνη. Για τον ίδιο τον αρχιεπ. το επίμαχο ζήτημα δεν ήταν η συζήτηση με την κατοχική κυβέρνηση, ή η εκχώρηση της περιουσίας της Ε.Ε., αλλά ποια θα είναι χωρίς ανταλλάγματα η επιχορήγηση του κράτους για τους ιερείς. Ένα από τα τέσσερα επιχειρήματα που ανέπτυξαν με μέλη της Δ.Ι.Σ. ήταν αυτό του Φλωρίνης Βασιλείου που τόνισε πως αν η Εκκλησία υποχωρήσει στις απαιτήσεις του κατοχικού υπουργού Σ. Γκοτζαμάνη να εκχωρηθεί η εκκλησιαστική περιουσία, θα χαθεί η εμπιστοσύνη των χριστιανών, και κατά συνέπεια θα ήταν πολύ δύσκολο στο μέλλον να γίνει η Ε.Ε. αποδέκτης νέων κληροδοτημάτων αφού όλη η ακίνητη περιουσία ήταν δωρεές των ευσεβών χριστιανών σε αυτή¹⁵⁹.

Μετά την απελευθέρωση από τα στρατεύματα κατοχής ο αρχιεπ. Δαμασκηνός κάνοντας το Νοέμβριο του 1944 τον απολογισμό για τη δραστηριότητα της Ε.Ε., εντόπισε *"τα πολλά κενά και σκιερά σημεία τα οποία προσέλαβον το γόητροναύτης εκ μέρους μερικών ιεραρχών οι οποίοι [...] δεν ηθέλησαν να ευρίσκονται πλησίον του σκληρώς δοκιμαζομένου ποιμνίου των"*. Μέσα στους 15 εν ενεργεία μητροπ. της Ε.Ε. που δεν βρίσκονταν στη μητρόπολή τους την κατοχική περίοδο, ήταν και ο Φλωρίνης Βασιλείος. Κάποιοι από αυτούς ήταν αδικαιολόγητοι. Η υπόθεση αυτή είχε απασχολήσει το αρμόδιο υπουργείο από την περίοδο του μεταξικού καθεστώτος, αφού με επίσημο έγγραφό του τον Φλεβάρη του 1939 ενημέρωνε την Δ.Ι.Σ. πως αρχιερείς που δεν είχαν τη συγκεκριμένη περίοδο αναλάβει συνοδικά καθήκοντα παρεδημούσαν στην πρωτεύουσα χωρίς να υπάρχουν λόγοι. Η Δ.Ι.Σ. έστειλε σε όλη την ιεραρχία το σχετικό έγγραφο του υπουργείου. Στη διάρκεια της γερμανικής στρατιωτικής κατοχής ο αντιπρόεδρος της κατοχικής κυβερνήσεως Κ. Λογοθετόπουλος που ήταν και υπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, ενημέρωσε με έγγραφό του τον αρχιεπ. Αθηνών και τα μέλη της Δ.Ι.Σ. πως έπειτα από περιοδεία του στη Βόρεια Ελλάδα διαπίστωσε την απουσία των οικείων επισκόπων οι οποίοι βρίσκονταν στην Αθήνα. Η απουσία τους παρέμενε αισθητή σε εκείνες τις δύσκολες ώρες. Ο ίδιος μάλιστα πρότεινε να παραταθεί η διακοπή των εργασιών της Δ.Ι.Σ. μέχρι το Πάσχα, ώστε οι αρχιερείς να βρίσκονται στο ποίμνιό τους. Η Δ.Ι.Σ. ενημέρωσε τον αντιπρόεδρο Κ. Λογοθετόπουλο πως οι αρχιερείς έχουν επίγνωση της αποστολής τους. Ένας από τους λόγους της μη επιστροφής τους ήταν οι ανύπαρκτες συγκοινωνίες, που ανάγκαζαν τους μητροπ. να βρίσκονται μακριά από το ποίμνιό του. Στη συνέχεια ζήτησε από την κυβέρνηση την

¹⁵⁸ Γ. Παλλίδα, ό.π., σελ. 202.

¹⁵⁹ Γ. Παλλίδα, ό.π., σελ. 204-206.

εξασφάλιση του τρόπου της μεταβίβασης στις μητροπόλεις τους. Η κυβέρνηση απάντησε το Φεβρουάριο του 1942 πώς θα εκδώσει Ν. για τους μητροπ. που θα είναι εκτός των επαρχιών τους πάνω από τρεις μήνες, και για αυτούς που πάνω από έξι μήνες μόνο αν έπασχαν από κάποια ανίατη ασθένεια. Ο αρχιεπ. Δαμασκηνός διαφώνησε και αντέδρασε σε αυτή την πρόταση. Τον Ιούνιο του 1942 η κυβέρνηση δημοσίευσε Ν. που αφορούσε τη χορήγηση άδειας απουσίας σε αρχιερείς μόνο με απόφαση του αρμόδιου υπουργού. Το Σεπτέμβριο του 1942 ο νομάρχης της Φλώρινας κάλεσε το μητροπ. Φλωρίνης Βασίλειο να επιστρέψει, ενώ ήταν μέλος της Δ.Ι.Σ. για να επαναφέρει στην τάξη τους σλαβομακεδόνες κληρικούς της μητροπόλεως Φλωρίνης. Ο μητροπ. Βασίλειος αντέδρασε άμεσα σε αυτό το διάβημα το οποίο θεώρησε πως ήταν προσβλητικό για όλους τους αρχιερείς που ήταν μέλη της Ι.Σ. Όπως ο Γ. Ψαλλίδας γράφει: «Υποστήριξε ότι με την επίκληση "δήθεν κρίσιμων καταστάσεων" οι δημόσιοι αυτοί υπάλληλοι κατασυκοφαντούσαν τους εκάστοτε συνοδικούς μητροπολίτες οι οποίοι "υπακούοντες εις τους ιερούς κανόνες και την κείμενην νομοθεσίαν" ήταν αναγκασμένοι να παραμείνουν στην πρωτεύουσα. Και ταυτόχρονα οι υπάλληλοι αυτοί έπαιζαν "το παιχνίδι των προσφύγων αρχιερέων" που ήθελαν να διοριστούν αντικανονικά εκείνοι ως μέλη της Δ.Ι.Σ.»¹⁶⁰.

Στη διάρκεια της γερμανικής κατοχής ο μητροπ. Φλωρίνης Βασίλειος το έτος 1944, έστειλε δύο εμπιστευτικές αναφορές στην Ι.Σ., την έκθεση υπ' αριθ. 178/8-4-1944 και την έκθεση, υπ' αριθ. εμπ. πρωτ. 7/24-5-1944 προς τον αρχιεπ. Δαμασκηνό με τα ονόματα εθνομαρτύρων κληρικών της Ιεράς Μητροπόλεως Φλωρίνης, οι οποίοι εκτελέστηκαν από τους Βούλγαρους ή τους Γερμανούς. Αυτή ήταν συνολικά έξι κληρικοί, και ήταν οι εξής:

1. ιερέας Κωνσταντίνος Ελευθεριάδης
2. ιερέας Αθανάσιος Κασταντώνης
3. ιερέας Μάρκος Μητριάδης
4. ιερέας Νώε Νόλης ή Παπαοικονόμου
5. ιερέας Χρήστος Σιάνος και
6. ιερέας Δημήτριος Σταμπουλής¹⁶¹.

Ο αρχιεπ. Αθηνών Δαμασκηνός στηρίχθηκε αρκετές φορές από το μητροπ. Φλωρίνης Βασίλειο, με τον οποίο διατηρούσε άριστες σχέσεις από την περίοδο που ήταν μητροπ. Κορίνθου. Μετά από τους καταστρεπτικούς σεισμούς στην Κόρινθο, ο τότε μητροπ. Κορίνθου Δαμασκηνός θέλησε την κατασκευή ενός καινούργιου μητροπολιτικού ναού στην επαρχία του με αντισεισμικές προδιαγραφές. Ο νέος καθεδρικός ναός αφιερωμένος στον απόστολο Παύλο εγκαινιάσθηκε από τον οικείο επ. στις 23 Σεπτεμβρίου 1936. Στα εγκαινία του ναού, το αριστερό κλίτος (του Αγίου Τίτου) καθιέρωσε ο επ. Χριστουπόλεως Ιάκωβος, (μετέπειτα αρχιεπ. Αθηνών) συνιερουργούντων του μητροπ. Φλωρίνης Βασιλείου και μητροπ. Ναυπακτίας Γερμανού¹⁶².

Μετά το θάνατο του μητροπ. Τρίκκης και Σταγών Πολυκάρπου (29 Αυγούστου 1945), η Ι.Σ. αποφάσισε στις 13 Οκτωβρίου 1945, τη μετάθεση του μητροπ. Καρυστίας Ανανία στη συγκεκριμένη επαρχία. Η Ι.Σ. πήρε αυτή την απόφαση ύστερα από διαβεβαίωση του μητροπ. Αττικής και Μεγαρίδος Ιακώβου, ο οποίος είχε λάβει τη συγκατάθεση του μητροπ. Ανανία από τηλεφώνου για τη μετάθεση του. Ο

¹⁶⁰ Γ. Ψαλλίδα, ό.π., σελ. 223-224.

¹⁶¹ http://www.apostoliki-diakonia.gr/gr_main/catehism/theologia_zoi/themata.asp?contents=ecclesia_history/contents_Katoxi.asp&main=katoxi_1&file=06.htm

¹⁶² www.iKivotos.gr/post/2662/o-arxiepiskooopos-ston-iero-nao-apostolou-payloy-sthn-korintho
ημερομ. ανάκτησης 11/3/2019

μητροπ. Καρυστίας μετά την εκλογή του ως νέου ποιμενάρχου της μητροπόλεως Τρίκκης και Σταγών, έστειλε τηλεγράφημα στην Ι.Σ. δηλώνοντας πως απορρίπτει τη μετάθεση του έστω και αν αυτή θεωρείται προαγωγή. Η Ι.Σ. του ζήτησε να έρθει στην Αθήνα για να δώσει εξηγήσεις, όμως, ο ίδιος απάντησε πως αδυνατούσε να πάει, επειδή ήταν ασθενής. Η Ι.Σ. αποφάσισε να στείλει στην επαρχία τη Συνοδική Επιτροπή η οποία αποτελούνταν από τον μητροπ. Σύρου Φιλάρετο, το μητροπ. Φλωρίνης Βασίλειο και τον αρχιγραμματέα της Ι.Σ. επ.Ταλαντίου Βασίλειο¹⁶³.

Μετά το θάνατο του αρχιεπ. Αθηνών Δωροθέου Κοτταρά (1956-1957) την προεδρία της Ι.Σ. και την τοποτηρητεία της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών ανέλαβε ο πρώτος τη τάξει, κατά τα πρεσβεία της αρχιεροσύνης των συνοδικών συνέδρων της περιόδου 1956-1957, ο μητροπ. Αιτωλοακαρνανίας Ιερόθεος Παρασκευόπουλος, ο οποίος στις 4 Αυγούστου 1957 συγκάλεσε σε έκτακτη συνεδρίαση την Ι.Σ. για να συνταχθεί ο κατάλογος των 63 εκλεκτόρων ιεραρχών ο οποίος αφού υπογράφηκε από τον αρμόδιο υπουργό θυροκολλήθηκε στον πίνακα ανακοινώσεων του καθεδρικού ιερού ναού των Αθηνών στην οποία αναφέρονταν η 7η Αυγούστου η ημέρα εκλογής του νέου προκαθημένου της Εκκλησίας.

Στις 7 Αυγούστου 1957 παρόντων του υπουργού και 58 εν ενεργεία αρχιερέων έγινε η ψηφοφορία. Το αποτέλεσμα της ψηφοφορίας ήταν το εξής:

1. μητροπ. Πατρών Θεόκλητος 31
2. μητροπ. Μεσσηνίας Χρυσόστομος 14
3. μητροπ. Θεσσαλονίκης Παντελεήμων 10
4. μητροπ. Μαντινείας κ.λπ. Γερμανός 2 και
5. μητροπ. Φλωρίνης, Πρεσπών και Εορδαίας Βασίλειος 1¹⁶⁴.

Με ιδιαίτερες τιμές υποδέχθηκε στις 13 Ιουνίου 1959 η πόλη της Φλώρινας μαζί με τον μητροπ. Φλωρίνης Βασίλειο, την πομπή της μετακομιδής των λειψάνων του μητροπ. Καστοριάς Γερμανού Καραβαγγέλη. Το γεγονός περιγράφεται σε έντυπο της εποχής ως εξής: «*Την 13η Ιουνίου διήλθεν εκ της πόλεως μας η πομπή της μετακομιδής των λειψάνων του αείμνηστου Μακεδονομάχου Μητροπολίτου Καστοριάς Γερμανού Καραβαγγέλη. Η πομπή διήλθε εκ Κέλλης και Βεύης, όπου ετελέσθησαν τρισάγια.*

Εις Φλώρινα αφίκετο την 12.45'. Προ της επιβλητικής αψίδος υπεδέχτησαν τα λείψανα ο σεβασμιώτατος μητροπολίτης κ.κ. Βασίλειος, οι δήμαρχοι Φλωρίνης και Αμυνταίου κ.κ. Θεοδοσίου και Χατζής μετά των δημοτικών των συμβουλίων, το δικαστικόν σώμα, οι εκπρόσωποι των διαφόρων οργανώσεων, η μαθητιώσα νεολαία και πλήθος κόσμου.

Ευθύς άμα τη αφίξει της πομπής εψάλη τρισάγιο και εν συνεχεία εν μέσω γενικής συγκινήσεως, ωμίλησεν ο τέως υπουργός κ. Μόδης, ενώ νεάνιδες του λυκείου Ελληνίδων έρραινον το φέρετρο με άνθη.

Η πομπή ανεχώρησε εκ Φλωρίνης την 13.30'. Εις το 15ον χιλιόμετρον εψάλη τρισάγιον, εις το χωρίον Ανταρτικόν ανέμενον την πομπήν άπαντες οι κάτοικοι και η μαθητιώσα νεολαία Ανταρτικού και πέριξ χωρίων με επικεφαλής του Προέδρου της κοινότητος κ. Τέμον. Εψάλη ενταύθα τρισάγιον και εν συνεχεία ωμίλησεν ο δημοδιδάσκαλος κ. Δ. Κύρου»¹⁶⁵.

Η μη επίλυση των μεγάλων ζητημάτων που αφορούσαν την Ε.Ε. με βάση τους θείους και ιερούς κανόνες, αλλά και με την έκδοση Κ.Χ. και νομοθετικών διατάξεων. Τη δεκαετία του 1960 εκδηλώθηκε η πολιτειοκρατική διάθεση των Ελληνικών κυβερνήσεων με πολύ άγριο τρόπο. Ο Ν. 4589/1966 (ΦΕΚ 239 Α΄ της 10 Νοεμβρίου 1966) ήταν μία αντικανονική και άσχημη εξέλιξη για το σύνολο της Εκκλησίας. Έτσι, η

¹⁶³Β. Ατέση (μητρ.), *Επίτομος Επισκοπική ιστορία της Εκκλησίας της Ελλάδος από του 1833 μέχρι σήμερα*, τ. Γ΄, εν Αθήναις, 1969, χ.ε., σελ.

¹⁶⁴Β. Ατέση. ό.π., σελ. 89-90.

¹⁶⁵ Περιοδικό «Αριστοτέλης», τεύχ. 15, Φλώρινα, Μάιος-Ιούνιος 1959.

Ε.Ε. αποφάσισε να συγκαλέσει την ιεραρχία το μήνα Δεκέμβριο του 1966. Ο αρχιεπ. Αθηνών Χρυσόστομος και η ιεραρχία της Ε.Ε. συγκρότησαν ειδική επιτροπή για τη μελέτη του Ν.Δ. 4589/1966 με σκοπό να αναδείξει εάν είναι σύμφωνο το Ν.Δ. με τους θείους και ιερούς κανόνες της Εκκλησίας και με το Ελληνικό Σύνταγμα. Την εποχή εκείνη στο αρμόδιο υπουργείο υπήρξε διορισμένος υπηρεσιακός υπουργός. Η επιτροπή αυτή συνέταξε σχετικό υπόμνημα, στο οποίο γίνονταν λόγος για την αντισυνταγματικότητα του σχετικού Ν.Δ. που όπως ο καθηγητής Γ. Κονιδάρης σημειώνει: «[...] επειδή αι διατάξεις αυτού (οία η πρωτοφανής περί ορίου ηλικίας) ήσαν αντικανονικά, διέποντο δε πράγματι υπό κοσμικού πνεύματος (εκκλησιαστικών παραγόντων!), όπερ επιδρά επί των πολιτικών και των οργανώσεων και του Υπουργείου και αυτών έτι των Ανακτόρων, (εφ' ων επέδρων ισχυρώς αι παρεκκλησιαστικάί οργανώσεις). Το υπόμνημα της ιεραρχίας και αι δηλώσεις των εκπροσώπων αυτής (υπάρχει φυλλάδιον Μαρτ. 1967) εις ουδέν ωφέλησαν, διότι οι ασκούντες την εξουσίαν κατά την εποχήν εκείνην ήσαν υπηρεσιακοί (Πρωθυπουργός Ι. Παρασκευόπουλος και Υπουργός Παιδείας Ι. Θεοδωρακόπουλος)»¹⁶⁶.

Η ιεραρχία δεν αντέδρασε δυναμικά εκείνη τη χρονική περίοδο, αφού η χώρα βρισκόταν σε προεκλογική περίοδο (οι εκλογές θα γίνονταν στις 28 Μαΐου 1967).

Με το Ν. Δ. 4589/1966 "Περί ρυθμίσεως Εκκλησιαστικών ζητημάτων και άλλων τινών διατάξεων" που θεσπίστηκε από την Στ. Στεφανόπουλου με εισηγητή τον τότε αρμόδιο υπουργό Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων Στ. Αλαμανή και είχε υπογραφεί στις 10 Νοεμβρίου 1966 "εν ονόματι του Βασιλέως" από τη βασίλισσα Άννα-Μαρία καθιέρωσε το όριο ηλικίας για τους μητροπολίτες στην Ελλάδα, οι οποίοι, όπως και οι βοηθοί επίσκοποι, μόλις συμπληρώσουν το 80ο έτος της ηλικίας τους αποχωρούν αυτοδικαίως". Για το λόγο αυτό εκδίδεται, με ευθύνη του αρμόδιου υπουργού το σχετικό Β.Δ. ενώ για τη βεβαίωση της ηλικίας των αρχιερέων εφαρμόζονται αναλόγως οι διατάξεις που ισχύουν για τους καθηγητές του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Με ειδική διάταξη εξαιρείται ο προκαθήμενος της Εκκλησίας. Αυτό το Β.Δ. έρχονταν σε αντίθεση με τους ιερούς κανόνες της Εκκλησίας οι οποίοι πουθενά δεν αναφέρουν την καθιέρωση ορίου ηλικίας για τους αρχιερείς. Με το Β.Δ. με ημερ. 24-1-1967 (Ε.τ.Κ. Α' 27/26-1-1967) που εισηγήθηκε ο αρμόδιος υπουργός Ι. Θεοδωρακόπουλος, θεωρήθηκαν «αυτοδικαίως αποχωρήσαντες του Μητροπολιτικού των θρόνου, ως έχοντας ήδη καταληφθή υπό του ορίου ηλικίας, κατά την έναρξιν ισχύος του άρθρου 4 του Ν.Δ. 4589/1966» οι εξής μητροπ. από το θρόνο τους: ο Φλωρίνης Πρεσπών και Εορδαίας Βασίλειος Παπαδόπουλος, ο Αλεξανδρουπόλεως Ιωακείμ Καβύρης, ο Αδριανουπόλεως και Κονίτσης Χριστόφορος Χατζής, ο Κέρκυρας και Παξών Μεθόδιος Κοντοστάνας, ο Σιδηροκάστρου Βασίλειος Μαγκριώτης και ο Εδέσσης και Πέλλης Διονύσιος Παπανικολόπουλος. Από αυτούς τους μητροπ. τέσσερις, ο μητροπ. Φλωρίνης Βασίλειος, ο μητροπ. Αλεξανδρουπόλεως Ιωακείμ, ο μητροπ. Κέρκυρας Μεθόδιος και ο μητροπ. Εδέσσης Διονύσιος προσέφυγαν στο Συμβούλιο της Επικρατείας για να ακυρώσουν την απομάκρυνσή τους από τις επαρχίες τους. Ένα από τα επιχειρήματα τους κατά του Β.Δ. που εκδόθηκε σε εκτέλεση του Ν.Δ. 4589/1966 ήταν η εξαίρεση από το σχετικό Ν.Δ. του αρχιεπ. Αθηνών η οποία προσβάλλει και διασπά την συνταγματικώς κατοχυρωμένη αρχή της ισότητας¹⁶⁷.

Την υποστήριξή του στον μητροπ. Φλωρίνης Βασίλειο γνωστοποίησε με τηλεγράφημά του, καθώς και στους άλλους αρχιερείς που απομακρύνθηκαν από τους θρόνους τους, ο μητροπ. Κορίνθου Παντελεήμων Καρανικόλας.

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ

¹⁶⁶ Γ. Κονιδάρη, Σταθμοί εκκλησιαστικής πολιτικής εν Ελλάδι από του Καποδιστρίου μέχρι σήμερα. Μετ' ανεκδότων κειμένων εν παραρτήμασι, εν Αθήναις 1971 (4), χ.ε., σελ. 112.

¹⁶⁷ Ι. Κονιδάρη, ό.π., σελ. 89-91.

Αριθ. Πρωτ. 929

Εν Κορίνθω την 8η Απριλίου 1967

Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην,

Παρακολουθών με οδύνην ψυχής αντικανονικήν και βία Νόμου προσπάθειαν απομακρύνσεως Υμετέρας Σεβασμιώτητος εκ Μητροπόλεως υμών τάσσομαι παρά το πλευρόν Υμών δια τας κανονικάς διεκδικήσεις Εκκλησίας.

Ο Κορινθίας Παντελεήμων.

Απεστάλη ως κάτωθι:

1. Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Αλεξανδρουπόλεως Κύριον Ιωακείμ, Αλεξανδρούπολιν.
2. Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Σιδηροκάστρου Κύριον Βασίλειον, Σιδηρόκαστρον.
3. Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Κέρκυρας Κύριον Μεθόδιον, Κέρκυραν.
4. Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Εδέσσης Κύριον Διονύσιον, Έδεσσα.
5. Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Δρυϊνουπόλεως Κύριον Χριστόφορον, Ακτή Θεμιστοκλέους 198 - Πειραιά.
6. Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Φλωρίνης Κύριον Βασίλειον, 28 Οκτωβρίου 68 Ν. Ψυχικόν¹⁶⁸.

Μετά το θάνατο του μητροπ. Φλωρίνης Βασιλείου το επίσημο όργανο της Ε.Ε. το περιοδικό "Εκκλησία" δημοσίευσε για τον μητροπ. τα εξής:

Στη στήλη Εκκλησιαστικά Χρονικά διαβάζουμε:

''Ο μακαριώτατος Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ. Ιερώνυμος κατά το χρονικόν από της 21 Απριλίου μέχρι τις 5 Μαΐου ε. έτους:

Προέστη: Την 30 Απριλίου της Νεκρώσιμου Ακολουθίας κατά την κηδείαν του αείμνηστου Μητροπολίτου πρ. Φλωρίνης Κυρού Βασιλείου¹⁶⁹''.

¹⁶⁸ Ι. Κονιδάρη, ό.π., σελ. 268.

¹⁶⁹ Περιοδικό «Εκκλησία», τεύχ.10, 15/5/1969, σελ. 217.

Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΦΛΩΡΙΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

Την 29 Απριλίου 1969 εκοιμήθη εν Κυρίω εις ηλικίαν 85 ετων ο αείμνηστος Μητροπολίτης Φλωρίνης Βασίλειος, η κηδεία του οποίου εγένετο την επομένην ημέραν. Της Νεκρώσιμου Ακολουθίας προέστη ο Μακαριώτατος Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ. Ιερώνυμος, συνιερουργούντων των Σεβασμιωτάτων Μητροπολιτων Ξάνθης κ. Αντωνίου και Κασσανδρείας κ. Συνεσίου. Ο εκλιπών Μητροπολίτης ετάφη εις το Νεκροταφείον της Νέας Σμύρνης.

Τον επικήδειον λόγον εξεφώνησεν ο Αρχιγραμματεύων της Ιεράς Συνόδου πανοσ. αρχιμ. Βαρθολομαίος Κατσούρης, ο οποίος είπε τα εξής:

«Τελευτήσαντας ανδρός δικαίου ουκ όλλυται ελπίς»

(Παροιμ. ια', 7).

*«Μακαριώτατε Δέσποτα,
Σεβασμιώτατοι Ιεράρχαι,
Ευσεβές και πενθούν Εκκλησίασμα,*

Κεκοίμηται εν Κυρίω ο Μητροπολίτης πρώην Φλωρίνης Βασίλειος! «Πνεύμα γαρ εξέλιπεν από σκηνώματος». Και το σκηνώμα τούτο του μακαριστού Ιεράρχου εν ύμνοιςεξοδίσις και τιμαίς ταις αρμοζούσαις κηδεύει τωρα η Εκκλησία. Η καρδιά δε πάντων ημών, των εν θλίψει περιστοιχιζόντων το σεπτοναύτου σκηνώμα, επί τω ακούσματι των λόγων τούτων της σοφίας του Θεού «τελευτήσαντος ανδρός δικαίου ουκ όλλυται ελπίς» ελπίδος αγάθηςπληρούται, ότι το πνεύμα αυτού «εν αγαθοίςαυλισθήσεται».

Και η ελπίς ημών αυτή έρρωται εκ της αναθεωρήσεως της επίγειου βιοτής του αποιχομένου πολιού Ποιμενάρχου, διότι όντωςηλεήθη παρά Κυρίου, ίνα μισήση την ανομίαν και ανήρ δίκαιος αναδειχθή.

«Ηδύς τον λόγον, ηδίων τον τρόπον» (Migne P.G. 35, 1088B) υπήρξεν ο από Σελεύκειας και Πέλλης μακαριστός Μητροπολίτης Φλωρίνης, Αλμωπίας και Εορδαίας κυρός Βασίλειος, ο κατά κόσμον Βασίλειος Παπαδόπουλος. Γλυκός και μειλίχιος, πραΰς και απλούς, προς πάντας προσηνής και ευπροσήγορος, έχων την καρδιάν αυτού πεπληρωμένην αγάπης Χριστού, ηκτινοβόλει την ευγενία των εκλεκτωνθλαστων της Ελληνίδος Ιωνικής γης, εις ην και είδε το φως της ζωής περί το έτος 1882.

Καλώς παρά πατρός, του δικαίου και ευσεβούς Ιερέως Δημητρίου Παπαδόπουλου, εκτραφείς, ελαβε νηπιόθεν βαθύ το χάραγμα της πίστεως εν τη καρδιά αυτού και διατήρησε την πίστιν, ως την πλέον ιεράνπατρικήκληρονομίαν. Τη ασφαλεί δε ταύτη της πίστεως ολκάδιδιέδραμε την αιετάραχον του παρόντος βίου θάλασσαν και τω του Κυρίου προσέδραμεν ευδίω λιμένι.

Αληθώς δε αιετάραχος υπήρξεν η θάλασσα της επίγειου ζωής του προ ημών εν Κυρίω αναπαυομένου Ιεράρχου Βασιλείου. Εν έτει 1912, τριακονταετής την ηλικίαν, μεταλαβών αρίστης θεολογικής και θύραθεν παιδείας, ανέρχεται εις τον πρώτον της ιερωσύνηςβαθμόν. Η Μεγάλη δε του Χριστού Εκκλησία, επί τας ικανότητας, την μόρφωσιν, την ευψυχίαν και την ένθερμον αυτού πίστιν προσβλέπουσα, ανατίθησιναυτω διακονίας λίαν υπευθύνους και τιμητικάς.

Πλήρης αγώνων, θρησκευτικών και εθνικών, κινδύνων και ταλαιπωριών ου σμικρών, είναι η πρώτη δεκαετία της εν τω θείωγεωργίω διακονίας αυτού καθ' ην υπηρέτησεν ως Αρχιγραμματεύς της Ιεράς Μητροπόλεως Δράμας (1912-1913), είτα Αρχιδιάκονος της Ι. Μητροπόλεως Σερρών (1913-1914), και

τέλος Αρχιδιάκονος του κλυτού Εθνομάρτυρος Μητροπολίτου Σμύρνης Χρυσοστόμου (βλέπεις εκεί που θα πας 1914-1922).

Ζη εκ του σύνεγγυς το μαρτύριον του ήρωος και Εθνομάρτυρος Ποιμενάρχου, και επί εξάμηνον, έγκλειστος εις τας φυλακάς της Σμύρνης, αναμένει ινα ακολουθήση αυτον εις την οδόν του μαρτυρίου. Η πανθσενής όμως χάρις του Θεού εξείλατοαυτόν εκ χειρός ανόμων.

Εν τη ελευθέρα Πατρίδι, εις νέον στάδιον αγώνων καλείται ο ευψυχής ούτος του Χριστού στρατιώτης. Ως τοποτηρητής των εκ Μικράς Ασίας προσφύγων κατά τα έτη 1922-1928 (ανεληθών εν τω μεταξύ εν έτει 1923 εις τον δεύτερον, και εν έτει 1926 εις τον τρίτον της ιεροσύνης βαθμόν, υπό τον τίτλον του Σελευκείας) αναδεικνυται ο «καλός Σαμαρείτης» των εκριζωθέντων εκ των εστιών των αδελφών. Μοχθεί ινα εν τω χώρω της ελευθέρας Πατρίδος αναστηθή εκ της τέφρας αυτής μία νέα Σμύρνη, το ομώνυμον των Αθηνών προάστιον, η γη του οποίου θα δεχθήμετ' ολίγον το σεπτόν αυτού σκήνωμα.

Κατά τα έτη 1928-1932 ποιμαίνει την Ιεράν Μητρόπολιν Πέλλης. Το τελευταίον δε τούτο έτος καθίσταται Μητροπολίτης Φλωρίνης.

Επί τριάκοντα και πέντε ενιαυτούς, δεξιώς και εν πνεύματι Θεού διεκυβέρνησε τηνπνευματικήνολκάδα της Ιεράς Μητροπόλεως Φλωρίνης, καίτοι κατά τα τελευταία έτη της ποιμαντορίας αυτού το κεκμηκός αυτού σώμα ηδυνάτει συνεργήσαι τω φωτεινώ αυτού πνεύματι, ως έδει και ως εβούλετο.

Εν τοις χαλεπωτάτοις καιροίς της εχθρικής κατοχής και της επακολουθησάσης δεινής του Έθνους ημών δοκιμασίας εκ της κομμουνιστικής επιβουλής αναδεικνυται και πάλιν ο ηρωϊκός του Χριστού στρατιώτης και ο ποιμήν ο καλός, όστις την ψυχήν αυτού τίθησιν υπέρ των προβάτων, παραμείνας ακλόνητος εις την έπαλξιν της παραμεθορίου ταύτης Ι. Μητροπόλεως, συγκακουχούμενος και συγκινδυνεύων μετά του χριστεπωνύμου αυτού ποιμνίου.

Εν γήρει δε πiónι, τους τεταγμένους υπό του πολιτικού νόμου χρόνους πληρωσάμενος, μετά πενήκοντα και πέντε έτη ενεργόν εκκλησιαστικήν διακονίαν, αποσύρεται εν αρχή του έτους 1967 από του μόχθου του μακρού ποιμαντορικού αυτού δολίχου, και ασθενής ων εφησυχάζει έκτοτε και μέχρι της τελευτής αυτού εν Αθήναις.

Ο μακαριστός Ιεράρχης Βασίλειος, όστις πάντοτε εν άκρα ταπεινώσει διεκήρυττεν, ότι «ουκ εποιήσαμέν τι αγαθόν επι της γης», έθετο την ελπίδα της σωτηρίας αυτού επί της αγάπης και του απείρου ελέους του Παναγάθου Θεού και ουχί επί των καλών αυτού έργων. Διότι είχε βαθειάν την επίγνωσιν, «ότι άνθρωποςουκ έστι δίκαιος εν τη γη, ος ποιήσει αγαθόν και ουχ αμαρτήσεται». (Εκκλ. ζ' 20).

Του μακαριστού Ιεράρχου Βασιλείου, ούτως ιερώς τον βίοναπολιπόντος και προς τον Δεσπότηνμεταχωρήσαντος, η ελπίς ουκ όλλυται. Έκκλεισεν ειρηνικώς επί γης τους οφθαλμούς αυτού, ινα ανοίξηαυτούς και αυθίς εν μέσω της εν ουρανοίς οικίας του Πατρός ημών».

Βιογραφικόν σημείωμα

Ο αείμνηστος Μητροπολίτης Φλωρίνης Βασίλειος (Παπαδόπουλος) εγεννήθη το 1882 εις Μαγνησίαν Μικράς Ασίας, όπου επεράτωσε τας γυμνασιακάς του σπουδάς. Εν συνεχεία ενεγράφη εις την ΘεολογικήνΣχολήν της Χάλκης, εξ ης απεφοίτησε το 1907. Το 1912 χειροτονήθη διάκονος και υπηρέτησεν ως αρχιγραμματεός της Μητροπόλεως Δράμας (1912-1913) και αρχιδιάκονος των Μητροπόλεων Σερρών (1913-1914) και Σμύρνης (1914-1922).

Κατά την Μικρασιατικήν Καταστροφήν ήλθεν εις την Ελλάδα, διορισθείς υπό του Οικουμενικού Πατριαρχείου τοποτηρητής (1922-1928) των εκ Μικράς Ασίας προσφύγων. Το έτος 1923 χειροτονήθη

πρεσβύτερος και μετά τρία έτη (1926) επίσκοπος υπό τον τίτλον του Σελευκείας. Ως τοποτηρητής των προσφύγων ειργάσθηαόκνως δια την ανοικοδόμησιν του προαστίου της Νέας Σμύρνης. Κατά τα έτη 1928-1932 υπηρέτησεν εις την επισκοπήν Πέλλης (Γιαννιτών και Γουμενίτσας), μετατεθείς το 1932 εις την Μητρόπολιν Φλωρίνης, την οποίαν εποίμανε θεοφιλώς μέχρι της καταλήψεώς του υπό του ορίου ηλικίας (1967).

Ο αείμνηστος Μητροπολίτης Φλωρίνης Βασίλειος είχε ευρείαν μόρφωσιν, ε γνώριζε πολλές ξένας γλώσσας και συνέγραψε πλείστα υπομνήματα και πραγματείας¹⁷⁰.

¹⁷⁰ Περιοδικό «Εκκλησία», τευχ. 11/ημ. 1-6-1969, σελ. 239-240.

Κεφάλαιο ΙΙΙ'

Η περίπτωση του μητροπολίτου Φλωρίνης Αυγουστίνου Καντιώτη.

Μετά την επιβολή της στρατιωτικής δικτατορίας των συνταγματαρχών, οι πραξικοπηματίες χρειάστηκαν μόνο ένα μήνα για να θέσουν υπό τον πλήρη έλεγχό τους την Ε.Ε. Καταφέρνουν στις 10 Μαΐου 1967 να εκτοπίσουν από το θρόνο της Αρχιεπισκοπής Αθηνών, τον προκαθήμενο της Ε.Ε. Χρυσόστομο Β' Χατζησταύρου. Στις 11 Μαΐου 1967 αναλαμβάνει τα ηνία της Εκκλησίας η νέα Αριστίδην Ι.Σ., διά του διορισμού των μητροπολιτών - μελών της, για να εκλέξει μετά από ένα έντονο παρασκήνιο μεταξύ παλατιού και των πρωτεργατών της δικτατορίας, τον εφημέριο των ανακτόρων και πνευματικό της βασιλικής οικογένειας αρχιμ. Ιερώνυμο Κοτσώνη. Η ενθρόνιση του νέου αρχιεπ. Αθηνών Ιερώνυμου Α', έγινε μέσα σε πανηγυρικό κλίμα στις 17 Μαΐου το έτος 1967¹⁷¹.

Η χειραγώγηση της Ε.Ε. έγινε με την έκδοσή του Α.Ν. 3/1967 «Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως διατάξεων τινών του υπ' αριθμ. 671/1943 Νόμου». Ο νέος Α.Ν. 3/1967 άλλαξε το βασικό πυρήνα των διατάξεων του Κ.Χ. 671/1943 υποβάλλοντας ένα αναχρονιστικό και αυταρχικό σύστημα διοικήσεως στον εκκλησιαστικό οργανισμό με τεράστιες επιπτώσεις για το σύνολο της Εκκλησίας. Δια του αρθ. 1 §1 ορίζει ότι η συγκρότηση της Ι.Σ. σε κάθε νέα συνοδική περίοδο περιλαμβάνει τον αρχιεπ. Αθηνών και οκτώ μητροπολίτες οι οποίοι λαμβάνονταν κατά τη σειρά των πρεσβειών της χειροτονίας από τρίτο βαθμό της ιεροσύνης.

Με το άρθρ. 1§2 κηρύττει λήξασα την 112η συνοδική περίοδο και συγκροτεί καινούργια οκταμελή Αριστίδην με θητεία μέχρι τη 30η Σεπτεμβρίου 1967 και με μέλη της ιεράρχες οι οποίοι ορίζονται ονομαστικώς με το Β.Δ. υπ' αριθ. 291/11-05-1967 «Περί συγκροτήσεως Αριστίδην Ιεράς Συνόδου». Όπως ο Χ. Ανδρέοπουλος σημειώνει: «Έτσι, την σύμφωνα με το αντικειμενικό σύστημα των πρεσβειών της αρχιερωσύνης και γι' αυτό κανονικής υποστάσεως - Δ.Ι.Σ. αντικαθιστά μία διορισμένη -και γι' αυτό, σαφέστατα, αντικανονική «Αριστίδην» Σύνοδος»¹⁷².

Με πρόεδρο τον αρχιεπ. Ιερώνυμο Α' η Αριστίδην, αφού έχει καταργήσει το νόμιμο κατάλογο των προς αρχιερατείαν εκλογίμων για την ανάδειξη ιεραρχών, θα επιλέξει για νέους μητροπολίτες όσους ήταν αρεστοί στη νέα διοίκηση της Εκκλησίας. Μέσα από αυτές τις συνθήκες θα εκλεγούν συνολικά είκοσι εννιά καινούργιους μητροπολίτες οι οποίοι ήταν πρόσωπα των εκκλησιαστικών οργανώσεων που θα οδηγήσουν την Ε.Ε. στο πλευρό των συνταγματαρχών. Την ίδια εποχή θα εκλεγούν και 6 τιτλουάριοι επ., οι οποίοι θα είχαν βοηθητικό ρόλο. Σε κάθε νέα εκλογή εντοπίζονται προβλήματα κανονικότητας¹⁷³.

Ανάμεσα στους μητροπολίτες και βοηθούς επισκόπους οι οποίοι εκλέχθηκαν στην περίοδο της χούντας, επί αρχιεπισκοπείας Ιερώνυμου Α' και ειδικότερα κατά το διάστημα από 1ης Ιουνίου 1967 μέχρι 13 Φεβρουαρίου 1971 συμπεριλαμβάνεται και ο νέος μητροπολίτης Φλωρίνης, Πρεσπών και Εορδαίας Αυγουστίνος Καντιώτης.

Ο νέος μητρόπ. Φλωρίνης Αυγουστίνος, γεννήθηκε το έτος 1907 στη νήσο Πάρο, εκλέχθηκε στις 20/6/67 διαδεχόμενος τον πρώην μητροπ. Φλωρίνης Βασίλειο, ο οποίος είχε απομακρυνθεί «αυτοδικαίως» από τα καθήκοντά του, λόγω της νέας αντικανονικής διατάξεως η οποία ήταν πρωτόγνωρη στον Ορθόδοξο χώρο, αφού είναι ανύπαρκτη στους θείους και ιερούς κανόνες και στην παράδοση της Εκκλησίας, διάταξη περί ορίου ηλικίας, για τους Ορθόδοξους αρχιερείς. Ο μητροπ. Αυγουστίνος Καντιώτης ως φοιτητής της Θεολογικής Σχολής, έζησε στο οικοτροφείο της εκκλησιαστικής οργανώσεως «Ζωής», όπου γνώρισε από κοντά τον ιδρυτή της χριστιανικής αυτής οργανώσεως και αρχηγό της αδελφότητας θεολόγων αρχιμ. Ευσέβιο Ματθόπουλο. Στη συνέχεια υπήρξε υπογραφεύς του καθηγητού της Θεολογικής

¹⁷¹Χ. Ανδρέοπουλου, ό.π., σελ. 45.

¹⁷²Χ. Ανδρέοπουλου, ό.π., σελ. 73-74.

¹⁷³Χ. Ανδρέοπουλου, ό.π., σελ. 114.

Σχολής Αθηνών Παναγιώτη Τρεμπέλα. Μετά τη λήψη του πτυχίου του από τη Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών το έτος 1929 αυτονομήθηκε και ανέπτυξε έντονη δραστηριότητα. Το έτος 1948 υπηρετώντας στη Λάρισα ως στρατιωτικός ιερέας δημιούργησε τον σύλλογο «Σάπφειρος», ενώ στις 5 Μαΐου 1967 λίγο πριν τον εκλέξουν μητροπ. Φλωρίνης, ίδρυσε την Ίεραποστολική Αδελφότητα «Ο Σταυρός»¹⁷⁴.

Για την διαδικασία εκλογής του μητροπ. Φλωρίνης Αυγουστίνου μας πληροφορεί ο πρώην αρχιεπ. Αθηνών Ιερώνυμος Α΄, ο οποίος μετά την απομάκρυνσή του από το θρόνο του έβγαλε κάποια βιβλία για την καταγραφή της δικής του οπτικής γωνίας, για όλα τα τραγικά γεγονότα που συνέβησαν στο χώρο της Ε.Ε. με τις διώξεις και καθαιρέσεις εναντίον επισκόπων και πρεσβυτέρων από το εκκλησιαστικό καθεστώς που είχε επιβληθεί κατ' επέκταση του δικτατορικού καθεστώτος της 21/4/1967. Ο ίδιος ο πρώην αρχιεπ. Αθηνών Ιερώνυμος Α΄ (Κοτσώνης) στον ενθρονιστήριο λόγο του, είχε γνωστοποιήσει πως για τους νέους μητροπολίτες της Ε.Ε. «θα ανεζητούν και μεταξύ *«των επιφανών εκείνων κληρικών, οι οποίοι μέχρι τούδε παρεγκωνίζοντο, διότι από αξιοπρέπεια και σεβασμόν προς την αρχιεροσύνην δεν έσπευδαν να ικετεύουν τους εκλέκτορας, για να επιτύχουν την εις Αρχιερέα προαγωγήν των»*. Σύμφωνα με τον ίδιο ο τότε αρχιμ. Αυγουστίνος Καντιώτης ήταν και εκείνος ένας *«εκ των τοιούτων παραγκωνισμένων κληρικών»* που δεν κατάφερε ποτέ να εκλεγεί ως μητροπ. από τους υπόλοιπους αρχιερείς που προτιμούσαν να εκλεγούν ιερομόναχους με διαφορετική εκκλησιαστική διαδρομή¹⁷⁵.

Ο τότε αρχιμ. Αυγουστίνος Καντιώτης είχε αναμιχθεί με έντονο τρόπο στα εκκλησιαστικά γεγονότα των δύο τελευταίων δεκαετιών, δημιούργησε μία δική του πολύ μεγάλη ομάδα πιστών, που τον ακολουθούσαν παντού. Η έντονη δραστηριότητα του όλα και οι αντιδράσεις από τις ποικίλες εκκλησιαστικές του παρεμβάσεις στα εσωτερικά και διοικητικά ζητήματα της Ε.Ε., φαίνονται από τα δύο παρακάτω «δειγματοληπτικά» χαρακτηριστικά παραδείγματα, τα οποία έλαβαν χώρα στα μέσα της δεκαετίας του 1960, της δυσκολότερης εποχής της σύγχρονης εκκλησιαστικής ιστορίας στην Ελλάδα.

Ένα χαρακτηριστικό γεγονός είναι μία συγκέντρωση οπαδών των χριστιανικών οργανώσεων, που μαζί με το σύλλογο των αδιόριστων θεολόγων, με τη συμπαράσταση του ιεροκήρυκα αρχιμ. Αυγουστίνου Καντιώτη στο θέατρο «Ακροπόλ» για να διαμαρτυρηθούν κατά της διοίκησης της Ε.Ε. και για το ζήτημα που είχε προκύψει με τον γενικό γραμματέα του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων Ε. Παπανούτσου. Μετά τις καθιερωμένες ομιλίες στις οποίες όπως ήταν φυσικό περιλαμβάνονταν και εκείνη του ιεροκήρυκα Α. Καντιώτη και τα ανάλογα συνθήματα κατά της Ι.Σ. και του αρχιεπ. του οποίο μάλιστα *«εν αγανακτήσει»* έσκισαν εγκύκλιο η οποία περιείχε εντολή, να μην παραστούν οι κληρικοί στη συγκεκριμένη συγκέντρωση. Στη συνέχεια ανάγνωσαν ψήφισμα προς τον πρωθυπουργό και τον αρχιεπ. Αθηνών στο οποίο έγραφαν πως *«η ιεραρχία είναι επαγγελματικόνσωματεϊον, κατώτερον πολλών άλλων συνδικαλιστών»* και ζητούσαν άμεσα την εκλογή των μητροπολιτών με ψήφο και των λαϊκών μελών της Εκκλησίας, κατάργηση του μεταθετού των επισκόπων (σε αυτό είχε πρωτοστατήσει με τους οπαδούς του σε πολλές συγκεντρώσεις ο μετέπειτα μητροπ. Φλωρίνης Αυγουστίνος), περιορισμό των μητροπόλεων και διαρρύθμιση των ορίων τους. Επίσης ζητούσαν όριο ηλικίας για τους αρχιερείς, καθώς και να δικαστεί ο Ε. Παπανούτσος *«Όστις, εφόσον αποδειχθεί ένοχος, να διαγραφεί εκ των μητρώων της Εκκλησίας ως ο άπιστος και άθεος»*¹⁷⁶.

Μέσα σε αυτό το γενικό κλίμα οι φήμες που κυκλοφορούν για γνωστούς εκκλησιαστικούς άνδρες, άρχιζαν να επηρεάζουν τους πιστούς και το σύνολο της κοινωνίας. Δεν υπήρχε εκκλησιαστικό ζήτημα στο οποίο να μην έπαιρνε θέση ο τότε αρχιμ. Αυγ. Καντιώτης. Όμως, δεν έλειπαν

¹⁷⁴Χ. Ανδρεόπουλου, ό.π., σελ. 122-123.

¹⁷⁵Ι. Κοτσώνη (αρχιεπ. Πρώην Αθηνών), *Το Δράμα ενός...*, ό.π., σελ. 29-30.

¹⁷⁶Π. Καρανικόλα (μητροπ.), *Κείμενα Εκκλησιαστικά-Αγωνιστικά 1965-1975*, εκδόσεις «Πνοή», Ιεράς Μητροπόλεως Κορινθίας, Κόρινθος 1975, σελ. 12.

και οι αντιδράσεις εναντίον του για την ανάμειξή του με το συγκεκριμένο τρόπο στο εσωτερικά θέματα της Εκκλησίας. Χαρακτηριστικό είναι το δημοσίευμα της ημερησίας εφ. «Έθνος» των Αθηνών με τίτλο «Τελεσίγραφο» Προς την Ιεραρχία. 1) Υπερήλικες - 2) Τα Περιουσιακά, στο οποίο διαβάζουμε «[...] Την Ιεραρχία, σήμερα, πλην του γνωστού θέματος της αναγνωρίσεως των εκλογών, θα απασχολήσουν πρόσφατη δηλώσεις - υβριστικά ως χαρακτηρίζονται υπό τον ιεροκήρυκος Καντιώτη και συνέντευξις του Ιερώνυμου Κοτσώνη εις την οποίαν ετονίσθη, ότι δεν αναγνωρίζει τας αποφάσεις της Ιεραρχίας, σχετικώς με τας εκλογάς και χειροτονίας.

ΨΗΦΙΣΜΑ

Χθες, εξ αφορμής των δηλώσεων του Καντιώτη, συνεκεντρώθησαν εις τον Άγιον Κωνσταντίνον Αθηνών οι εφημέριοι της Αρχιεπισκοπής, οι οποίοι συνέταξαν ψήφισμα, το οποίον απέστειλαν προς τον Βασιλέα, τον πρωθυπουργόν, τον υπουργόν Παιδείας και την Ιεράν Σύνοδον.

Διά του ψηφίσματος καταδικάζεται η στάσις της Πολιτείας διά τον τρόπον αντιμετώπισεως της Εκκλησίας και εκφράζεται ανησυχία δια τας θλιβεράς συνέπειας.

Επίσης, διά του ψηφίσματός των, οι ιερείς εκφράζουν τον ενθουσιασμόν των, διά τήνεκλογήν αρίστων ιεραρχών, και προσθέτουν ότι «είναι εκπληκτικόν, το ότι ένα τόσο μέγα πνευματικόν γεγονός ετέθη εμπρός εις την υποκριτικήν συγκίνησιν και την κατ'επίφασιν αγανάκτησιν».

- *Τας δηλώσεις του ιεροκήρυκος Καντιώτη χαρακτηρίζουν ως «αντιχριστιανικάς και καταλυτικάς πάσης εννοίας και αρχής».*
- *Τας αποδίδουν εις την πικρία του διότι δεν έγινε Αρχιερεύς και τον κατακρίνουν ως «κατήγορον παντός δεσμού και πάσης Εξουσίας, αφού δεν εξήρесе και τον θεοσεβή Βασιλέα Παύλον».*
- *Ομιλούν περί «άλλων κινήτρων προς προπαρασκευήν του εδάφους δια μελλοντικήν ανατροπήν των πραγματικών μας αξιών» και ζητούν την απομάκρυνσίν του εξ Αθηνών, τονίζουν δε ότι οι ίδιοι θα του απαγορεύσουν να ομιλή εις τους ναούς των...»¹⁷⁷.*

Ο ίδιος ο πρώην Αθηνών Ιερώνυμος Α' για να εκλεγεί μητροπ. Φλωρίνης ο Αυγουστίνος, αναφέρει πως αντιμετώπισε πάρα πολλές δυσκολίες που αφορούσαν την απροθυμία των υπολοίπων μελών της Αριστίνοδου Ι.Σ. να εγγραφεί ο τότε αρχιμ. Α. Καντιώτης στο τριπρόσωπο. Για να πειστούν οι υπόλοιποι αρχιερείς επιστρατεύθηκε το λαϊκό στοιχείο της Εκκλησίας το οποίο πίεζε για την εκλογή του στέλνοντας επιστολές προς την Ι.Σ. και τηλεγραφήματα τα οποία κατέφθαναν από παντού, ανάμεσα σε αυτά ήταν και το τηλεγράφημα του δημάρχου της Φλώρινας Αναστασίου Σούλα, ο οποίος ζητούσε την εκλογή του αρχιμ. Καντιώτη για την Ι. Μητρόπολη Φλωρίνης. Όλες αυτές οι εκδηλώσεις των λαϊκών μελών της Εκκλησίας που πίεζαν τον αρχιεπ. για την συγκεκριμένη εκλογή, έπαιξαν σημαντικό ρόλο για την ανάδειξη του αρχιμ. σε μητροπ. Φλωρίνης. Ο ίδιος ο πρώην Αθηνών αναφέρει πως σημαντικό ρόλο στην προαγωγή του αρχιμ. σε μητροπ., ήταν η υποστήριξη του ίδιου του αρχιεπ. ο οποίος στο πρόσφατο παρελθόν είχε έρθει σε ρήξη μαζί του, και ο ιεροκήρυκας τον είχε έντονα δυσφημίσει. Ο πρώην Αθηνών αναφέρει μεταξύ άλλων ένα περιστατικό, το οποίο ισχυρίζονταν ότι συνδέονταν εμμέσως με τον τότε αρχιμ. Αυγουστίνου Καντιώτη, και αναφέρονταν στην περίοδο που ο ίδιος είχε εκλεγεί καθηγητής στη Θεολογική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ο βοηθός του στην έδρα ήταν ένας φανατικός οπαδός του αρχιμ. Καντιώτη, τον οποίο (σύμφωνα με τον πρώην αρχιεπ.) είχε βάλει να τον μηνύσει το έτος 1955 στην Ι.Σ. ως κακόδοξο. Όπως ο πρώην αρχιεπ. γράφει: «Ότε όμως ήκουσεν, ότι τον είχα ήδη συγχωρήσει, οτιενώνριζα ποιος ήτο ο ηθικός αυτουργός της κατ'εμού ψευδούς καταγγελίας και ότι ούτε εναντίον αυτού μνησικακώ, έμεινεν έκπληκτος»¹⁷⁸.

¹⁷⁷ Π. Καρανικόλα (μητροπ.), ό.π., σελ. 22-23.

¹⁷⁸ Ι. Κοτσώνη (πρώην αρχιεπ.), ό.π., σελ. 31.

Συνεχίζοντας την περιγραφή των ποικίλων προβλημάτων και αντιδράσεων από κυβερνητικούς και εκκλησιαστικούς κύκλους, ο τέως αρχιεπ. Αθηνών τονίζει τη διαδικασία εκλογής για ανάδειξη μητροπ. στην Εκκλησία, αναλύοντας τα προβλήματα που αντιμετώπιζε η δεύτερη φάση της διαδικασίας. Έπρεπε δηλαδή ο αρμόδιος υπουργός να επιλέξει το πρόσωπο του αρχιμ. Καντιώτη και να το στείλει στο βασιλιά Κωνσταντίνο για να επικυρώσει το έγγραφο με την υπογραφή του. Όπως ο πρώην Αθηνών Ιερώνυμος σημειώνει: «Το στάδιον τούτο της διαδικασίας της εκλογής του ήταν και το δυσκολότερον. Τα ζητήματα, τα οποία είχε ούτος μέχρι τότε δημιουργήσει ο εκρηκτικός χαρακτήρας του τον εμφάνιζεν εις τους εκπροσώπους της Πολιτείας ως ακατάλληλον δια Μητροπολίτην. Έτσι, δεν ενδέχοντο να τον επιλέξουν»¹⁷⁹.

Ο τέως αρχιεπ. δήλωνε για όλες τις εκλογές μητροπ. στην Ε.Ε. πως «Δεν αναμένομεν να μας εύρουν οι θεωρούμενοι εκλεκτοί, αλλά προσπαθήσαμεν να τους ανεύρωμεν ημείς, να τους ανεύρωμενδε εις τον τόπον της διακονίας των και του μόχθου, τον οποίον προσέφερον ταπεινώς [...]. Είναι χαρακτηριστικόν, ότι τινές εξ αυτών ουδέ υποψίαν καν είχαν, ότι είναι δυνατόν να εκλεγούν μητροπολίται και ότε διά τηλεφωνικής επικοινωνίας ή δι' άλλου τρόπου ανεκοινώσαμεν εις αυτούς την εκλογήν των, εξεπλάγησαν»¹⁸⁰.

Παρότι ο μητροπ. Φλωρίνης Αυγουστίνος έγινε επ. επί των ημερών του αρχιεπ. Ιερωνύμου Α΄ του εναντιώθηκε ανοιχτά και πάρα πολύ σκληρά, συνεπικουρούμενος από τον μητροπ. Ελευθερουπόλεως Αμβρόσιο (Νικολάου). Οι δύο αυτοί οι αρχιερείς φρόντισαν να ανοίξει ο ασκός του Αιόλου για τον αρχιεπ. Ιερώνυμο. Ο αρχιμ. Αυγουστίνος Καντιώτης χειροτονήθηκε στις 25-06-1967 στο ναό Αγίου Κωνσταντίνου Ομοιοίας στην Αθήνα, από τον συνοδικό μητροπ. Ξάνθης Αντώνιο, συνιερουργούντων των αρχιερέων μητροπ. Ελευθερουπόλεως Αμβροσίου, μητροπ. Δράμας Διονυσίου, μητροπ. Αλεξανδρουπόλεως Κωνσταντίνου και μητροπ. Δρυϊνουπόλεως Σεβαστιανού. Ως μητροπ. Φλωρίνης αναγνωρίστηκε επίσημα με την υπ' αριθμ. 1464/2213/27-06-1967 εγκυκλίου από την Αριστίνδην Σύνοδο. Με τη συμβολή του μητροπ. Φλωρίνης Αυγουστίνου και του Ελευθερουπόλεως Αμβροσίου θα «λήξει» η Δ.Ι.Σ. και με δικές τους ενέργειες θα επικρατήσει στην ιεραρχία το μήνα Μάιο του έτους 1973, η πρόταση για συγκρότηση Δ.Ι.Σ. με το σύστημα των πρεσβειών αρχιερωσύνης, και θα ανοίξει διάπλατα η πόρτα για την έξοδο από το θρόνο των Αθηνών του αρχιεπ. Ιερωνύμου Α΄.

Την ίδια άποψη με τον αρχιεπ. πρώην Αθηνών Ιερώνυμο Α΄ έχει και ο μητροπ. Φθιώτιδος Νικόλαος ο οποίος αναφέρει πως ο Αυγουστίνος ήταν ένας σφοδρός αντίπαλος του πρώην αρχιεπ. Αθηνών από τότε που ήταν και οι δύο αρχιμ., χωρίς το γεγονός της εκλογής του να αμβλύνει τη στάση του μητροπ. Φλωρίνης έστω για μία στιγμή. Ο ίδιος μητροπ. αναφερόμενος στο πρόσωπο του πρώην προκαθημένου της Ε.Ε. τονίζει πόσο ο άκακος Ιερώνυμος ποτέ δεν μετάνιωσε για την επιλογή του, να εκλέξει τον αρχιμ. Αυγουστίνο για μητροπ. Φλωρίνης. Ορμητικός και νευρώδης ο μητροπ. Φλωρίνης πολλές φορές έφερε σε δύσκολη θέση τον Ιερώνυμο κατά την διάρκεια της θητείας του, λέγοντας πως ήταν ανάχωμα στα διάφορα ανοίγματα της Εκκλησίας στην κοινωνία από πλευράς αρχιεπ. Ιερωνύμου. Όπως χαρακτηριστικά ο μητροπ. Φθιώτιδος Νικόλαος γράφει: «Ο Άκακος ιεράρχης ποτέ δεν εμνησικάκισε, αλλά με καύχηση και ικανοποίηση έλεγε: «Το καλύτερον έργον, που έπραξα εις τα έτη, είναι που έκανα τον Αυγουστίνο Μητροπολίτη Φλωρίνης»»¹⁸¹.

Η εκλογή αρχιερέων σε μη κανονικώς χηρεύουσες, αφορά την κλήρωση δεκαεννέα κενών μητροπόλεων οι οποίες και ενώθηκαν με τη χρησιμοποίηση των αντικανονικών διατάξεων περί ορίου ηλικίας και χρόνου ιεροσύνης και αρχιερωσύνης Ν.Δ. 4589/1966, άρθ. 4 Συντακτική Πράξη ΛΣΤ΄/1968, Ν.Δ. 126/1969 αρ. 29 ή με τη χρήση του Α.Ν. 214/1967 που χρησιμοποιήθηκε στην επταετία για τη δίωξη

¹⁷⁹Ι. Κοτσώνη (πρώην αρχιεπ.), ό.π., σελ. 32-33.

¹⁸⁰Ι. Κοτσώνη (πρώην αρχιεπ. Αθηνών), *Εις το Πηδάλιον της Εκκλησίας...*, ό.π., σελ. 168-169.

¹⁸¹(Πρωτόπαπα) Νικκολάου (μητροπ.), *Ο Αθηνών Ιερώνυμος Α΄: Ο Αρχιεπίσκοπος που έγινε εφημέριος (Τα μετά την παραίτηση χρόνια 1973-1988)*, έκδοσις Ιεράς Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Λαμία 2010, σελ. 27.

εκατοντάδων κληρικών της Ε.Ε. Η πλήρωση όλων αυτών των κενών μητροπόλεων θα ξεκινήσει τον Ιούνιο του έτους 1967. Θα εκλεγούν, σε μη κανονικώς χηρευούσεις έξι Ιερές Μητροπόλεις που οι κανονικοί μητροπολίτες είχαν απομακρυνθεί με το Ν.Δ. 4589/1966 αρθ. 4, σε αντίθεση με τους θείους και ιερούς κανόνες, και την παράδοση της Ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας, λόγω συμπληρώσεως του 80ού έτους της ηλικίας τους¹⁸².

Σε μία από αυτές εκλέχθηκε στη θέση του απομακρυσθέντος μητροπ. Φλωρίνης Βασιλείου, ο αρχιμ. Αυγουστίνος Καντιώτης. Η εκλογή του Αυγουστίνου έγινε ενώ ζούσε ακόμα (όπως και οι υπόλοιποι πέντε που είχαν απομακρυνθεί από τις επαρχίες τους με τον ίδιο παράνομο τρόπο) ο μητροπ. πρώην Φλωρίνης Βασίλειος. Η εκλογή των νέων αρχιερέων από την Αριστίδην Σύνοδο, ήταν ένας ακόμα λόγος να επικρίνουν οι αντίπαλοί τους την εκλογή τους. Το γεγονός ότι ο ίδιος ο αρχιεπ. ήταν καθηγητής του Κανονικού Δικαίου στη Θεολογική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου στερούσε από την Αριστίδην Σύνοδο από κάθε δικαιολογία για τη μη εξεύρεση κανονικής λύσης για το ζήτημα που είχε προκύψει. Ο πρώην αρχιεπ. μετά την παραίτησή του από το θρόνο του στο πρώτο απολογιστικό του υπόμνημα αναφέρει ότι όταν ο ίδιος έγινε προκαθήμενος της Ε.Ε. οι θέσεις αυτές ήταν ήδη χηρεύουσες. Ο αρχιεπ. Ιερώνυμος Α΄ το έτος 1969 με την έκδοση του καινούργιου Κ.Χ. της Ε.Ε., μέσα σε αυτόν διάταξη που αναφέρονταν στο όριο ηλικίας για τον αρχιεπ. Αθηνών και τους υπόλοιπους μητροπ. της Εκκλησίας. Με το άρθ. 29§2 του Ν.Δ. 126/1969 βάσει του οποίου «Ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος και οι λοιποί αρχιερείς αποχωρούν αυτοδικαίως από της θέσεως των άμα τη συμπληρώσει του εβδομηκοστού δευτέρου (72ου) της ηλικίας των έτους». Όταν ο αρχιεπ. πληροφορήθηκε για τις διαθέσεις της χούντας στο συγκεκριμένο άρθ. αντί του 75ου έτους ως ορίου ηλικίας των αρχιερέων που πρότειναν οι συνοδικοί στη στρατιωτική κυβέρνηση της Αθήνας, το 70ό έτος έστειλε επιστολή στο δικτάτορα Γεώργιο Παπαδόπουλο με ημερ. 28/1/1969. Σε αυτήν δεν ξέχασε να αναφέρει την ιδιότητά του, του πανεπιστημιακού διδασκάλου, επισημαίνοντας του ότι το όριο ηλικίας των 70 ετών, είναι πολύ χαμηλό επειδή το αρχιερατικό λειτούργημα είναι ένα κυρίως πνευματικό λειτούργημα. Στην επιστολή του αυτή προς το δικτάτορα αναφέρει πως οι αντιδράσεις θα είναι πολύ λιγότερες από τους μητροπολίτες εάν το όριο ηλικίας πήγαινε στο 75 έτος, τονίζοντας ότι «πρόκειται περί θεσμού όνπερ παντελώς αγνοούσιν οι Ιεροί Κανόνες»¹⁸³.

Στο μεγάλο αυτό ερώτημα της κανονικότητας της εκλογής και χειροτονίας του σε μία από τις έξι χηρεύουσες μητροπόλεις, αναγκάστηκε να απαντήσει ο μητροπ. Φλωρίνης, Πρεσπών και Εορδαίας Αυγουστίνος, ένας από τους αρχιμ. που εκλέχθηκαν από την «Αριστίδην» Σύνοδο, μία ταραγμένη περίοδο. Ο ίδιος εξέδωσε ένα βιβλίο στο οποίο περιέχονταν η απάντησή του, στο υπ' αρ. 3796/1426/29-7-74 έγγραφο της Ι.Σ. η οποία είχε πρωτοδημοσιευθεί στο περιοδικό έντυπο «Χριστιανική Σπίθα». Στο ίδιο βιβλίο μαζί με άλλα κείμενα του, δημοσιεύτηκε η επιστολή που έστειλε ο ίδιος στο νέο αρχιεπ. Αθηνών Σεραφείμ, με ημερ. 13/7/1974. Ο ίδιος δικαιολόγησε την κίνησή του αυτή, αποδίδοντας την στις συνεντεύξεις του αρχιεπ. Αθηνών Σεραφείμ στην τηλεόραση και το ραδιόφωνο, που συνοδεύτηκαν με την δημοσίευση των πρακτικών της Ι.Σ., στον ημερήσιο τύπο.

Ο μητροπ. Φλωρίνης Αυγουστίνος αναφερόμενος στο τρόπο της εκλογής του από Αριστίδην Ι.Σ. αναφέρει πώς το είδος αυτών των Συνόδων δεν υπήρξε πρωτοφανές στην Ε.Ε. αφού πολλές φορές τέτοιες μορφές Συνόδων συγκροτήθηκαν με σχετική νομοθεσία από την Πολιτεία από την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους, περίπου δέκα, οι οποίες εξέλεξαν εκατοντάδες ιεράρχες ακόμα και προκαθημένων της Εκκλησίας. Όπως ο μητροπ. Φλωρίνης Αυγουστίνος σημειώνει: «Αλλ' υπό ουδενός πότε ετέθη ζήτημα

¹⁸² (Πρωτόπαπα) Νικολάου, (μητροπ.), ό.π., σελ. 27-28.

¹⁸³ Χ. Ανδρεόπουλου, ό.π., σελ. 145-148.

αντικοινωνικότητας διά τας υπό των Αριστίνδην εκείνων Συνοδών εκλογάς. Αντιθέτως η πράξις βεβαίοι την κανονικότητα ημών»¹⁸⁴.

Ο Φλωρίνης Αυγουστίνος σωστά επισημαίνει την ύπαρξη τόσων Συνόδων ειδικού τύπου. Αποσιωπά όμως το γεγονός πως με τέτοια Αριστίνδην Σύνοδο εκλέχθηκε ως προκαθήμενος της Ε.Ε. επί κυβερνήσεως Ελ. Βενιζέλου το έτος 1918 μητροπ. Κιτίου Μελέτιος Μεταξάκης ως μητροπ. Αθηνών. Μετά την ήττα του κόμματός του Ελ. Βενιζέλου στις εκλογές του Νοεμβρίου το 1920, η νέα κυβέρνηση άλλαξε αμέσως τον μητροπ. Μελέτιο επαναφέροντας στο θρόνο του τον μητροπ. Αθηνών Θεόκλητο Μηνόπουλο, ο οποίος είχε καθαιρεθεί για την συμμετοχή του στο ανάθεμα. Μαζί με τον μητροπ. Θεόκλητο επανήλθαν στις επαρχίες τους και οι υπόλοιποι αρχιερείς που είχαν καταδικαστεί και απομακρυνθεί από τις έδρες τους, επειδή συμμετείχαν και αυτοί στο ανάθεμα κατά του Ελ. Βενιζέλου. Ήταν η πρώτη φορά που χρησιμοποιήθηκε στην Ελλάδα ο θεσμός της Αριστίνδην Συνόδου, για την περίπτωση του μητροπ. Μελετίου Μεταξάκη¹⁸⁵.

Ο Φλωρίνης στο ίδιο κείμενο, εκφράζει την απορία του για την αδιανόητη στάση του αρχιεπ. Αθηνών Σεραφείμ, ο οποίος όταν ήταν ακόμη μητροπ. Ιωαννίνων αναγνωρίζονταν ως κανονικός από τον ίδιο και την Ι.Σ., ως κανονικός και ο αρχιεπ. Αθηνών, ενώ όταν έγινε ο ίδιος προκαθήμενος της Ε.Ε. ο πρώην Αθηνών Ιερώνυμος και οι υπόλοιποι αρχιερείς υπήρξαν αντικανονικοί. Ο Φλωρίνης Αυγουστίνος αναλύοντας το σκεπτικό του τονίζει πως εάν ο ίδιος δεν είναι κανονικός αρχιερέας, τότε ούτε οι προηγούμενοι που εκλέχτηκαν από παρόμοιες Αριστίνδην Συνόδους δεν θα ήταν κανονικοί. Ο ίδιος έγραφε: «Μόνον εάν ανατραπή το σύστημα της νόμω κρατούσης Πολιτείας και επιστρέψωμεν εις το αποστολικόν καθεστώς, κατά το οποίον η Εκκλησία διώκει το μόνον δι' ιδικών της νόμων, μόνον τότε, εν ελευθέρα και ζώση Εκκλησία, θα δημιουργηθούν νέαι συνθήκαι, και η εκλογή των επισκόπων θα γίνεται άνευ ουδεμίας αμέσου ή εμμέσου αναμίξεως της Πολιτείας. Το γε νυν έχον το βάρος της κανονικότητος ή μη της εκλογής ενός Επισκόπου εν Εκκλησία νόμω Πολιτείας κυβερνωμένη εντοπίζεται εν τούτω τω σημείω· εάν δηλαδή τα μέσα, τα οποία ο υποψήφιος μετήλθε δια την εκλογή του καταδικάζονται από την αδιάφθορον συνείδησιν [...]»¹⁸⁶.

Οι οπαδοί του νέου αρχιεπ. Ιερωνύμου Α΄ τόνιζαν πως όλα τα διάφορα συνοδικά σχήματα τέτοιων καταστάσεων καθορίστηκαν από τη νομοθεσία στο πρόσφατο παρελθόν. Η τετραμελής Αριστίνδην Σύνοδος το έτος 1922 συγκροτήθηκε πάλι με τις ίδιες διαδικασίες, όπως και η πενταμελής Αριστίνδην Σύνοδος του έτους 1923. Ανάμεσα στα επιχειρήματά τους και η Αριστίνδην Σύνοδος το 1941 που επανέφερε τον αρχιεπ. Δαμασκηνό, είχε συγκροτηθεί ότι η Ελλάδα βρισκόταν υπό κατοχή, και ίσχυε με κάποιες τροποποιήσεις μέχρι την έκδοση καινούργιου Κ.Χ. το έτος 1969 από τη στρατιωτική δικτατορία. Στην περίοδο της γερμανικής κατοχής ο αρχιεπ. Δαμασκηνός με τη συνδρομή της δοσιλογικής κυβερνήσεως εκδόθηκε καινούργιος Κ.Χ. με το Ν.671/1943, που όπως και αυτός του 1923 προήλθε από επαναστατική κυβέρνηση¹⁸⁷.

Ένα άλλο ζήτημα που θέλησε να διευκρινίσει ο μητροπ. Φλωρίνης ήταν πως η χειροτονία του σε επ. έγινε σύμφωνα με τους θείους και ιερούς κανόνες της Ορθόδοξου Ανατολικής Εκκλησίας, «Χειροτονήθηκαν ουχί εν κυπτώ και παραβύστω». Η κανονικότητα της χειροτονίας του, φαίνεται από την παρουσία μελών τόσο από την πρεσβυτέρα ιεραρχία τρία μέρη ανάμεσά τους και ο προεξάρχων, με πολύ μεγάλη συμμετοχή του λαϊκού στοιχείου στο ναό του Αγίου Κωνσταντίνου Ομόνοιας στην πρωτεύουσα. Ανάμεσα στα εκατοντάδες τηλεγραφήματα που έλαβε από λαϊκούς τόσο στην Ελλάδα όσο και από το

¹⁸⁴ Καντιώτου Αυγουστίνου (μητροπ.), *Η κανονικότης της εκλογής και της χειροτονίας μου ως Μητροπολίτου Φλωρίνης, Πρεσβών και Εορδαίας*, Ορθόδοξος Ιεραποστολική Αδελφότης «Ο Σταυρός», Αθήνα 1874, σελ. 5-6.

¹⁸⁵ Α. Καρυάμης (πρωτ.), ό.π., σελ. 76 και 781-722.

¹⁸⁶ Α. Καντιώτη (μητροπ.), ό.π., σελ. 8.

¹⁸⁷ Π. Ανδριόπουλου, ό.π., σελ. 27-28.

εξωτερικό, βρισκόταν και αρκετά από μητροπολίτες, όπως ο ίδιος έγραψε «Κανονικότης δεδηλωμένη!». Συνεπώς για τον μητροπ. Φλωρίνης δεν υπήρχε κανένα ανοιχτό ζήτημα που αφορούσε την εκλογή του στο επισκοπικό αξίωμα και τη χειροτονία του¹⁸⁸.

Δεν είναι η πρώτη φορά που στην Ε.Ε. ανέκυψαν παρόμοια ζητήματα. Σε ανάλογη συζήτηση που έγινε λίγο πριν την εκλογή του μητροπ. Κιτίου στο μητροπολιτικό θρόνο των Αθηνών στις 26 Φεβρουαρίου 1918, οι ιεράρχες Γυθείου, Φθιώτιδος, Χαλκίδος και ο Θεσσαλιώτιδος Ευθύμιος, επέμεναν στην άποψη ότι η υποψηφιότητα κληρικών εκτός Ελλάδας, ήταν σύμφωνη με τους ιερούς κανόνες της Εκκλησίας. Ο Σύρου Αθανάσιος διαφωνούσε με αυτή την άποψη τους και έλεγε «ουδείς αρνείται το κύρος των Ι. Κανόνων, αλλ' ουδείς δύναται εν τω Κράτει τούτω να μη λαμβάνη υπ' όψιν την κείμενη νομοθεσίαν»¹⁸⁹.

¹⁸⁸Α. Καντιώτη (μητροπ.), ό.π., σελ. 8-9.

¹⁸⁹Α. Καρυάμη (πρωτ.), ό.π., σελ..

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τον 19ο αιώνα σημειώνεται μία τεράστια αλλαγή στη νοοτροπία των λαών της βαλκανικής Χερσονήσου, που ζούσαν στα όρια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, και είχε τις ρίζες της στην επικράτηση των ιδεών του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού. Μέχρι τότε το Ο.Π.Κ. διαχειρίζονταν ως συνεχιστής δύο αυτοκρατοριών, της Βυζαντινής και της Οθωμανικής, το πολιτισμικό επίτευγμα του Ελληνισμού, και εργαζόταν ώστε να γίνει ο Ελληνισμός η κυρίαρχη δύναμη και ιδεολογία μέσα στα όρια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Το ξέσπασμα της Γαλλικής Επανάστασης το έτος 1789 έδωσε το παράδειγμα στους υπόλοιπους λαούς της Ευρώπης, να αναζητήσουν τη δική τους ταυτότητα, να αγωνιστούν για τη διάλυση των αυτοκρατοριών και τη δημιουργία εθνικών κρατών. Μέσα σε αυτό το γενικό κλίμα που επικρατούσε τότε στην Ευρώπη θα πρέπει να αναζητήσουμε τις αιτίες για το ξέσπασμα της Επανάστασης του 1821 και τη δημιουργία του νεοσύστατου κράτους στην Ελλάδα.

Οι υφιστάμενες σχέσεις Εκκλησίας-Πολιτείας έχουν τις ρίζες τους αδιαμφισβήτητα στην περίοδο της Επανάστασης του 1821 όπου από τη μία πλευρά εμφανίζεται μέσα σε μία πραγματικά πρωτόγνωρη χαοτική κατάσταση, μία συμπαγής ομάδα η οποία προέρχονταν από τους κύκλους των Ελλήνων διαφωτιστών, οι οποίοι προσπαθούσαν να περάσουν τις απόψεις τους στους πολιτικούς της περιόδου της Επαναστάσεως, ώστε να επηρεάσουν τις μελλοντικές εξελίξεις για τη θέση της Εκκλησίας στο καινούργιο κράτος που θα ιδρύονταν.

Οι αντιλήψεις αυτές της προεπαναστατικής περιόδου δημιούργησαν τις κατάλληλες προϋποθέσεις αμέσως μετά την αναγνώριση της νεοσύστατης Ελληνικής Πολιτείας να καθιερωθεί ίδρυση αρμόδιου υπουργείου (υπήρχε και στη διάρκεια της Επαναστάσεως), για τη διαχείριση εκ μέρους του κράτους των καθαρά εσωτερικών ζητημάτων της Εκκλησίας όπως ο τρόπος εκλογής αρχιερέων, με κύριο σκοπό τη μη ανάμιξη των ιεραρχών αλλά και του κατώτερου κλήρου στα πολιτικά πράγματα της χώρας, αλλά και την ολοκληρωτική αποχή της Ορθοδόξου Εκκλησίας από τις πολιτικές εξελίξεις του τόπου.

Παρά τις φιλότιμες προσπάθειες του πρώτου κυβερνήτη της Ελληνικής Πολιτείας Ιωάννη Καποδίστρια, για έλεγχο της κατάστασης που είχε δημιουργηθεί, με την διακοπή της επικοινωνίας με το Ο.Π.Κ.. σε όλη τη διάρκεια της Επαναστάσεως, καθώς και την επίλυση των προβλημάτων αυτών που είχαν ανακύψει, όπως π.χ. έλλειψη επ. και κατά συνέπεια αδυναμία νέων χειροτονιών, ο απροσδόκητος θάνατος του πρώτου κυβερνήτη θα παγώσει τις επαφές που είχαν αρχίσει για την εξεύρεση κατάλληλης λύσης με το Ο.Π.Κ., και θα παγιώσει ένα άγνωστο καθεστώς για τα δεδομένα της περιόδου και της εποχής.

Οι εξελίξεις που θα ακολουθήσουν αμέσως μετά την εκλογή του νέου ανήλικου βασιλιά, που ήταν προϊόν των διαπλεκόμενων σχέσεων της διεθνούς πολιτικής σκηνής, συνοδεύθηκαν από την έλευση μιας τριμελούς αντιβασιλείας επιφορτισμένης με την οργάνωση του νέου κρατιδίου, που θα είχε όπως είναι αυτονόητο δυτικό προσανατολισμό στα θεμέλια του αλλά και στη μετέπειτα πορεία του.

Ο αρμόδιος αντιβασιλέας Μάουερ κινήθηκε αστραπιαία προς αυτή την κατεύθυνση συνεπικουρούμενος από τον κληρικό και θεολόγο αρχιμ. Θεόκλητο Φαρμακίδη που πρωτοστάτησε στη δημιουργία του αυτοκέφαλου της Ε.Ε. σε μία δύσκολη εποχή, βάζοντας επίσημα τα θεμέλια της πολιτειοκρατίας που ισχύει μέχρι σήμερα, και επιβλήθηκε σχεδόν ταυτόχρονα με το αυτοκέφαλο το οποίο συνοδεύτηκε με τα ανάλογα πάντα νομοθετικά διατάγματα για αθρόες διοικητικές παρεμβάσεις με αποκορύφωμα την επιλογή του προκαθημένου της Ορθοδόξου Εκκλησίας στο καινούργιο κρατίδιο.

Ο έλεγχος όμως του κράτους δέσμευε την Ε.Ε. και στον τρόπο εκλογής επ. αλλά και στο διορισμό των ιερέων, που κατάντησαν όπως οι υπόλοιποι δημόσιοι υπάλληλοι τηςεπικράτειας. Έτσι, κατάφεραν με άνεση να ελέγχουν ολόκληρο τον εκκλησιαστικό μηχανισμό.

Η Εθναρχούσα Εκκλησία στην Κωνσταντινούπολη, ύστερα από έντονες μηχανορραφίες των ξένων πρεσβευτών σε Αθήνα, Υψηλή Πύλη και Φανάρι, αποφάσισε να παραχωρήσει την πολυπόθητη αυτοκεφαλία με το Σ.Τ. του 1850 συνοδευόμενος από επτά όρους, που σύντομα σχεδόν όλοι καταπατήθηκαν.

Η ύπαρξη του Σ.Τ. του 1850 συνοδεύτηκε παρά τα αρχικά θετικά σχόλια για την ύπαρξη του με τις ανάλογες ραδιουργίες των οπαδών της πολιτειακρατίας, οι οποίοι συμβιβάζονταν με τις εξελίξεις με πρωταγωνιστή τον λόγιο αρχιμ. Θεόκλητο Φαρμακίδη, ο οποίος κινήθηκε αντιγράφοντας ξένες νοοτροπίες και άγνωστες πρακτικές στον Ορθόδοξο λαό, που δεν ρωτήθηκε, δεν είχε ιδέα και δεν είχε ζήσει ποτέ μέσα σε ένα ανάλογο κλίμα, διαφορετικό από τη νοοτροπία του και τον τρόπο που βίωνε την Ορθόδοξη πίστη. Ένα από τα μεγαλύτερα ζητήματα που ανέκυψαν ήταν η σχέση νόμων του κράτους και ιερών κανόνων της Ορθόδοξου Ανατολικής Εκκλησίας και η διαπάλη τους, που διαρκώς βρίσκονταν στο προσκήνιο αφού οι προστριβές ποτέ δεν σταματούσαν να υπάρχουν. Υπενθυμίζεται πως σήμερα υπάρχουν ταυτόχρονα, τέσσερα συστήματα κανόνων εκκλησιαστικού δικαίου μέσα στα όρια της Ελληνικής Δημοκρατίας.

Οι επανειλημμένες επεμβάσεις από την πλευρά της Πολιτείας μέσα στον εκκλησιαστικό οργανισμό, διευρύνθηκαν και διογκώθηκαν, με την ανοχή του Ο.Π.Κ., που δεν ήθελε να συνεχιστεί η κρίση με το ελλαδικό κράτος σε μία περίοδο που προσπαθούσε να δημιουργήσει τις δικές του δομές, κάτω από ξένη εποπτεία. Έτσι, η καταπάτηση σχεδόν όλων των όρων του Σ.Τ. του 1850 άφησε το πεδίο ελεύθερο στους πολιτικούς και πολιτειακούς άρχοντες της χώρας για πλήρη επιβολή των σχεδίων τους και έλεγχο της Εκκλησίας, που οδήγησε πολλές φορές, τόσο στη χρήση της Εκκλησίας για την συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας των νεοελλήνων, όσο και στην εξυπηρέτηση διαφόρων πολιτικών καταστάσεων. Ας μην ξεχνάμε τις περιπτώσεις των «Σιμωνιακών», των «Ευαγγελικών» ή «Ευαγγελιακών» ή το «Ανάθεμα» κατά του Ελευθερίου Βενιζέλου.

Η Ορθόδοξη Εκκλησία έκανε πολλές προσπάθειες όμως για ένα περίπου αιώνα, δεν μπόρεσε να εκλέξει η ίδια τον προκαθήμενο της ούτε να εκλέξει μόνη τους ιεράρχες της. Οι συνέπειες από την καθιέρωση του συγκεκριμένου συστήματος σχέσεων Εκκλησίας-Πολιτείας βάδισε πάνω στις γραμμές που χάραζε κάθε κυβέρνηση δημοκρατική ή δικτατορική. Στις δικτατορικές κυβερνήσεις η επιτακτική ανάγκη να ακολουθήσει τα νέα καθεστώτα, έστρεφαν άμεσα το ενδιαφέρον τους σε αυτήν αλλά και στους εκάστοτε προκαθημένους και ιεράρχες.

Την ίδια αντιμετώπιση είχε, όπως ήταν αναμενόμενο, και στην περίοδο της κατοχής της χώρας την περίοδο του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, από τα στρατεύματα κατοχής που μαζί με τις δοσιλογικές κυβερνήσεις, διατύπωναν συνεχώς τον τρόπο που αυτά ήθελαν να δραστηριοποιείται σε κάθε περίπτωση, αφού έβλεπαν την Ορθόδοξη Εκκλησία ως ένα μέσο για την επίτευξη των στόχων τους, επειδή γνώριζαν όλοι καλά την επιρροή που ασκούσε στην κοινωνία.

Οι περιπτώσεις των δύο δικτατοριών του Ι. Μεταξά (1936-1941) και της δικτατορίας του Γ. Παπαδόπουλου (1967-1974) είναι από τα κλασικά παραδείγματα αυτής της άσχημης κατάστασης. Το σύστημα της «νόμωκρατούσης» Πολιτείας που ίσχυε σε όλες τις δικτατορίες του 20ου αι. (Θ. Πάγκαλου, Ι. Μεταξά και Γ. Παπαδόπουλου) έδινε συνεχώς ευκαιρίες για σημαντικές επεμβάσεις σε καίρια ζητήματα που αφορούσαν κλήρο και λαό.

Ένα από αυτά τα θέματα που ήρθαν στο προσκήνιο μεταξύ άλλων, ήταν το όριο ηλικίας των αρχιερέων που μαζί με το μεταθετό θα υπάρξει ως απειλή για την ελλαδική ιεραρχία. Οι «Αριστίνοδοι» θα επιτρέπουν κάθε φορά να οδηγηθούν τα πράγματα εκεί που ήθελαν οι εκάστοτε κυβερνήσεις δημοκρατικές ή δικτατορικές.

Στην ανά χείρας μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, διερευνήθηκε μέσα από μία σύγχρονη επιστημονική ιστορική προοπτική, οι σχέσεις Εκκλησίας-Πολιτείας στο νεοελληνικό κράτος, μέχρι την επιβολή από τη δικτατορία των συνταγματαρχών του αρχιμ. Ιερώνυμου Κοτσώνη ως προκαθήμενου της

Ε.Ε. το έτος 1967, και προσπαθήσαμε να ανιχνεύσουμε τη δραστηριότητα έξωεκκλησιαστικών κύκλων στην ταραγμένη εκείνη περίοδο, για να οδηγηθούν τα πράγματα στο επιθυμητό για εκείνους αποτέλεσμα.

Μέσα σε αυτό το γενικό κλίμα αναφερθήκαμε στον πολυτάραχο βίο, την εκκλησιαστική διαδρομή και τη δράση του μητροπ. Φλωρίνης Βασιλείου Παπαδόπουλου (1884-1969) ο οποίος υπήρξε ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αρχιερέως που γεννήθηκε στα όρια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας το έτος 1882, σπούδασε στη Θεολογική Σχολή Χάλκης, υπηρέτησε ως αρχιδιάκονος δίπλα σε ιστορικές εκκλησιαστικές προσωπικότητες του 20ου αιώνα του Ο.Π.Κ., σε πολύ δύσκολες εποχές την περίοδο του Μακεδονικού αγώνα, και βίωσε το δράμα της Μικρασιατικής καταστροφής το έτος 1922. Μετά από τεράστιες δυσκολίες και με κίνδυνο της ζωής του, κατάφερε να φτάσει στην Ελλάδα. Ο Πατρ. Κωνσταντινουπόλεως Μελέτιος Δ΄ Μεταξάκης, αναγνωρίζοντας τις ικανότητές του μέσα από την εκκλησιαστική του διαδρομή, του ανέθεσε την Τοποτηρητεία Σμύρνης, όπου ως νέος αρχιμ. κατάφερε να υπάρξουν οι κατάλληλες προϋποθέσεις για τη δημιουργία του σημερινού δήμου της Νέας Σμύρνης.

Το Ο.Π.Κ. επιβραβεύοντάς τον για τις επιτυχίες που είχε στην διαποίμανση των προσφύγων τον εκλέγει στο βαθμό του επ., τον χειροτονούν και τον τοποθετούν μητροπ. Γιαννιτσών και Γουμενίτσας (κατόπιν Πέλλης) όπου έμεινε μέχρι το 1932. Η διακονία του στις νέες χώρες συνεχίστηκε όταν με απόφαση της Ι.Σ. τον μετέφεραν στην χρεώουσα μητρόπολη Φλωρίνης.

Η Ιερά Μητρόπολη Φλωρίνης εκείνη την εποχή αντιμετώπιζε αρκετά προβλήματα, αφού η παραμονή του προκατόχου του, μητροπ. Φλωρίνης Χρυσοστόμου Καβουρίδη, εκ των αρχηγών της παλαιοημερολογίτικης παρατάξεως, στην ηγεσία της μητροπόλεως Φλωρίνης επέτρεψε στους κατοίκους της επαρχίας του να ακολουθούν το παλαιό ημερολόγιο.

Ο Φλωρίνης Βασίλειος υπήρξε για πολλούς μία αμφιλεγόμενη προσωπικότητα. Ιεράρχης πολύ μορφωμένος, γνώστης ξένων γλωσσών με αρκετή διοικητική εμπειρία και ένα δικό του ξεχωριστό τρόπο να χειρίζεται τα ζητήματα που προέκυπταν, δημιούργησε τις κατάλληλες προϋποθέσεις για τη σωστή αξιοποίηση σε δύσκολους καιρούς, των διοικητικών του ικανοτήτων και των γνώσεών του για την πορεία όλου του εκκλησιαστικού οργανισμού σε ταραγμένους καιρούς.

Ο ίδιος έχοντας συναίσθηση του χρέους του απέναντι στο ποίμνιό του παίρνει πρωτοβουλίες κατά τη διάρκεια της κατοχής της Φλώρινας από Γερμανούς και Βούλγαρους προσπαθώντας, να κρατήσει τις ισορροπίες ανάμεσα στους κατακτητές και στις αντάρτικες ομάδες που δραστηριοποιούνταν στην περιοχή κρατώντας σαφή στάση, στηριζόμενος για την ορθότητα των αποφάσεων του στην διοικητική του πείρα, πού προέρχονταν από τη περίοδο της διακονίας του ως αρχιδιακόνου του μητροπ. Σμύρνης Χρύσανθου.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της σωστής κρίσης του, η άρνηση του, να συμμετάσχει σε σύσκεψη με το δήμαρχο και τις υπόλοιπες αρχές της Φλώρινας, για τη δημιουργία πολιτοφυλακής που θα αντικαταστάσει τη χωροφυλακή στην πόλη, η οποία είχε διαταγή να φύγει από τη Φλώρινα αμέσως μετά την κατάρρευση του μετώπου. Ο μητροπ. γνώριζε το χάος που θα επικρατούσε, ενθουμούμενος αντίστοιχες καταστάσεις που επικρατούσαν όταν έφυγε από τη Σμύρνη ο ελληνικός στρατός. Πολύ σύντομα δικαιώθηκε, αφού η πολιτοφυλακή διαλύθηκε αμέσως, χωρίς να μπορέσει να ελέγξει την κατάσταση που δημιουργήθηκε. Η παρουσία της χωροφυλακής στη Φλώρινα ήταν άμεσης προτεραιότητας ζήτημα για εκείνον στη διάρκεια της γερμανικής κατοχής. Η παρουσία της στην περιοχή, οριοθετούσε την παραμονή της Φλώρινας μέσα στα γεωγραφικά όρια της Ελλάδας, την ώρα που η Βουλγαρία ζητούσε τη Μακεδονία.

Η σταθερή του πορεία και η οξυδέρκειά του τον οδήγησαν σε συγκεκριμένες αποφάσεις ώστε να διασφαλίσει την περιοχή της Φλώρινας μέσα στα όρια της Ελληνικής Πολιτείας και της διατήρησης των αρμοδιοτήτων του στην μητρόπολη Φλωρίνης την περίοδο της γερμανικής κατοχής. Η μη εμπλοκή του με αντιστασιακές οργανώσεις σε αντίθεση με την επιλογή άλλων αρχιερέων, ειδικά στην περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας, του έδωσε την ευκαιρία να διαπραγματεύεται με τις δυνάμεις κατοχής, κάποιες φορές

ακολουθώντας τη δική τους γραμμή για να μην προβούν τα κατοχικά στρατεύματα σε αντίποινα εις βάρος των κατοίκων, και να προστατευθούν παράλληλα από τις επιθέσεις των Βουλγάρων.

Ένα άλλο ζήτημα που προκάλεσε διαμαρτυρίες τόσο των κατοχικών κυβερνήσεων των δοσίλογων, μεγάλης μερίδας κλήρου και λαού της Φλώρινας, αλλά και του διαδόχου του, ιεροκήρυκα εκείνη την εποχή αρχιμ. Αυγουστίνου Καντιώτη, που του επιτέθηκε και εκείνος μαζί με την κρατικούς λειτουργούς, για την επιλογή του να παραμείνει σε μία τόσο δύσκολη φάση στην πρωτεύουσα.

Η απόφασή του αυτή ήταν αποτέλεσμα της πρόσκλησης του αρχιεπ. Δαμασκηνού Παπανδρέου που ζητούσε τη σύγκληση της Ι.Σ. για μία νόμιμη και κανονική λύση του αρχιεπισκοπικού ζητήματος που η επιζήμια επέμβαση της δικτατορίας του Ι. Μεταξά δημιούργησε. Η άρνηση του αρχιεπ. Χρυσανθου να ορκίσει την κυβέρνηση του στρατηγού Τσολλάκογλου, έδωσε την ευκαιρία στον αρχιεπ. Δαμασκηνό Παπανδρέου να επανέλθει στον θρόνο της Αθήνας.

Συνήλθε, λοιπόν, η Μείζων Σύνοδος το έτος 1941 με σκοπό τη λύση του αρχιεπισκοπικού ζητήματος. Ο αρχιεπ. Δαμασκηνός ζήτησε τη στήριξη του μητροπολίτη Φλωρίνης αλλά και τη συνδρομή του στην λήψη διοικητικών αποφάσεων για να αντιμετωπιστούν τα τόσα πολλά ζητήματα που αφορούσαν όχι μόνο την Εκκλησία αλλά και το σύνολο των κατοίκων στη χώρα. Η διάθεση τόσο των κρατικών λειτουργών για να επιστρέψει όχι μόνο ο μητροπ. Φλωρίνης Βασίλειος, αλλά και οι άλλοι αρχιερείς που βρίσκονταν στην πρωτεύουσα για να λειτουργούν οι συνοδικές υπηρεσίες, όπως όριζαν οι Ν., αλλά και οι κανόνες της Εκκλησίας, είχε πολλούς ιεράρχες υποστηρικτές. Ο μητροπ. Φλωρίνης Βασίλειος γνώριζε πως πολλοί ιεράρχες ζητούσαν ευκαιρία να αντικαταστήσουν αυτούς τους μητροπ. που ασκούσαν διοίκηση εκείνη την εποχή, με σκοπό να αλλοιώσουν την κανονική τάξη της Εκκλησίας, και να αλλάξουν τις αποφάσεις που έπρεπε να παρθούν.

Η ηρεμία στην Εκκλησία δεν μπόρεσε να επικρατήσει ούτε στις επόμενες δεκαετίες. Οι απροκάλυπτες κρατικές παρεμβάσεις στους κόλπους της Εκκλησίας συνεχίστηκαν τόσο στις αρχιεπισκοπικές εκλογές ώστε και στα υπόλοιπα ζητήματα που αφορούσαν την ίδια.

Η κατάσταση επιδεινώθηκε με την κόντρα που ξέσπασε με το μεταθετό των επ. και της ανώμαλης κατάστασης που επικρατούσε για το σύνολο των εκκλησιαστικών ανοικτών θεμάτων, υποβοηθούμενη από τις εκκλησιαστικές οργανώσεις που συνεργάστηκαν αρμονικά με τα δικτατορικά καθεστώτα τόσο προπολεμικά όσο και μεταπολεμικά.

Ο μητροπ. Βασίλειος Παπαδόπουλος, σταθερά προσανατολισμένος στην ορθή τήρηση των ιερών κανόνων, βρέθηκε αντιμέτωπος με μία εξωεκκλησιαστική απόφαση που επέβαλε όριο ηλικίας παραμονής στους μητροπολίτες της Ε.Ε., το ογδοηκοστό έτος της ηλικίας τους. Ο ίδιος μαζί με άλλους τρεις κατέφυγε στο ΣτΕ για να ακυρώσουν αυτή την απόφαση.

Δυστυχώς η επιβολή της δικτατορίας των συνταγματαρχών δημιούργησε άπειρα προβλήματα στον εκκλησιαστικό οργανισμό, και επέβαλε άμεσα την εκλογή νέου προκαθημένου στην Ε.Ε., του αρχιμ. Ιερώνυμου Α΄ Κοτσώνη. Ο μητροπ. Φλωρίνης μαζί με άλλους τρεις μητροπολίτες κατέφυγαν στην ελληνική δικαιοσύνη αλλά δεν δικαιώθηκαν. Ο Α.Ν. 3/1967 δημιούργησε ένα νέο καθεστώς που θα ταλαιπωρήσει την Ε.Ε. για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, ακόμα και μετά από την πτώση της δικτατορίας των συνταγματαρχών στην Ελλάδα.

Διαδοχός του ο μητροπ. Φλωρίνης Αυγουστίνος Καντιώτης, ο οποίος έδωσε τη δική του εκδοχή για τα γεγονότα της περιόδου, μαζί με απαντήσεις για την κανονικότητα της εκλογής και της χειροτονίας του, μέσα από την αρθρογραφία του και το συγγραφικό του έργο.

ΠΗΓΕΣ

1. Επίσημα έγγραφα περί εκλογής Μελετίου, παράρτημα «Πάνταινου», εκ του Πατριαρχικού Τυπογραφείου, Αλεξάνδρεια 1922.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ - ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

1. Περιοδικό «ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ».τεύχ. 15 Ιούνιος 1959
2. Περιοδικό 'ΕΚΚΛΗΣΙΑ', τεύχ.10, ημερ. 15-5-1969
3. Περιοδικό 'ΕΚΚΛΗΣΙΑ' τευχ.11, ημερ. 1-6-1969
4. εφ. 'ΤΑ ΝΕΑ' ημερ. 01-04-2019

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αγγελοπούλου Αθανασίου Αν., *Εκκλησιαστική Ιστορία: Η Εκκλησία των Νέων Χωρών*, εκδοτικός Οίκος Αφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1998.
2. Αγγελοπούλου Αθανασίου Αν., *Εκκλησιαστική Ιστορία: Ιστορία των δομών διοικήσεως και ζωής της Εκκλησίας της Ελλάδος (εικοστός αιώνας)*, εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2012 (5).
3. Αλβανού Ραϋμόνδου, *Η πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα κατά την εποχή του Εθνικού Διχασμού (1915-1922)*», στο Α. Ψαρομηλίγκος, Β. Λάζου, Κ. Καρτάλης (επιμ.), *Η δίκη των έξι*, εκδόσεις Χ.Κ.Τεγόπουλος, (Αθήνα) 2011, σελ.11-12
4. Αλιβιζάτου Αμίλκα, «*Η Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία*»,εκ της Επιστημονικής Επετηρίδος της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Εν Αθήναις 1995, σελ. 96-97 (ανάτυπο).
5. Αναστασιάδη Γεώργιου,-Χεκίμογλου Ευάγγελου, *Δημήτριος Γ. Δίγκας (1876-1974): Η ζωή και το έργο του πρώτου Μακεδόνα Υπουργού*, εκδόσεις UniversityStudioPress, Θεσσαλονίκη 2002.
6. Ανδρεόπουλου Χαράλαμπου Μ., *Η Εκκλησία κατά τη δικτατορία 1967-1974:Ιστορική και νομοκανονική προσέγγιση*, εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2017 (διδακτορική διατριβή).
7. Ανδριόπουλου Παναγιώτου Ιω., *Πτυχές του εκκλησιαστικού ζητήματος*, (Σύγχρονα εκκλησιαστικά γεγονότα), Αθήνα 1993, χ.ε.
8. Ανδρουτσόπουλου Γεώργιου Ι., *Η εμπλοκή της Εκκλησίας στο ανάθεμα κατά του Ελευθερίου Βενιζέλου: η περίπτωση των Πατρών (με βάση ανέκδοτο αρχειακό υλικό)*, εκδόσεις «Εκκλησιολόγος», Πάτρα 2017.
9. Ατέση Βασιλείου Γ., (μητροπ.), *Επίτομος Επισκοπική Ιστορία της Εκκλησίας της Ελλάδος από το 1833 μέχρι σήμερα*, Τόμος Γ', Εν Αθήναις 1969, χ.ε.
10. ΒακαλόπουλουΑπόστολου Ε., *Νέα Ελληνική Ιστορία 1204-1985*, εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2005 (23).
11. Βερέμη Θάνου Μ., - Κολλιόπουλου Ιωάννη Σ., *Νεότερη Ελλάδα: Μία ιστορία από το 1821*, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2013 (4).
12. DakinDouglas, *Η ενοποίηση της Ελλάδας 1770-1923*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, μετάφραση:Α. Ξανθόπουλος, Αθήνα 1998.

13. Ηλιάδου-Τάχου Σοφία, *Τα χρώματα της βίας στη Δυτική Μακεδονία 1941-1944: Κατοχή - Αντίσταση - Εθνοτικές και εμφύλιες συγκρούσεις*, εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2017.
14. Ζαχαρόπουλου Νίκου Γρ., *Ιστορία των σχέσεων Εκκλησίας - Πολιτείας στην Ελλάδα*, τεύχ. Α', Εισαγωγή, Θεσσαλονίκη 1985, χ.ε.
15. Ζαχαρόπουλου Νίκου Γρ., *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος στη Θεσσαλονίκη: Το κίνημα της εθνικής άμυνας στη Θεσσαλονίκη στο ιστορικό του πλαίσιο*, Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1997.
16. Ζάχου Πολύκαρπου (αρχιμ.), *Το ανάθεμα των προδοτών και η ιερότης της Βασιλείας: Πολιτική και θρησκευτική ερμηνεία και δικαιολογία του αναθέματος*, εν Αθήναις τύποις «Νομικής» Πέτρου Λ. Βεργιανίτου 1917 (βρέθηκε στη βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων).
17. Καλλιανιώτη Θανάση, «*Η Αντίσταση στη Φλώρινα*», στο Πρακτικά Συνεδρίου «*Φλώρινα 1912-2002*»: *Ιστορία και Πολιτισμός*, Παιδαγωγική Σχολή Φλώρινας και Τμήμα Βαλκανικών Σπουδών (Α.Π.Θ.), σελ. 322.
18. Καντιώτου Αυγουστίνου, (μητροπ.), *Η κανονικότης της εκλογής και χειροτονίας μου ως Μητροπολίτου Φλωρίνης, Πρεσπών και Εορδαίας*, Ορθόδοξος Ιεραποστολική Αδελφότης «Ο Σταυρός», Αθήναι 1974.
19. Καραβασιλόγλου Ι., *Εκπαίδευση και συντηρητικά πρότυπα στην Ελληνική Κοινωνία: Η περίπτωση του πρώην Μητροπολίτη Φλωρίνης, Πρεσπών και Εορδαίας Αυγουστίνου Καντιώτη*, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα 2015 (Ανέκδοτη μεταπτυχιακή εργασία).
20. Καραγεωργούδη Εμμανουήλ, *Ο Μελέτιος Μεταξάκης ως Μητροπολίτης Αθηνών*, εκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2008.
21. Καρανικόλα Παντελεήμονος, (μητροπ.), *Κείμενα Εκκλησιαστικά - Αγωνιστικά 1965-1975*, εκδόσεις «Πνοή», Ιεράς Μητροπόλεως Κορινθίας, Κόρινθος 1975.
22. Καρυάμη Αθανασίου Σωτ., (πρωτ.), *Τα δημοσιεύματα των φιλοβενιζελικών αθηναϊκών ημερησίων εφημερίδων για τον Αθηνών Μελέτιο Μεταξάκη (1918-1920)*, εκδόσεις Ηρόδοτος, Αθήνα 2018.
23. Κολιαδήμου Α., *Πρόσφυγες στο Νομό Πέλλας 1912-1967*, εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2018, (διδακτορική διατριβή).
24. Κονιδάρη Γερασίμου Ι., λ. «*Ανάθεμα κατά του Βενιζέλου*», στη Θ.Η.Ε., τ. 2ος, Αθήναι 1963.
25. Κονιδάρη Γερασίμου Ι., *Σταθμοί Εκκλησιαστικής πολιτικής εν Ελλάδι από του Καποδιστρίου μέχρι σήμερα*, Μετ' ανεκδότων κειμένων εν παραρτήμασι, χ.ε., Εν Αθήναις 1971.
26. Κονιδάρη Ιωάννη Μ., *Η διαπάλη νομιμότητας και κανονικότητας και η θεμελίωση της εναρμονίσεώς τους*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 1994.
27. (Κοτσώνη) Ιερωνύμου, (αρχιεπ. πρώην Αθηνών), *Εις το πηδάλιον της Εκκλησίας*, τ. Β', τεύχ. Α', Εν Αθήναις 1975, χ.ε.
28. (Κοτσώνη) Ιερωνύμου, (αρχιεπ. πρ. Αθηνών), *Το δράμα ενός Αρχιεπισκόπου*, Αθήναι 1975 (3), χ.ε.
29. Κωνσταντινίδου Εμμανουήλ, *Η ανακήρυξις του αυτοκεφάλου της εν Ελλάδι Εκκλησίας (1850) και η θέσις των μητροπόλεων των «Νέων Χωρών» (1928)*, εκδόσεις Παρρησία, Αθήνα 2008.
30. Κωνσταντινίδου Εμμανουήλ, *Ιωάννης Καποδίστριας και η Εκκλησιαστική του πολιτική*, Επί τη 200ετηρίδι από της γεννήσεως αυτού (1776-1976), Αθήναι 1991, χ.ε.
31. Λουκάτου Δ., λ. «*Ανάθεμα*», στη Θ.Η.Ε., τ. 2ος, Αθήναι 1963.
32. Μανίκα Κωνσταντίνου, *Η διαμόρφωση των σχέσεων Εκκλησίας και Πολιτείας στη νεώτερη Ελλάδα: Ιστορική και κανονική θεώρηση των θεσμικών πλαισίων της πολιτειοκρατίας*, τομ. Α', εκδόσεις Παρρησία, Αθήνα 2008.

33. Μανιτάκης Α., *Οι Σχέσεις της Εκκλησίας με το κράτος-έθνος στη σκιά των ταυτοτήτων*, εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 2000 (2).
34. Μαστρογιαννοπούλου Ηλία., (αρχιμ.), *Ιερόθεος Μητρόπουλος: Ο φωτισμένος ιεράρχης*, Εκδόσεις Επτάλοφος, Αθήνα 1993.
35. Μαυρέα Κ., «*Η οικοδόμηση του μεταπολεμικού Ελληνικού κράτους (1952-1974)*» στο Ελληνική ιστορία: *Νεότερη και Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία*, τ. Γ', Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα 1999, σελ. 309-311.
36. Μαυρογορδάτου Γεώργιου, *Εθνικός Διχασμός και μαζική οργάνωση, 1. Οι Επίστρατοι του 1916*, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1996.
37. Μελίσα Λαζάρου, *Η μητρόπολη Μογλενών και Φλωρίνης μέσα από τα αρχεία της Αντιπροσωπείας-Δημογεροντίας (1907-1913)*, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 2014, (αδημοσίευτη μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία).
38. Μεταλληνού Γεωργίου Δ., πρωτ., *Ελλαδικού αυτοκεφάλου παραλειπόμενα*, εκδόσεις Δόμος, Αθήνα 1989 (2).
39. Μεταλληνού Γεωργίου Δ., (πρωτ.), *Ορθοδοξία και Ελληνικότητα: Προσεγγίσεις στη νεοελληνική ταυτότητα*, εκδόσεις Παρουσία, Αθήνα 1998.
40. Μεταλληνού Γεωργίου Δ., (πρωτ.), *Συναντήσεις ερευνητικές ανιχνεύσεις στην ιστορία και στο παρόν*, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα 2005.
41. Μεταλληνού Γεωργίου Δ., (πρωτ.), *Εκκλησία και Πολιτεία στην Ορθόδοξη Παράδοση*, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα 2000.
42. Μεταλληνού Γεωργίου Δ., (πρωτ.), *Η εκκλησιαστική αφομοίωση της Επτανήσου ως εξέλιξη του ελλαδικού Αυτοκεφάλου*, Πρότυπες Θεσσαλικές Εκδόσεις Αθήνα, Τρίκαλα 2004.
43. Μεταλληνού Γεωργίου Δ., (πρωτ.), *Παράδοση και αλλοτρίωση*, εκδόσεις Δόμος, Αθήνα 1989 (2).
44. Μεταλληνού Γεωργίου Δ., (πρωτ.), *Ήθος ελευθερίας: Ερευνητικές συμβολές στην ιστορική και θεολογία της ρωμαϊκής ελληνικότητας*, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα 2019.
45. Νανάκη Ανδρέα (διακόνου νυν μητροπ.), *Η χηρεία του Οικουμενικού θρόνου και η εκλογή του Μελετίου Μεταξάκη 1918-1922*, Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης παρ. 5, τομ. Α', Θεσσαλονίκη 1991, (διδακτορική διατριβή).
46. Νανάκη Ανδρέα, (μητροπ.), *Πτυχές σχέσεων Εκκλησίας-Πολιτείας στον 20ο αιώνα*, εκδόσεις Μπαρμπουνάκη, Θεσσαλονίκη 2017.
47. Νανάκη Ανδρέα, (μητροπ.), *Η Εκκλησία και ο Ελευθέριος Βενιζέλος*, εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2008.
48. Νανάκη Ανδρέα, (μητροπ.), *Εκκλησία Εθναρχούσα και Εθνική: Μέσα από τη Σύναξη των Πρεσβυτέρων και τον Ιερό Σύνδεσμο της Εκκλησίας της Ελλάδος (1870-1922)*, εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2007.
49. Νικολακάκη Δημητρίου, λ. «*Ανάθεμα*», στη Μεγάλη Ορθόδοξη Χριστιανική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 2ος, Στρατηγικές Εκδόσεις, Αθήνα χ.χ.
50. Παναγιωτόπουλου Ιωάννη, «*Γεννά αμφισβήτηση της Εκκλησίας της Αλβανίας*», στην εφ. «*ΤΑ ΝΕΑ*», ημερ. 1-4-2019, σελ.13.
51. Παπαδόπουλου Αντωνίου, *Σύγχρονες αιρέσεις και «θρησκευτικά κινήματα στην Ελλάδα*», εκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1987.
52. Παπαδοπούλου Χρυσοστόμου, (αρχιεπ.), *Η Εκκλησία της Ελλάδος: Απ' αρχής μέχρι του 1934*, εκδόσεις Αποστολική Διακονία, Αθήνα 2011 (4).

53. Παπαδοπούλου Παρθένα, *Η Ουνία στην περιοχή των Γενιτσών (Γιαννιτσών) κατά το 2ο μισό του 19ου αι. ως και τις μέρες μας (Ιστορική προσέγγιση)*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεολογική Σχολή, Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας, Θεσσαλονίκη 2016, (αδημοσίευτη διπλωματική μεταπτυχιακή εργασία).
54. Παραλίκη Σ., «*Η οικιστική δράση του μητροπολίτη Φλωρίνης Βασιλείου στην Αθήνα του μεσοπολέμου*», στο Β. Κοτζαμάνη, Α. Κούγκολου, Η. Μπεριάτου, Δ. Οικονόμου, Γ. Πετράκου (επιμ.), Πρακτικά 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, σελ. 675-68.
55. Πρίντζιπα Γιώργου Θ., *Οι μεγάλες κρίσεις στην Εκκλησία: Πέντε σταθμοί στις σχέσεις της Εκκλησίας της Ελλάδος και του Οικουμενικού Πατριαρχείου*, εκδόσεις Προσκήνιο - Άγγελος Σιδεράτος, Χαλάνδρι 2004.
56. Πρίντζιπα Γιώργου Θ., *Εκκλησία και Ελληνισμός από το 1821 έως σήμερα: Ιστορική επισκόπηση*, εκδόσεις Προσκήνιο - Άγγελος Σιδεράτος, Χαλάνδρι 2005.
57. (Πρωτόπαπα) Νικολάου, *Ο Αθηνών Ιερώνυμος Α΄. Ο Αρχιεπίσκοπος που έγινε εφημέριος (Τα μετά την παραίτησή χρόνια 1973-1988)*, έκδοσις Ιεράς Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Λαμία 2010.
58. Ρούκαλη Γεωργίου π.Αθαν., *Βιογραφία του Αρχιδιακόνου του Χρυσοστόμου Σμύρνης, Βασιλείου Παπαδόπουλου ή Παπαδημητρίου. Το μυστηριώδες και περιπετειώδες ταξίδι 116 Τακρικών, Εγκυκλίων Επιστολών (1859-1891) του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως από τις πλέον απομεμακρυσμένες εμπόλεμες περιοχές της τουρκοκρατούμενης Ελλάδας του 1911-1912 (Δράμα, Σέρρες, Σμύρνη) έως σήμερα, στον Πειραιά*, Πειραιάς 2012. (Σε ηλεκτρονική μορφή).
59. RichterHeinz A., *Ελλάδα 1915-1917 μέσα από τα Ρωσικά αρχεία*, εκδόσεις Γκοβότση, Αθήνα 2016.
60. Σαράμπελα Ιωάννου Δ., (πρωτ.), *Δαμασκηνός Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος*, Αθήναι 1984, χ.ε.
61. Σβολόπουλου Κ., «*Η Νεοελληνική Κύπρος: Αγγλοκρατία-Δημιουργίατης Κυπριακής Δημοκρατίας*», στο *Κυπριακός Ελληνισμός, Σημερινή Πραγματικότητα και μέλλον*, Επιστημονικό συνέδριο, Συντονιστικό Κέντρο Ελληνισμού, Αθήνα 1999, σελ. 101-103.
62. Στράγκα Θεοκλήτου Α., (αρχιμ.), *Εκκλησίας Ελλάδος εκ πηγών αψευδών 1817-1967*, τ. Β΄, Αθήναι 1969, χ.ε.
63. Τσαγκάρη Αγγελική Α., *Οι μείζονες σύνοδοι του 19ου αιώνα: Οι εθνικές Εκκλησίες των Βαλκανίων στην δίνη των νέων πολιτικών αντιλήψεων*, Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, 2008 (2).
64. Τσίρου Νικολάου, *Κράτος, εξουσία, κοινοβουλευτικό σύστημα σε κρίση κατά την περίοδο 1914-1920. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η λειτουργία του πολιτεύματος*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2013.
65. FrazeeCharles, *Ορθόδοξος Εκκλησία και Ελληνική ανεξαρτησία 1821-1852*, εκδόσεις Δόμος, Αθήνα 1987.
66. Χαλκιαδάκης Εμμανουήλ Γ., *Εκκλησία και πολιτική στην Ελλάδα: Το Οικουμενικό Πατριαρχείο και ο κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας (1828-1831)*, εκδόσεις Ηρόδοτος, Αθήνα 2017.
67. Χρηστίδης Χρηστος, *Ανένδοτος Αγώνας: Η Ένωση Κέντρου ενώπιον της ρήξης 1961-1963*, εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2018.
68. Χρυσοπούλου Χρυσοστόμου Θ., (αρχιμ.), *Ο Φωκίδος Αμβρόσιος στο «ανάθεμα» του Ελευθερίου Βενιζέλου (ανάτυπο από το περιοδικό «Σελίδες απ' τη Φωκίδα»)*, τεύχος 147, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2013, σελ. 11.
69. Ψαλλίδας Γρηγόρης, *Συνεργασία και ανυπακοή: Η πολιτική της ηγεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος στη κατοχή (1941-1944)*. Βιβλιοπωλείον της «ΕΣΤΙΑΣ», Ι. Δ. Κολλάρου & ΣΙΑΣ Α.Ε., Αθήνα 2016.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα μελέτη εκπονήθηκε στο πλαίσιο της υπό τον τίτλο "Από την δημοκρατία στη δικτατορία των συνταγματαρχών: Η περίπτωση του Μητροπολίτη Φλωρίνης Βασιλείου", μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.

Αντικείμενο της παρούσας μελέτης είναι η εξέταση με επιστημονικό τρόπο και η προσπάθεια κατανόησης των αιτιών των επεμβάσεων της Πολιτείας στην Εκκλησία από την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους, μέχρι την πτώση της δικτατορίας της 21ης Απριλίου 1967.

Η μονομερής ανακήρυξη του αυτοκέφαλου της Εκκλησίας στην Ελλάδα το 1833, έγινε χωρίς την συγκατάθεση του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Η διακοπή των σχέσεων για 17 χρόνια έφερε την Εκκλησία του νέου κράτους σε πολύ δύσκολη θέση. Με την εμπλοκή της Ελληνικής κυβερνήσεως αλλά και της ρωσικής πλευράς το Πατριαρχείο αναγνώρισε με το συνοδικό τόμο του 1850 το αυτοκέφαλο.

Η κυβέρνηση της Αθήνας απάντησε με δύο νόμους τον ΣΑ'/1852 και Σ'/1852 που δεν ακολουθούσαν όλους τους όρους της συμφωνίας. Το κράτος δεν είχε κανένα λόγο να παραιτηθεί από την κηδεμονία που ασκούσε πάνω στην Ορθόδοξη Εκκλησία. Στη συνέχεια η πορεία των σχέσεων της Εκκλησίας στην Ελλάδα με το Οικουμενικό πέρασε πολύ δύσκολες φάσεις. Τον 20ο αιώνα μετά τους βαλκανικούς πολέμους προέκυψε η ανάγκη για λύση της μορφής του εκκλησιαστικού καθεστώτος των εδαφών που ανήκαν πλέον στην Ελλάδα, των Νέων Χώρων. Μετά από αντιδράσεις, παραχωρήθηκαν προσωρινά στην Εκκλησία της Ελλάδας. Το σχετικό νομοσχέδιο παρά τις διαφωνίες τελικά ψηφίστηκε (Νόμος 3615/1928 από τη Βουλή των Ελλήνων).

Η πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα μετά τους βαλκανικούς πολέμους οδήγησε στον Εθνικό Διχασμό, που οφείλονταν στην διαφωνία Βασιλιά Κωνσταντίνου Α΄ και Ελ. Βενιζέλου, σχετικά με τη στάση που θα κρατούσε η Ελλάδα στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Το κράτος χωρίζεται στα δύο, με δύο κυβερνήσεις σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη. Τα γεγονότα που ακολούθησαν παγίδευσαν την Εκκλησία και τον μητροπολίτη Αθηνών που πήραν μέρος στο ανάθεμα κατά του Βενιζέλου. Όταν ενώθηκε ξανά το κράτος ο Βενιζέλος δεν μπορούσε να συνεργαστεί με την ηγεσία της Εκκλησίας. Με την βοήθεια του Αρχιερατικού Εκκλησιαστικού Συμβουλίου νέος μητροπολίτης Αθηνών έγινε ο μητροπολίτης Κιτίου Μελέτιος Μεταξάκης, με "αριστίνδην" Σύνοδο (η οποία χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά). Η πτώση της κυβέρνησης Βενιζέλου το Νοέμβριο του 1920 απομάκρυνε τον Μελέτιο από το θρόνο της Αθήνας, για να ξαναγυρίσει ο προκάτοχός του. Η πολιτική διαφωνία βασιλιά και Βενιζέλου δημιούργησε δύο εκκλησιαστικές παρατάξεις οι οποίες θα διατηρηθούν για πολλές δεκαετίες, θα χωρίσουν τους επισκόπους σε δύο στρατόπεδα, και θα γεννήσουν δύο φορές αρχιεπισκοπικό ζήτημα στις δικτατορίες Μεταξά και Παπαδόπουλου και μία φορά σε περίοδο δημοκρατίας. Σε αυτές τις ζυμώσεις μεγάλο ρόλο θα παίξουν οι οπαδοί του πιετισμού που μέσα από τις εκκλησιαστικές οργανώσεις όπως της "Ζωής" θα αποκτήσουν πρόσβαση στα ανάκτορα, θα τους εμπιστευτεί ένα πολύ μεγάλο τμήμα του λαού, και θα συνεργαστούν στη συνέχεια με τη δικτατορία του 1967 με σκοπό να αποκτήσει ο εκλεκτός τους αρχιμ. Ιερώνυμος Κοτσώνης τον αρχιεπισκοπικό θρόνο της Αθήνας.

Στις δεκαετίες που θα ακολουθήσουν μετά τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, οι πολιτικές εξελίξεις θα δημιουργήσουν ένα εκρηκτικό τοπίο. Η συντηρητική παράταξη κατάφερε στη μετεμφυλιακή Ελλάδα να διατηρήσει την εξουσία ως το 1963. Το 1961 ιδρύεται το κόμμα της Ενώσεως Κέντρου, το οποίο βρέθηκε στο επίκεντρο ως μία ακόμα συντηρητική πρόταση εξουσίας σε μία περίοδο που ο εναγκαλισμός των ΗΠΑ με την Ελλάδα είναι ασφυκτικός. Μετά την λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου το φαινόμενο της αποικιοκρατίας άρχισε να υποχωρεί. Οι συντονισμένες κινήσεις για την απελευθέρωση της Κύπρου δημιούργησαν προβλήματα στις σχέσεις Εκκλησίας-Πολιτείας.

Οι επεμβάσεις των κυβερνήσεων συνεχίζονται με αποκορύφωμα την δημιουργία του αρχιεπισκοπικού ζητήματος, που ανάγκασε τον νέο Αρχιεπίσκοπο Αθηνών Ιάκωβο σε παραίτηση. Η κυβέρνηση αποφάσισε να υπάρχει όριο ηλικίας το 80ο έτος στους μητροπολίτες με μοναδική εξαίρεση το πρόσωπο του αρχιεπισκόπου. Οι αντιδράσεις υπήρξαν πολλές και μεγάλες.

Τον Απρίλιο του 1967 καταλύθηκε η δημοκρατία και κηρύχθηκε στρατιωτική δικτατορία. Η χούντα με νέο νόμο έβγαλε τον αρχιεπίσκοπο Χρυσόστομο και στη θέση του τοποθέτησε τον αρχιμανδρίτη Ιερώνυμο Κοτσώνη.

Ένας από τους 6 μητροπολίτες που έχασαν τον θρόνο τους από το νόμο για το όριο ηλικίας ήταν ο μητροπολίτης Φλωρίνης Βασίλειος, ο οποίος ως αρχιδιάκονος υπηρέτησε κοντά σε μεγάλες προσωπικότητες όπως αυτή του μητροπολίτη Σμύρνης Χρυσόστομου. Μετά την μικρασιατική καταστροφή ήρθε στην Αθήνα όπου έπαιξε ως τοποτηρητής σημαντικό ρόλο στην αποκατάσταση των προσφύγων. Το Πατριαρχείο τον εξέλεξε μητροπολίτη Γιαννιτσών και Γουμενίτσας (κατόπιν Πέλλης) όπου έμεινε μέχρι το 1932.

Λίγο αργότερα τον μετέθεσαν στη μητρόπολη Φλωρίνης. Η δράση του στην περίοδο της κατοχής δημιούργησε αντιδράσεις από πολλές πλευρές. Η νέα διάταξη του ορίου ηλικίας τον απομάκρυνε από το θρόνο του. Ο διάδοχός του, μητροπολίτης Φλωρίνης Αυγουστίνος Καντιώτης, εκλέχθηκε από αριστίνδην Σύνοδο. Μετά την πτώση της δικτατορίας, ο ίδιος αγωνίστηκε για να απαντήσει στο ερώτημα της κανονικότητας της εκλογής και της χειροτονίας του.

SUMMARY

The present study has been carried out under the heading " from democracy to military dictatorship: The case of Metropolitan of Florina, Basil", postgraduate dissertation, University of Western Macedonia.

The object of the present study is the examination in a scientific way, in order to understand the causes of interventions of community to the church from the foundation of modern Greek state until the fall of dictatorship of the 21st April 1967.

The unilateral proclamation autocephalous (self-governing church) in Greece in 1833 happened without the approval of Ecumenical Patriarchate of Constantinople. The cessation of relationship has brought about for 17 years the church of the new state at bay.

With the involvement of Greek government as well as of Russian side the Patriarchate recognized with the Alternate Tom of 1850 the autocephalous.

The government of Athens responded with the two laws of 200/1852 and 201/1852 which did not follow all the terms of government. The state didn't have any reason to resign from the custody that it was exerting at the Orthodox Church.

In the aftermath of the course of church relations in Greece with Ecumenical Patriarchate went through difficult phases. In the 20th century after the Balkan Wars followed the necessity for the solution of the king of ecclesiastical regime, of the land that belonged to Greece of the New Land. They were granted after relations temporarily to the Church of Greece. The relevant bill despite the contradictions was finally voted. (Law 3615/1928) by the Greek Parliament.

The political situation in Greece under the Balkan War resulted in National division which was due the disagreement between the King and Venizelos concerning the attitude that Greece should have had during the 1st world-wide world. The state is divided into two parts, the government of Athens and the government of Thessaloniki. The chain of events trapped the Church and the metropolitan of Athens that took part in the anathema of Venizelos.

When the state rejoined Venizelos could not collaborate the leadership of Church. Voice of the help of church Command the new Metropolitan of Athens became the Metropolitan Kitiou Meletios Metaxakis with "Αριστίvδov" Synod (it was used for first time). The fall of Venizelos government in November 1920, kept off Meletios from the throne of Athens and the predecessor returned.

The political disagreement between the King and Venizelos had as a consequence two ecclesiastical locations that will be kept for several decades.

The Bishops will be separated into two groups and there will be archbishopric issue twice, the first during the dictatorship of Metaxas and the second one during the dictatorship of Papadopoulos and once more in the course of democracy. Under the developments followers will play a great role and through ecclesiastical organizations such as this of "Zoi" will get access to the Palace. A great part of people will trust them and then they will collaborate with dictatorship in 1967 with a view to getting the archbishopric throne of Athens, their favorite archimandrite Ieronimos Kotsonis. The two decades that are followed after the end of Second World War the political developments will create high feelings on this issue.

The conservative party achieved to be in power in the post Greek Civil War until 1963. In 1961 the party of the "Center Union" is created and found in the main focus as another conservative suggestion in power in an era where the embrace of USA with Greece is suffocating.

After the end of Second World War the phenomenon of colonialism began to retreat. The coordinated moves for the liberation of Cyprus created problems to the relations between Church and

State. The interventions of governments reach the highest point resulting in the creation of archbishopric issue which made the new archbishop of Athens Jacob to resign.

The government decided that there must be as age limit the 80th year, for the metropolitans, except for that of the archbishop. There were plenty and great reactions.

In April of 1967 the democracy was abolished and Military dictatorship was declared. The new government (junta) abolished the archbishop Crisostomo and the junta placed the archimandrite Ieronimo Kotsoni.

One of the six metropolitans that missed their throne because of the new law related to the age limit was the Metropolitan of Florinas Basil who as archdeacon served next to great personalities such as this of Metropolitan Chrisostomos.

After the Asia Minor disaster he came to Athens where as observer played an important role to the rehabilitation of refugees. The Patriarchate selected him as Metropolitan of Giannitsa and Igoumenitsa's and then of Pellis, where he remained until 1932. After a while he was moved to Metropolis of Florina.

His action during the occupation created reactions in a number of aspects. The new legal provision related to the age limit kept him away from the throne. His successor Metropolitan of Florina Augoustinos Kantiotis was selected by "Αριστίνοδην" synod. After the fall of dictatorship he struggled himself in order to give an answer to the question of his normal selection and his ordination.